

NHH

NORGES HANDELSHØYSKOLE

Bergen, Vår 2014

Lønnsomhetsvariasjoner i store norske banker

En studie av lønnsomhet i de største norske bankene og variasjoner blant dem.

Av Nardos Teshome Hika

Veileder: Dr. Oecon Kjell Bjørn Nordal

Masterutredning i Økonomi og Administrasjon

Hovedprofil: Økonomisk Styring

NORGES HANDELSHØYSKOLE

Dette selvstendige arbeidet er gjennomført som ledd i masterstudiet i økonomi- og administrasjon ved Norges Handelshøyskole og godkjent som sådan. Godkjenningen innebærer ikke at Høyskolen eller sensorer inntår for de metoder som er anvendt, resultater som er fremkommet eller konklusjoner som er trukket i arbeidet.

Forord

Denne masteroppgaven er skrevet i forbindelse med min masterutdanning i Økonomi og Administrasjon ved Norges Handelsskole og markerer slutten på mine studier. Etter fem lange studieår er det både gledelig og vemodig å levere fra seg masteroppgaven som setter et punktum for studietiden.

Arbeidet med å ferdigstille oppgaven har vært både krevende og lærerikt. I denne sammenheng vil jeg rette en stor takk til min veileder Kjell Bjørn Nordal som har bidratt med konstruktiv kritikk og gode tilbakemeldinger. Jeg vil i tillegg takke alle som på noen måte har bidratt til denne oppgaven.

Bergen, juni 2014

Nardos Teshome Hika

Sammendrag

Denne utredningen har som formål å studere lønnsomheten til de største norske bankene. Den norske banksektoren er antatt for å være konsentrert, der noen få store aktører har sikret seg betydelige markedsandeler. Det er dermed interessant å studere lønnsomheten til de største markedsaktørene og undersøke hvordan lønnsomheten varierer mellom dem.

Analysen er basert på to ulike analyseperioder. Perioden 2004-2013 er benyttet for å danne et oversiktsbilde over lønnsomhetsutviklingen i bankene det siste tiåret. Perioden 2010-2013 er deretter benyttet for å utføre en grundigere analyse av bankenes lønnsomhetstilstand og variasjonen blant utvalget. Studiens fokus er på norskeide banker med forvaltningskapital på over NOK 45 milliarder. Dette har resultert i et utvalg bestående av ni banker.

Resultatet av lønnsomhetsanalysen viser at utvalget har oppnådd økt lønnsomhet i analyseperioden, der samtlige av utvalgets prestasjonsmål har hatt en positiv utvikling. Funnene indikerer samtidig at lønnsomheten blant bankene er varierende, der noen banker gjør det godt mens andre synes å gjøre det relativt dårligere.

Studiens hovedfunn er at utvalgets lønnsomhet har signifikant sammenheng med kostnadseffektivitet og ikke-rente relaterte inntekter. De av bankene som er mest kostnadseffektive og har høyere andeler av ikke-rente relaterte inntekter ser ut til å være de mest lønnsomme. Mens variasjonen i bankenes relative kostnadseffektivitet er synkende, er variasjonen i ikke-rente relaterte inntekter økende. Da disse trendene trekker i ulike retninger, er det vanskelig å spå hvordan de vil prege lønnsomhetsvariasjonen mellom bankene fremover.

Studien fant imidlertid ikke en signifikant sammenheng mellom utvalgets lønnsomhet og bankenes kjernevirksomhet. Analysen av bankenes utlåns- og innskuddsvirksomhet det siste tiåret, gir i tillegg indikasjoner på at den «tradisjonelle bankvirksomheten» er i nedgang blant dette utvalget.

Innhold

1	Innledning	10
1.1	Bakgrunn.....	10
1.2	Formål.....	11
1.3	Problemstilling	12
1.4	Avgrensing.....	12
1.5	Oppgavens struktur	13
2	Gjennomgang av relevante teorier	14
2.1	Presentasjon av relevante teorier.....	14
2.2	Regulatoriske faktorer.....	15
2.2.1	Tidsmessig ubalanse mellom innskudd og utlån.....	16
2.2.2	Moral hazard.....	18
2.2.3	Økonomiske eksternaliteter	19
2.3	Teknologiske faktorer.....	21
2.4	Bransjeanalyse.....	22
2.5	Lønnsomhet.....	26
2.6	Oppsummering.....	29
3	Valg av metode	31
3.1	Forskningsdesign.....	31
3.1.1	Forskningshensikt	31
3.1.2	Forskningstilnærming.....	33
3.1.3	Innsamling av data	34
3.2	Valg av analyseteknikker	35
3.3	Vurdering av funnene	36
3.3.1	Validitet.....	36
3.3.2	Reliabilitet.....	38
4	Konkurransanalyse	40
4.1	Analyse av makroomgivelsene	40
4.1.1	Regulatoriske faktorer	40
4.1.2	Teknologiske faktorer	47
4.2	Analyse av den norske banknæringen	48
4.2.1	Nye etableringer.....	51
4.2.2	Substitutter.....	53

4.2.3	Kundemakt.....	57
4.2.4	Leverandørmakt.....	58
4.2.5	Intern rivalisering.....	60
4.3	Oppsummering av konkurranseanalyse.....	63
5	Lønnsomhetsanalyse.....	65
5.1	Presentasjon av utvalget.....	65
5.2	Bankenes balanse og resultatregnskap.....	66
5.3	Et oversiktsbilde av bankenes lønnsomhetsutvikling: 2004-2013.....	72
5.3.1	Valg av nøkkeltall.....	72
5.3.2	Resultater.....	73
5.3.3	Oppsummering.....	78
5.4	Lønnsomhetsanalyse: 2010-2013.....	80
5.4.1	Valg av nøkkeltall.....	83
5.4.2	Resultater.....	86
5.4.2	Korrelasjonsanalyse av lønnsomhet og potensielle lønnsomhetskilder.....	96
5.4.3	Diskusjon av funnene fra lønnsomhetsanalysen i perioden 2010-2013.....	97
5.4.4	Oppsummering av lønnsomhetsanalysen i perioden 2010-2013.....	102
6	Konklusjoner.....	104
6.1	Besvarelse av studiens problemstilling og underspørsmål.....	104
6.2	Studiens begrensninger og forslag til videre forskning.....	106
	Kildeliste.....	107
	Vedlegg.....	111
	Vedlegg til kapittel 4.....	111
	Vedlegg til kapittel 5.....	113
Figurer		
	Figur 2.1 Aktiva og passiva i norske banker (per 3. kvartal 2013).....	16
	Figur 2.2: Porters 5-Forces.....	23
	Figur 2.3: Hovedgrupperinger i resultatregnskapet og balansen.....	27
	Figur 2.4: Sammenheng mellom forholdene i konkurranse- og lønnsomhetsanalysen.....	29
	Figur 4.1: Markedet for brutto utlån (2013).....	49
	Figur 4.2: Innskuddsmarkedet (2013).....	50

Figur 4.3: Total utlån i Norge fordelt på kredittkilder (per 30. september 2013).....	54
Figur 4.4: Endringer i ikke-finansiell foretaks innenlands gjeld (2000-2013)	56
Figur 4.5: Antall hovedkontorer og filialer (2000-2013).....	61
Figur 4.6: Kvartalsvis utvikling i bankenes rentemarginen i perioden 1990-2013.....	61
Figur 5.1: Utvalgets gjennomsnittlige EKR, spredningen i EKR og egenkapitalandel (2004-2013).....	74
Figur 5.2: Utvalgets gjennomsnittlige TKR og spredningen i TKR (2004-2013).....	76
Figur 5.3: Utvalgets gjennomsnittlig nettorente i andel av totale inntekter (2004-2013)	77
Figur 5.4: Oversikt over relevante nøkkeltall.....	83
Figur 5.5: Utvalgets gjennomsnittlige EKR og variasjonen blant dem i perioden 2010-2013	86
Figur 5.6: Utvalgets gjennomsnittlige TKR og variasjonen blant dem i perioden 2010-2013	87
Figur 5.7: Utvalgets gjennomsnittlige Resultat/Årsverk og variasjonen blant dem i perioden 2010-2013.....	88
Figur 5.8: Utvalgets gjennomsnittlige DK/DI og variasjonen blant dem i perioden 2010-2013.....	90
Figur 5.9: Bankenes individuelle kostnadseffektivitet i årene 2010 og 2013	91
Figur 5.10: Utvalgets gjennomsnittlige NRI/GFK og variasjonen blant dem	92
Figur 5.11: Utvalgets gjennomsnittlige utlåns-, innskudds- og nettorente i andel av GFK (2010-2013).....	93
Figur 5.12: Bankenes individuelle netto renteinntekter i andel av GFK i 2010 og 2013	94
Figur 5.13: Utvalgets gjennomsnittlige AI/GFK og variasjonen blant dem.....	94
Figur 5.14: Bankenes individuelle sum andre inntekter i andel av GFK i 2010 og 2013	95
Figur 5.15: Sammenhengen mellom bankenes EKR, DK/DI og AI/GFK per 31.12.2013	101

Tabeller

Tabell 4.1: Innfasing av nye kapitalkrav i Skandinavia.....	43
Tabell 4.2: Oversikt over innskuddsgarantiordningen i Skandinavia	45
Tabell 4.3: Oppsummering av bransjeanalyse (5-Forces).....	63
Tabell 5.1: Presentasjon av utvalget (per 2013)	65
Tabell 5.2 DNB Bank og Sparebanken Pluss sine balanseposter i andel av forvaltningskapital (31.12.2013)	67
Tabell 5.3: DNB Bank og Sparebanken Pluss sine resultatposter i andel av GFK (per 31.12.2013)	68
Tabell 5.4: Oppsummering av utviklingen i utvalget i perioden 2004-2013	78
Tabell 5.5: Common-size analyse (2010-2013)	81
Tabell 5.6: Bankenes andeler i sine bolig- og næringskredittforetak (per 31.12.2013).....	85
Tabell 5.7: Samvariasjonen mellom nøkkeltallene for overordnet lønnsomhet (2010-2013)	89
Tabell 5.8: Samvariasjon mellom lønnsomhet og mulige lønnsomhetskilder	96

1 Innledning

I dette kapitlet presenteres bakgrunnen, formålet og problemstillingen for denne oppgaven. Det blir også redegjort for hvilke avgrensninger det har blitt tatt med hensyn til marked, utvalg av enheter og tidsperiode. Den siste seksjonen av kapitlet forklarer kort hvordan resten av oppgaven er bygget opp.

1.1 Bakgrunn

I Norge, som i mange andre land, har banker en sentral rolle i samfunnet. De er tilbydere av kreditt og innskudd til allmenheten, og fungerer således som et mellomledd mellom lånere og sparere. Sammenlignet med andre land er den norske banksektoren, målt i andel av BNP, nokså liten. I forhold til mange andre land er i tillegg det norske finanssystemet bankdominert, noe som innebærer at norske ikke-finansielle foretak henter store deler av sin finansiering i bank (Finansdepartementet, 2011). Den norske banknæringen blir likevel påvirket av både det som skjer her til lands og i utlandet.

Norske bankers omgivelser og rammevilkår har vært i stadig endring de siste tiårene. Det er spesielt dereguleringen av finansmarkedet, teknologiske utviklinger og nasjonale og internasjonale regelverk som har preget den norske banksektoren mest. Deregulering av den norske finanssektor på begynnelsen av 80-tallet, ga bankene større frihet til å operere på tvers av landegrenser. Som et resultat av liberaliseringen dukket det opp mange nye nasjonale og utenlandske banker som bidro til å intensifere konkurransen i bransjen. Bankene ble nødt til å kutte kostnader og finne alternative måter å øke fortjenesten på. Det kom blant annet en stor grad av konsolideringer og oppkjøp i banknæringen og en utvidelse av produktspekteret.

Framveksten av teknologi har de siste tiårene vært revolusjonerende i mange markeder og har satt sine spor også i banknæringen. De teknologiske innovasjonene skapte blant annet nye muligheter til kostnadsreduksjon og operasjonelt effektivitet. I dag er for eksempel mange av bankenes manuelle aktiviteter erstattet med elektroniske løsninger. På den

annen side har teknologiske utviklinger økt mengden og tilgangen av informasjon, og gjort bankene mer transparente.

Den grunnleggende betydningen banker har for allmenheten skaper spesiell behov for regulering av bransjen. Få andre bransjer blir regulert i like stor grad som banknæringen. Kriser i finanssektoren, som bankkrisen på 90-tallet og finanskrisen i 2008, har i tillegg avslørt svakheter i eksisterende regelverk og bidratt til utviklingen av nye og strengere reguleringer.

Slike endringer i bankenes omgivelser og rammevilkår skaper både muligheter og utfordringer for bankene. Endringene kan også tenkes å ha konsekvenser for deres forretning og lønnsomhet. Det er dermed interessant å studere lønnsomheten til norske banker, variasjonen blant dem og undersøke hva som synes å være betydningsfullt for deres lønnsomhet.

1.2 Formål

Den norske banksektoren består i dag av rundt 138 banker (Norges Bank, 2013a) og er kjent for å være konsentrert der noen få store banker sitter med store markedsandeler. Sektoren har gjennomgått store endringer de siste tiårene og det har vært en økende trend i utvidelsen av produktspekteret. Det er likevel utlån som utgjør den største andelen av de norske bankenes eiendeler, og rundt to-tre deler av disse er finansiert med kundeinnskudd (Norges Bank, 2013a). Det er derfor interessant å granske hvorvidt de tradisjonelle bankaktivitetene er lønnsomme i dagens norsk banksektor.

Dermed er formålet med denne oppgaven er å studere lønnsomhetssituasjonen i de største norske bankene og undersøke hvorvidt det eksisterer variasjoner blant dem. Oppgaven har også til hensikt å undersøke hva som kan forklare lønnsomhet og eventuelle variasjoner i disse bankene.

1.3 Problemstilling

I denne delen av kapitlet presenteres problemstillingen for oppgaven og underspørsmål som er utarbeidet for å belyse problemstillingen.

Problemstilling

Hvilke lønnsomhetsvariasjoner finner vi i de ni største norske bankene?

Underspørsmål

1. Hvor lønnsom er den norske banksektoren?
2. Hvordan har lønnsomhetsutviklingen i de ni største norske bankene vært det siste tiåret?
3. Hvordan varier lønnsomheten blant de ni største norske bankene i årene 2010-2013?
4. Hva kan forklare variasjonen i utvalgets lønnsomhet?

1.4 Avgrensning

Den norske banksektoren er i tillegg til norske banker i stor grad preget av nordiske banker. Datterbanker og filialer av utenlandske banker hadde i 2013 ca. 1/3 av markedsandelen i den norske banknæringen (Norges Bank, 2013a). Det hadde derfor vært interessant å se på de største bankene i Norge, uavhengig av nasjonalitet. Dette har likevel ikke vært mulig, da det finnes begrenset med tall for den norske virksomheten av filialer av utenlandske banker, noe som ville begrenset studiens analyse. Grunnet dette, og for å gjøre bankene i utvalget mest mulig sammenlignbare, er fokuset i denne oppgaven på norske banker med forvaltningskapital over NOK 45 milliarder.

Det er valgt to analyseperioder for studien. Det er først valgt en tiårsperiode, 2004-2013, for å danne en oversikt over lønnsomhetsutviklingen til bankene i utvalget. Perioden 2010-2013 er videre valgt for en grundigere analyse av lønnsomheten i bankene og variasjonen mellom dem.

1.5 Oppgavens struktur

Denne oppgaven er delt i seks kapitler. Kapittel 2 tar for seg relevante teorier og setter et rammeverk for studiens analysedel. I kapittel 3 er valg av analysemetoder, analyseteknikker og vurdering av funnene redegjort. Kapittel 4 tar for seg en konkurranseanalyse av den norske banksektoren, med hovedvekt på regulatoriske- og teknologiske faktorer, samt en bransjeanalyse. I kapittel 5 blir lønnsomheten til utvalget og lønnsomhetsvariasjonen blant bankene analysert. Kapittel 6 oppsummerer oppgaven og presenterer studiens konklusjoner.

2 Gjennomgang av relevante teorier

I dette kapitlet presenteres teorier som setter et rammeverk for analysen og regnes som relevante for å belyse studiens problemstilling og underspørsmål.

2.1 Presentasjon av relevante teorier

Lønnsomhet i en virksomhet påvirkes av en rekke interne og eksterne faktorer. I tillegg til selskapets interne egenskaper og kompetanse, er selskapets omgivelser av stor betydning for lønnsomheten. Konkurransanalyse utgjør som regel en stor del av den eksterne analysen av lønnsomhet. I en analyse av konkurranse er det naturlig å se på makroomgivelsene og bransjen som selskapet operer i. Det er viktig å vurdere selskapets ytre omgivelser, da det som foregår i makromiljøet påvirker bransjen og det som hender i bransjen vil i sin tur påvirke selskapet. Konkurransanalysen blir derfor delt i to deler, en del som tar for seg makroomgivelsene og en annen del som analyserer bransjen.

Gjennom årene har det blitt utviklet en rekke verktøy designet for å analysere makroomgivelsene til et selskap. PEST er et eksempel på et slikt verktøy, og benyttes for å analysere hvilke påvirkninger endringer i politiske og regulatoriske (P), økonomiske (E), sosiale (S) og teknologiske (T) faktorer medfører for en bransje og selskapene som opererer i den. Selv om samtlige av disse faktorene er viktige, vil faktorenes betydning variere innen ulike bransjer. Finansdepartementet bemerker i Norsk Offentlig Utredning (NOU) 2000:9, *Konkurransflater i finansnæringen*, at det i en konkurranseanalyse av finanssektoren kan være hensiktsmessig å skille mellom tre hovedtyper av påvirkningsfaktorer. Disse faktorene er politiske og regulatoriske rammebetingelser, markedsstruktur og andre bransjemessige forhold og teknologiske forhold.

I denne oppgaven er konkurranseanalysen av den norske banksektoren utført i tråd med denne stilen. To av faktorene i PEST, politiske og regulatoriske samt teknologiske faktorer, blir tillagt vekt i analysen av makroomgivelsene. Denne tilnærmingen er valgt på grunn av

den antatt store betydningen regulatoriske regelverk og teknologiske utviklinger har for banksektoren. Det teoretiske grunnlaget for regulering av banker blir gjennomgått i seksjon 2.2, mens teori som berører betydningen teknologiske innovasjoner har for banksektoren beskrives kort i seksjon 2.3. Et teoretisk rammeverk for bransjeanalysen presenteres i seksjon 2.4, mens den siste seksjonen tar for seg den økonomiske teorien for lønnsomhet og lønnsomhetsanalyser.

2.2 Regulatoriske faktorer

Et marked skal ideelt sett fordele ressurser effektivt uten innblanding fra tilsynsmyndigheter. En økonomisk markedsmodell kjent som frikonkurransen eller fullkommen-konkurransen, betegnes ofte som den optimale markedsmodellen. Et slikt marked sørger selv for markedslikevekt og en samfunnsmessig effektiv fordeling av varer og tjenester. I realiteten er det svært få, om noen, markeder som oppfyller de strenge forutsetningene til et slikt marked der pris og markedsmekanismer, alene, bestemmer den perfekte balansen mellom tilbud og etterspørsel. Avvik fra et slikt «perfekt» marked vil føre til markedssvikt der fordelingen av ressurser er samfunnsmessig ineffektivt. I slike tilfeller griper tilsynsmyndigheter inn for å korrigere markedsimperfeksjoner og således sikre samfunnsmessig effektiv fordeling av ressurser.

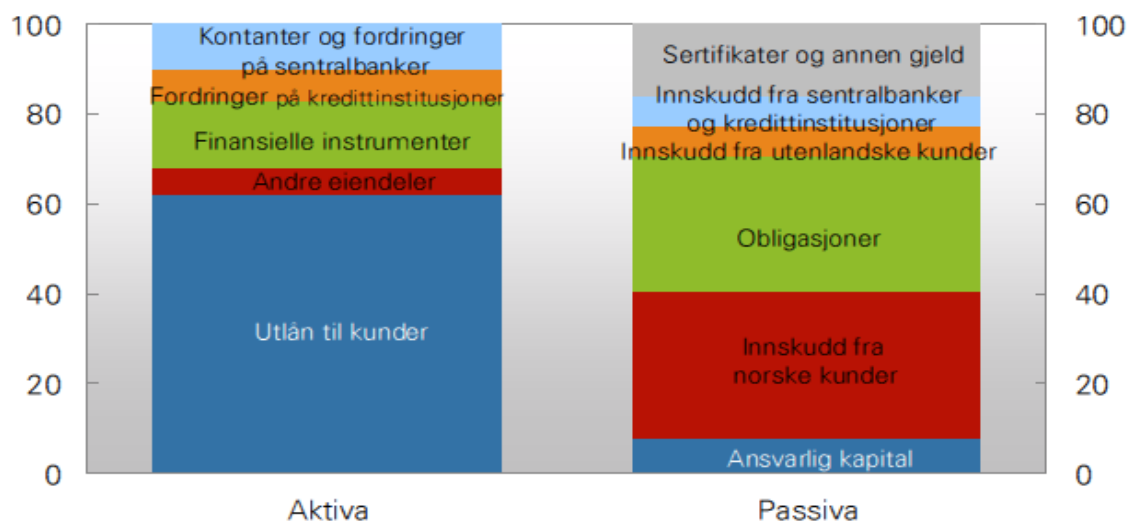
Banker og andre finansinstitusjoner er bundet av strenge reguleringer gjennom lover og forskrifter. Alt fra oppstartsfasen og eierskapsstruktur til hvordan banken driver sin virksomhet blir regulert av tilsynsmyndighetene. Da banker har en sentral rolle i samfunnet, kan en forstyrrelse i dette markedet fort spre seg til andre sektorer og skape uro i realøkonomien. Hyman Minsky har utarbeidet en krisemodell som tar for seg utviklingen av kriser i økonomier (Minsky i Kindleberger & Aliber, 2011). I sin modell legger Minsky vekt på at kilden til de fleste finansielle kriser er tap av finansiell stabilitet. Selv om Minskys modell har blitt kritisert for å være deterministisk og pessimistisk, får den støtte fra empirisk forskning som viser at modellen fungerer godt til å forklare et vanlig utviklingsmønster i veien mot en finansiell krise.

Reguleringen av et marked er berettiget dersom samfunnsmessige fordeler som oppstår som følge av reguleringen er større enn kostnadene (Finansdepartementet, 2000). I banksektoren er det mange iboende forhold som kan lede til markedssvikt. Det er særlig faktorer knyttet til den tidsmessige ubalansen mellom innskudd og utlån, moral hazard og økonomiske eksternaliteter som ligger til grunn for markedsimperfeksjoner i banknæringen. I de tre neste seksjonene vil disse tre faktorer bli gjennomgått.

2.2.1 Tidsmessig ubalanse mellom innskudd og utlån

Tillit til det finansielle systemet og dets aktører er svært viktig for at systemet i det hele tatt skal fungere. Dette innebærer blant annet at kunder som setter innskudd i banker må stole på at bankene vil være i stand til å tilbakebetale innskuddet. Bankinnskudd er en av bankenes viktigste finansieringskilder. Til tross for en økning i andelen av langsiktig finansiering i norske banker de siste årene, utgjorde totale innskudd ca. 40 % av bankenes finansieringskilder i 2013 (Norges Bank, 2013a). Dette er vist i figur 2.1 nedenfor. Innskuddene kan tas ut på kort varsel, noe som gjør denne finansieringskilden kortsiktig. Utenom spareavtaler á la Bolig Sparing for Ungdom (BSU), er det få begrensninger til uttak av penger fra bankkontoene.

Figur 2.1 Aktiva og passiva i norske banker (per 3. kvartal 2013)

Kilde: Norges Bank, 2013a.

Samtidig utgjør utlån til husholdninger og foretak en stor andel av bankenes eiendeler og har lengre løpetid enn innskuddene. Norges Bank melder i årets finansiell stabilitets rapport at de siste tiårene har vært preget av høy utlånsvekst fra banker til både person- og næringsmarkedet (Norges Bank, 2013a). Som vist i figur 2.1, utgjør utlån til kunder ca. 60 % av de norske bankenes eiendeler. Boliglån er et eksempel på bankenes langsiktige utlån, og har vanligvis en løpetid på 20-30 år.

Den minste usikkerhet om en eller flere bankers likviditet, evnen til å betjene utestående forpliktelser, kan spre panikk blant kundene. I slike situasjoner kan det oppstå en bank run. En «bank run» indikerer en situasjon der folk bokstavelig talt løper til bankene og stiller seg i kø for å kreve tilbake sine innskudd før banken går tom for likvider. Faren for at innskyttere trekker ut sine midler samtidig vil alltid være tilstede og gjør bankene svært sårbare (Norges Bank, 2013a).

Diamond og Dybvig utførte i 1983 en studie hvor de gjennomførte en omfattende analyse av bankinnskudd og bank runs. De la frem en modell med to ulike likevekter: en «god» likevekt og en «dårlig» likevekt. Den gode likevekten oppnås dersom kundene ikke trekker ut sine innskudd før bankenes eiendeler forfaller, utenom de få kundene som virkelig har behov for pengene (Diamond og Dybvig i Ulltveit-Moe, Vale, Grindaker & Skancke, 2013). I denne likevekten kan bankene betale tilbake alle innskuddshaverne, inkludert renter, og holde sine eiendeler til forfall (ibid.). I den dårlige likevekten forventer innskuddshaverne at bankene ikke vil være i stand til å betjene sine forpliktelser, noe som medfører panikk blant kundene der alle vil ønske å trekke ut innskuddene sine tidlig. Denne likevekten leder til en bank run og medfører et utfall som forlater alle aktører i en forverret situasjon. Innskuddshavere som er tidlig ute får sine fulle innskudd tilbake, men går glipp av renteinntektene de kunne fått dersom de hadde ventet. De som er sent ute risikerer å få tilbake mindre midler enn det de hadde skyt inn i utgangspunktet, i tillegg til renteinntektene de går glipp av ved å trekke ut sine innskudd tidlig. Bankene påføres tap ved salg av eiendeler på et tidligere tidspunkt enn forfallstiden. Mangelen på likviditet fører i tillegg til at bankene må stramme inn og medfører avslag på lønnsomme investeringer for bankene selv og andre entreprenører i markedet.

Til tross for å være en av deres viktigste finansieringskilder, gjør innskudd bankene sårbare. I tilfeller hvor det oppstår en «bank run» er smittefaren i banknæringen stor og kan skape uro i det finansielle systemet. Uro i det finansielle systemet kan igjen føre til en krise i realøkonomien- med følger som lavere økonomisk aktivitet, høyere arbeidsledighetsrate, økt antall konkurser og en generell lav konjunktur. Regulering av banksektoren ser dermed ut til å være nødvendig for å unngå, eller i det minste minimere, en slik situasjon og styrke forbrukernes tillitt til bankene og det finansielle systemet.

2.2.2 Moral hazard

Moral hazard refererer til situasjoner hvor en agent utfører handlinger som ikke kan observeres av andre agenter i økonomien, men der disse handlingene overdrar risiko til de andre agentene (Borchgrevink, Sjøvik & Vale, 2013). I denne sammenheng handler moral hazard om at aksjonærer i selskap som finansieres av både gjeld og egenkapital, vil ha insentiver til å drive virksomheten på en mer risikofylt måte enn det som er optimalt. Grunnen til dette er aksjonærenes begrensede ansvar i forhold til kapitalen de skyter inn i bedriften. I tilfeller hvor selskapet gjør det bra, får aksjonærene full utnyttelse av fordelene. I tilfeller hvor selskapet presterer dårlig eller avvikles, vil aksjonærene kun tape den kapitalen som de gikk inn i selskapet med. Selskapets kreditorer vil derimot bære meste parten av tapet hvis selskapet avvikles. På en annen side er det kun avtalte avdrag og renter kreditorene får utbetalt i tilfeller der selskapet presterer godt. Det er denne skjevfordelingen av selskapets opp- og nedsider mellom kreditorer og aksjonærer som skaper moral hazard, også kjent som adferdsrisiko.

I bankenes tilfelle er det spesielt et forhold som forverrer problemet med adferdsrisiko. I motsetning til de fleste andre selskaper, består bankenes kreditorer av et stort antall ikke-profesjonelle forbrukere som verken har mulighet eller insentiver til å overvåke bankenes virksomhet. Innskuddshaverne er bankenes kreditorer. De er ikke i stand til å overvåke og disiplinere bankene på en effektiv måte, fordi de er for små og for mange til å kunne koordinere seg imellom (Ulltveit-Moe, Vale, Grindaker & Skancke, 2013). Innskuddsgarantiordninger og forventninger om at myndighetene vil redde bankene i

kriser, er også et annet argument som ofte benyttes for å forklare innskuddshavernes manglende incentiver for å disiplinere bankene. Myndigheter redder som regel banker som står i fare for å bli avvirket, fordi kostnadene ved å la være å gripe inn er ofte større enn kostnadene knyttet til å redde bankene.

Bankledelsen har ansvaret for styringen av virksomheten og dermed også ansvaret for bankenes portefølje- og risikostyring. Aksjonærene har i større grad innflytelse over ansettelsesprosessen av ledere enn det innskuddshaverne har, og har på denne måten mulighet til å ansette ledere som er risikosøkende. I likhet med aksjonærene har også ledelsen incentiver til å ta større risiko enn det som er optimalt (Borchgrevink, Søvik & Vale, 2013). Presterer banken godt, oppnår ledelsen anerkjennelse og eventuelle bonuser og forfremmelse. I tilfeller der banken mislykkes er konsekvensen for ledelsen at de mister jobben og ødelegger sitt renommé. Følgene som for høy risikotaking har for ledelsen, er således ikke store nok til at ledere internaliserer de samfunnsmessige kostnadene i sine beslutningsgrunnlag (ibid.).

Momenter tilknyttet moral hazard som ble diskutert over, øker nivået på risiko i bankene utover det som er optimalt. Regulering av bankene virker dermed rasjonelt og er nødvendig for å ivareta interessene til bankenes kreditorer og beskytte dem mot uønskede tap grunnet høy risiko i bankene.

2.2.3 Økonomiske eksternaliteter

Økonomiske eksternaliteter oppstår når handlingene til en agent reduserer velferden til en annen agent (Borchgrevink, Søvik & Vale, 2013). Et eksempel på dette kan være at en agents salg av en eiendom reduserer verdien av eiendommer eid av andre agenter. Slike eksternaliteter påvirker primært kun fordelingen av velferd mellom agenter (Ulltveit-Moe, Vale, Grindaker & Skancke, 2013). I tilfeller der markedsimperfeksjoner er tilstede, vil økonomiske eksternaliteter i tillegg til å påvirke fordelingen av velferd mellom agenter, også påvirke effektiviteten av markedet (Borchgrevink, Søvik & Vale, 2013). I et bredere perspektiv dreier økonomiske eksternaliteter seg om at det som skjer i en sektor vil ha effekt på andre sektorer, og at det som skjer i en bank vil påvirke andre banker.

Bankenes aktiviteter er vevd inn i resten av økonomien da disse aktivitetene er svært viktige for både husholdninger og foretak. Husholdninger trenger kreditt til kjøp av ulike goder og har behov for gode sparealternativer. Foretakene trenger kreditt for å finansiere investeringer og drive sin virksomhet. I banknæringen kan dermed økonomiske eksternaliteter i kombinasjon med markedsimperfeksjoner skape finansiell ustabilitet med fare for spredning til realøkonomien.

Økonomiske eksternaliteter kan oppstå som både direkte og indirekte konsekvenser av en agents handlinger på andre agenter. Direkte konsekvenser kan for eksempel komme som et resultat av det tette forholdet bankene har imellom seg i det såkalte interbank-markedet. I dette markedet kan banker yte kreditt til- og låne penger fra hverandre. For bankene er dette markedet en måte å sikre seg likviditet på. En bank som er i en vanskelig økonomisk situasjon kan påføre de andre bankene tap og redusere likviditeten i interbank-markedet. Dette kan igjen medføre at bankene begrenser sine utlån til husholdninger og ikke-finansielle foretak. En slik innstramning av kreditt kan igjen resultere i tap av effektivitet i markedet ved at ulike markedsaktører lar være å investere i lønnsomme prosjekter grunnet manglende kreditt. På denne måten kan økonomiske eksternaliteter i interbank-markedet medføre tap av effektivitet i realøkonomien.

Handlinger av en bank kan også påvirke andre banker indirekte. Et eksempel på dette er en bank som har mangel på likviditet og er tvunget til å selge noe av sine eiendeler på et tidligere tidspunkt enn forfallstiden for å betjene sine forpliktelser. Likvideringer av eiendeler på denne måten reduserer ofte markedsprisen på eiendelene som selges. Andre banker som har like eiendeler på balansen får dermed redusert verdien på sine eiendeler. Dermed er banker med like porteføljer sårbare for det som skjer i andre banker (Borchgrevink, Søvik & Vale, 2013). Det er ofte vanskelig å beregne kostnader tilknyttet slike indirekte konsekvenser, men de er som regel omfattende og kan være større enn kostnader av de mer direkte konsekvensene.

Økonomiske eksternaliteter i banknæringen kombinert med markedsimperfeksjoner kan skape ustabilitet i det finansielle markedet. For å redusere uro i finansmarkedene og sikre

robustheten av bankene og det finansielle systemet, er det nødvendig å overvåke bankene og regulere banknæringen.

2.3 Teknologiske faktorer

Utviklingen av informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT) har revolusjonert mange bransjer og foretak, og banker er intet unntak. I begynnelsen ble IKT implementert av bankene primært for automatisering av den delen av driften som ikke har direkte kontakt med kunder, eksempelvis ulike støttefunksjoner (Chen, Liao, Shao, Wang, 1999). Da IKT etter hvert ble inkludert i kunderelaterte tjenester, skapte det store endringer i banksektoren og måten bankene drev sin virksomhet på. Teknologiske utviklinger skapte mange nye muligheter for banker. Det har blant annet gjort det enklere å nå nye kundegrupper og gitt adgang til utvidelse av produktspektret og utvikling av nye betalingsmidler, minibanker og nett- og mobilbanktjenester (ibid.).

I dag er enkelte av de automatiserte banktjenestene spesielt utbredt i banknæringen, både nasjonalt og internasjonalt. Minibanker, nettbank, mobilbank og banktjenester via telefon er eksempler på slike tjenester. Minibanker tillater kunder å ta ut penger og sjekke saldoen på bankkontoene sine. Dessuten kan kunder sette inn innskudd ved hjelp av innskuddsautomater. Utbredelsen av private pc-er, bredbånd og mobiltelefoner har i tillegg lagt til rette for innovasjonen av automatiserte banktjenester som er enda mer avanserte. Nettbank og mobilbank er eksempler på slike tjenester. Nettbank gir kunder full tilgang til deres bankkonto, hvor de kan sjekke saldo på kontoen, utføre betalinger, overføre penger mellom kontoer, bestille nye bankkort og utføre diverse andre transaksjoner. Mobilbank tilbyr kunder mye av de samme banktjenestene som de man får på nettbank. En annen og kanskje like utbredt tjeneste som bankene tilbyr er banktjenester via telefon. Bank via telefon tillater kunder å utføre enklere transaksjoner gjennom automatiserte tjenester, og er et godt alternativ for de av kundene som ikke har tilgang eller kunnskap til å benytte seg av de mer avanserte banktjenestene som nettbank og mobilbank.

Implementeringen av IKT-systemer i banknæringen har fordeler for både bankene og kundene. Disse moderne og automatiserte banktjenestene er attraktive for kundene da de er enkle å bruke og tilgjengelige langt utover den vanlige åpningstiden bankene opererer innenfor. I tillegg er det lite gebyrkostnader knyttet til slike automatiserte banktjenester, noe som gjør dem ytterligere attraktive for kunder. Bankene får på sin side mulighet til å øke sin kostnadseffektivitet og produktivitet, ved å erstatte manuelt arbeid med automatiserte tjenester.

En amerikansk studie utført i 1998 av Talmor viste blant annet at bank via telefon reduserte transaksjonskostnadene med 40 % i forhold banktjenester utført fysisk i bankene (Chen et al., 1999). Siden banker er informasjonsintensive virksomheter, spiller IKT en stadig viktigere rolle i banknæringen (ibid.). Men den teknologiske utviklingen har også medført utfordringer for bankene. Problemer med sikkerhet, spesielt relatert til nettbank, er en av utfordringene bankene må hanske med. Automatiserte banktjenester krever svært gode IT-løsninger, noe som øker bankenes avhengighetsgrad til leverandører av IKT-produkter.

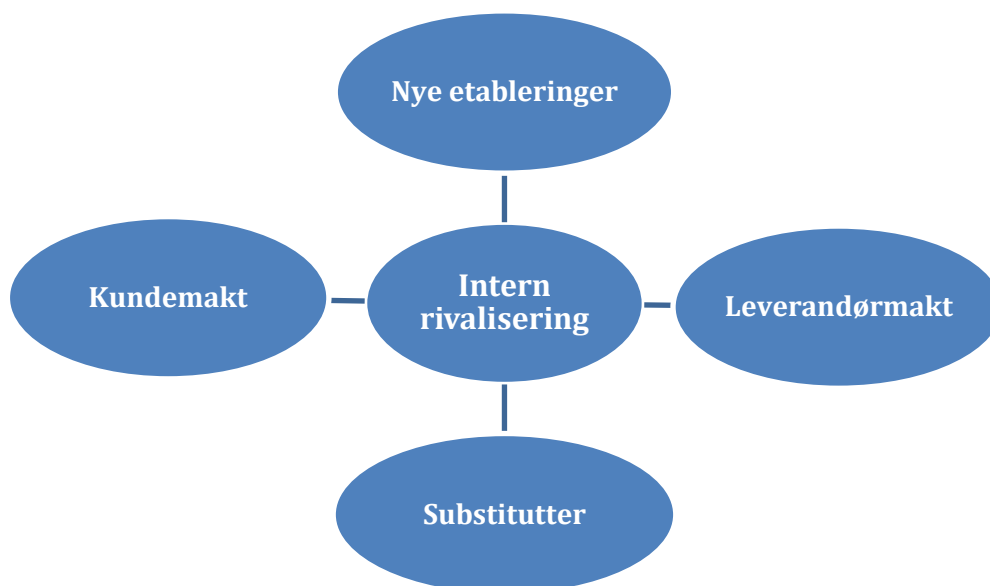
2.4 Bransjeanalyse

Den norske banknæringen består av et stort antall norske og utenlandske banker og er preget av betydelig konkurranse. Ved en vurdering av lønnsomhet i de enkelte bankene, er det først og fremst hensiktsmessig å evaluere den interne rivaliseringen og lønnsomheten i bransjen. Konkurransforhold og lønnsomhet i et marked kartlegges som regel gjennom en bransjeanalyse. I denne oppgaven er Porters 5-Forces valgt for å analysere konkurranseintensiteten og bransjemarginen i den norske banksektoren.

Porters 5-Forces er et anerkjent analyseverktøy utviklet av Michael E. Porter, utgitt i en av hans bøker *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors* fra 1980. Analyseverktøyet, slik det vises i figur 2.2 på neste side, består av fem ulike krefter

og disse er; nye etableringer, substitutter, kundemakt, leverandørmakt og intern rivalisering.

Figur 2.2: Porters 5-Forces

Porters 5-Forces er et passende verktøy for å analysere lønnsomheten av en bransje, identifisere nøkkelfaktorer som påvirker lønnsomhet og konkurranseforhold, identifisere trusler og muligheter i bransjen og vurdere hvordan endringer i forretningsmiljøet kan påvirke lønnsomheten (Besanko, Dranove, Schaefer & Shanley, 2004). Til tross for anerkjennelse og vid bruk, har analyseverktøyet blitt kritisert for å inneha en rekke begrensninger. At verktøyet tar lite hensyn til faktorer som påvirker etterspørsel, ignorerer endringer i kundeinntekter og smak, at det ser bort fra rollen som myndighetene spiller i næringslivet og at verktøyet er en kvalitativ analysemetode er hovedkritikkene mot Porters 5-Forces (ibid.). I denne oppgaven blir noen av disse begrensningene håndtert med tilleggsanalyser, derav en analyse av utvalgte faktorer i det makroøkonomiske miljøet slik det ble beskrevet i del 2.1. Analysen av bransjen vil brukes som bakgrunnsgrunnlag for den videre analysen av lønnsomheten i de ni største norske bankene. I de neste avsnittene blir hver av de fem kreftene i Porters 5-Forces beskrevet kort.

Nye etableringer

Nye konkurrenter eroderer profitten og øker den interne rivaliseringen i bransjen ved å redusere konsentrasjonen i markedet og fordele den samlede etterspørselen på flere selgere (Besanko, Dranove, Schaefer & Shanley, 2004). Hvorvidt en bransje er truet av etableringen av nye konkurrenter avhenger av om det finnes noen inngangsbarrierer og i så fall hvor høye disse barrierene er. Slike inngangsbarrierer kan være både eksogene og endogene (ibid.). For eksempel er stordriftsfordeler og tilgang på nøkkel innsatsfaktorer endogene faktorer som påvirker nye etableringer. Eksempler eksogene faktorer er lover og regler som favoriserer noen bedrifter over andre og forhold som ligger hos konsumentene, eksempelvis kundelojalitet.

Kundemakt

Kundemakt referer til evnen de individuelle kundene har til å forhandle priser med selgerne og redusere profitten i bransjen (Besanko, Dranove, Schaefer & Shanley, 2004). Prisen kundene betaler for et produkt avhenger av tilbud og etterspørsel, og kundene har dermed en indirekte makt i markedet. Tilgang på økt informasjon og økt grad av transparens i markedet er eksempler på forhold som øker kundenes makt i markedet. Jo høyere makt kundene har overfor selgerne, desto mer presser de bransjemarginen.

Leverandørmakt

Med leverandører menes det aktører i markedet som selger innsatsfaktorer som bedriftene trenger for å produsere sine produkter og tjenester. Leverandørmakt referer til evnen leverandørene har til å forhandle priser med produsentene i bransjen, og således redusere bransjeprofiten (Besanko, Dranove, Schaefer & Shanley, 2004). Leverandører kan utøve direkte makt spesielt i tilfeller hvor de er konsentrert i markedet eller når kundene deres (produsentene) er låst inn i relasjoner med dem grunnet forholdsspesifikke investeringer, kontrakter, mm. (ibid.). Konkurransen innad i leverandørmarkedet, tilgangen på substitutter av innsatsfaktorer og den relative konsentrasjonen av produsenter og leverandører i markedet er eksempler på faktorer som er viktige å se på ved en vurdering av den makten leverandørene i en bransje besitter.

Substitutter

Substitutter eroderer bransjeprofiten på samme måte som nye etableringer. De reduserer bransjeprofiten for etablerte selskap og intensifiserer den interne rivaliseringen (Besanko, Dranove, Schaefer & Shanley, 2004). Tilgjengeligheten av substitutter vil påvirke salget og profittmarginen til de etablerte selskapene i bransjen. Spesielt i tilfeller hvor substitutter skaper en priskrig, vil mange bedrifter se seg nødt til å kutte priser for ikke å tape for mye salg. Lavere priser er forhold som totalt sett reduserer profittmarginen i bransjen. Andre faktorer som er viktige for vurderingen av substitutter er priselastisiteten av etterspørsel (totalt for bransjen) og karakteristika forbundet med prisen og verdien av de tilgjengelige substituttene (ibid.).

Intern rivalisering

Intern rivalisering referer til kampen om markedsandeler som utkjempes av bedriftene i en bransje (Besanko, Dranove, Schaefer & Shanley, 2004). For eksempel er antall selgere på markedet, fasen bransjen befinner seg i forretningslivssyklusen, ledig kapasitet, utgangsbarrierer, kostnadsstrukturer og hvorvidt produktene på markedet er differensierte faktorer som påvirker graden av intern rivalisering (ibid.). Her er det også hensiktsmessig å vurdere hvorvidt selskapene i bransjen konkurrer med utgangspunkt i pris, samt andre dimensjoner utenom pris, som for eksempel innovasjon og tilleggprodukter/-tjenester. Mens konkurranse med utgangspunkt i sistnevnte kan øke kostnader, kan konkurranse med pris som utgangspunkt redusere profitten ved å redusere den relative marginen mellom pris og kostnader (ibid.). I tillegg vil vurderinger av og konklusjoner fra de fire øvrige kreftene i Porters 5-Forces, også virke inn på evalueringen av den interne rivaliseringen i bransjen.

Hensikten med dette analyseverktøyet er å identifisere trusler mot bransjeprofiten på nåværende tidspunkt. Etter å ha vurdert hver faktor i verktøyet for seg selv, konkluderer en med hvorvidt bransjen er preget av intern rivalisering, og konsekvensen denne har for bransjens profittmargin og lønnsomhet. For hver av faktorene i Porters 5-Forces, konkluderes det med om faktoren utgjør lav, moderat eller høy trussel mot profitten i bransjen, før det til slutt gis en samlet konklusjon basert på konklusjonene av alle kreftene.

2.5 Lønnsomhet

I litteraturen skilles det mellom samfunnsøkonomisk og bedriftsøkonomisk lønnsomhet. Bedriftsøkonomisk lønnsomhet referer til et selskaps evne til å generere avkastning på den investerte kapitalen. Private bedrifter tar ikke hensyn til markedsimperfeksjoner, og mangler insentiver til å internalisere slike effekter i deres beslutningsgrunnlag når de maksimerer profitt. Bedriftsøkonomisk lønnsomhet som er korrigert for slike typer samfunnsmessige effekter, betegnes som samfunnsøkonomisk lønnsomhet. I denne oppgaven er formålet å se på den bedriftsøkonomiske lønnsomheten til bankene i utvalget, og bedriftsøkonomisk lønnsomhet vil herved betegnes som bare lønnsomhet i resten av oppgaven.

Lønnsomhet kan måles med utgangspunkt i regnskap eller markedsverdi (der det er tilgjengelig) eller begge deler. Måling av avkastning basert på regnskapet betegnes som rentabilitet (Gjesdal & Johnsen, 1999). Rentabilitet er et forholdstall som måler avkastning på investert kapital i en periode (ibid.). I følge økonomisk teori er virksomheters hovedmål å maksimere profitt. En virksomhet er lønnsom dersom avkastningen på investert kapital er større enn kravet som er satt til den investerte kapitalen. På lengre sikt er lønnsomhet en forutsetning for bedrifters overlevelse, da et selskap som ikke klarer å dekke sine kostnader og generere overskudd over flere perioder, ikke vil kunne overleve.

Til tross for relativt strenge regnskapslover og prinsipper, er en del av tallene i regnskapet basert på beste estimat. Dette gir rom for ulike tolkninger av virkeligheten, og ulik praksis kan gjøre sammenligninger av lønnsomhetsmål i ulike selskaper vanskelig. At regnskapet ikke er et perfekt måleinstrument skaper problemer når en skal måle rentabilitet (Gjesdal & Johnsen, 1999). Innen fagretningen for regnskapsanalyse blir blant annet analyse og korrigerende av målefeil viet stor oppmerksomhet. Korrigerende av målefeil i regnskapet går på alt fra tilpasning av regnskapet for analyseformål til korrigerende av regnskapsmanipuleringer. Dette krever et godt kjennskap til svakhetene til regnskapet som skal måles, men reduserer til gjengjeld konsekvensene av feilestimering av

virksomhetens avkastning, som kan lede til kritiske feilvurderinger ved både under- og overestimering.

Ved måling av lønnsomhet er det viktig at man er konsistent, altså at den avkastningen vi måler er avkastning på den kapital som inngår i nevneren (Gjesdal & Johnsen, 1999). Det kan derfor være hensiktsmessig å omgruppere balansen og resultatregnskapet ved utførelse av en lønnsomhetsanalyse. Omgruppering av balansen er viktig for å skille mellom driftsrelaterte eiendeler og driftsfremmede (finansielle) eiendeler på eiendelssiden, og skille mellom eiere og kreditorer på gjeldssiden. I resultatregnskapet kan det være hensiktsmessig å skille mellom verdiskapning og verdiutdeling, og få frem hvem avkastningen tilfaller; kreditorer, eiere og det offentlige (Gjesdal & Johnsen, 1999). Tabellen nedenfor viser hovedgrupperingene i resultatregnskapet og balansen.

Figur 2.3: Hovedgrupperinger i resultatregnskapet og balansen

Resultatregnska pet		Balansen	
Driftsresultat		Driftsrelaterte -	Rentefri gjeld
+ <u>Finansinntekter</u>		eiendeler	Rentebærende gjeld
= <i>Avkastning på total kapital (før skatt)</i>		Finansielle eiendeler	Egenkapital
- <u>Finanskostnader</u>		Total kapital	Total kapital
= <i>Egenkapitalinntekt (før skatt)</i>			
- Skatt			
= <i>Egenkapitalinntekt (etter skatt)</i>			

Det finnes en rekke forholdstall en kan benytte for å måle lønnsomhet, og de har alle sine styrker og svakheter. De vanligste lønnsomhetsmålene i regnskapet er total(kapital)rentabilitet (TKR) og egenkapitalrentabilitet (EKR), som har fokus på overordnet lønnsomhet. Totalkapitalrentabilitet er avkastning på total investert kapital i virksomheten. Dette forholdstallet finner vi ved å ta driftsresultat før rentekostnader i andel av total kapitalen i selskapet. Egenkapitalrentabilitet finnes ved å ta årsresultat før

eller etter skatt i andel av egenkapital. Dette nøkkeltallet uttrykker avkastning på den kapital som eierne har skutt inn i selskapet.

Det finnes i tillegg en rekke andre nøkkeltall som relaterer seg til driftslønnsomhet og effektiviteten av virksomheten. Driftslønnsomhet har fokus på lønnsomheten til virksomhetens underliggende drift, og kan blant annet måles med driftsrentabilitet som måler driftsresultat i andel av totalkapitalen. Måling av effektivitet kan gjøres med utgangspunkt i kostnadseffektivitet eller produktivitet. En kan måle kostnadseffektivitet ved å ta kostnader i andel av inntekter, mens produktivitet kan måles gjennom personalkostnader i andel av antall årsverk.

For å få full utbytte av en lønnsomhetsanalyse, bør analysen i tillegg inneholde en komponent om hva som genererer lønnsomhet. Lønnsomhet kan være drevet av en rekke interne og eksterne faktorer (Athanasoglou, Brissimis og Delis, 2008). Interne faktorer er forhold som er spesifikke for selskapet, slik som størrelse, kostnadsstyring, risikostyring og kapitalstruktur. De eksterne faktorene er forhold som ligger utenfor ledelsens kontroll, og kan være faktorer relatert til bransjen, som bransjens størrelse og grad av konsentrasjon eller makrorelaterte faktorer som rentenivå, inflasjon og konjunktur (Athanasoglou, Brissimis og Delis, 2008). *Det har blitt utført ulike studier med den hensikt å kartlegge hva som driver lønnsomheten til en bank. Konkusjonene av studiene er nokså varierende. Noen hevder at interne faktorer er avgjørende for lønnsomhet, mens andre påstår at de eksterne faktorene har like stor påvirkning på lønnsomheten.*

En studie fra 2008 utført av Athanasoglou, Brissimis og Delis undersøkte effekten bankspesifikke, industri-spesifikke og makroøkonomiske faktorer har på lønnsomheten til en bank. Gjennom en regresjonsanalyse basert på greske banker i en tiårs periode, undersøker studien hvilke faktorer som har signifikant betydning for lønnsomhet i en bank. Studien finner blant annet at bankspesifikke faktorer, med unntak av størrelse, har en signifikant påvirkning på lønnsomheten i en bank. Studiens funn indikerer i tillegg at egenkapital er en viktig forklaringsfaktor for lønnsomhet, mens økt kredittrisiko reduserer profitten til en bank. Studien finner også at driftskostnader har sterk negativ

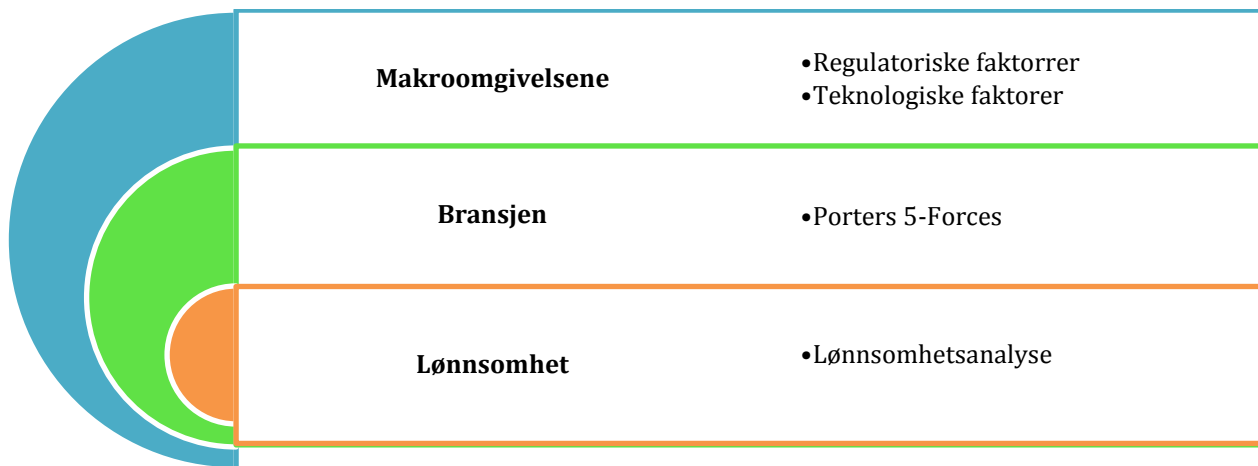
effekt på lønnsomhet, noe som indikerer betydningen kostnadsstyring har for lønnsomheten til banker. De finner derimot ingen bevis for den mye omtalte structure-conduct-performance (SCP) hypotesen, som sier at økt markedsrett gir monopolprofitt.

Lønnsomhetsanalyse kan ha ulike formål, men brukes i hovedsak for beslutnings- og kontroll formål. I beslutningssammenheng kan det være hensiktsmessig for ledelsen å vite hvilke områder og aktiviteter som er lønnsomme, og hvor selskapet står i forhold til sine konkurrenter. Kunnskap om hva som driver lønnsomheten, er i tillegg et viktig bidrag når ledelsen stilles overfor viktige strategiske valg. Når det gjelder kontroll formålet kan det være hensiktsmessig for eierne av selskapet å analysere lønnsomheten og undersøke om ledelsen gjør en god jobb. På denne måten kan de kontrollere om sine agenter, ledelsen, gjør den jobben de er satt til å utføre.

2.6 Oppsummering

I dette kapitlet ble teori som berører bankenes makroøkonomiske miljø og bransjeforhold gjennomgått. Disse teoriene danner en oversikt over grunnleggende forhold ved bankenes ytre miljø og vil være nyttige ved utførelsen av konkurranseanalysen. Figur 2.4 nedenfor er laget for å illustrere sammenhengen mellom forholdene i konkurranse- og lønnsomhetsanalyse.

Figur 2.4: Sammenheng mellom forholdene i konkurranse- og lønnsomhetsanalyse

Regulatoriske faktorer og teknologiske faktorer er betydningsfulle i bankenes makromiljø. I bank- og finanssektoren eksisterer det underliggende forhold til markedsimperfeksjoner som kan svekke tillitten til det finansielle systemet og skape ustabilitet. Reguleringen av finansinstitusjoner vil i tillegg til å beskytte forbrukere og ikke-finansielle foretak, også forebygge finansiell ustabilitet og forhold som kan lede til en krise i den finansielle og realøkonomien. Reguleringen av banker blir ivaretatt gjennom blant annet kapitalkrav, likviditetskrav og innskuddsgaranti.

Teknologiske utviklinger har revolusjonert banknæringen og gitt bankene nye muligheter og utfordringer. IKT har bidratt til å automatisere mange av bankenes tjenester, og har gjort bankene i stand til å redusere sine kostnader og trolig økt deres kostnadseffektivitet. De teknologiske utviklingene medfører på den annen side en rekke utfordringer for bankene. Sikkerhetsmessige problemer tilknyttet nett- og mobilbank tjenester og en økende grad av avhengighet til deres IKT-leverandører er eksempler på noen av utfordringene som bankenes står overfor.

Analyse av bankbransjen utgjør en viktig del av konkurranseanalysen, og brukes for å kartlegge konkurranseintensiteten og den gjennomsnittlige lønnsomheten i en bransje. Analyseverktøyet Porters 5-forces med sine fem krefter; nye etableringer, substitutter, kundemakt, leverandørmakt og intern rivalisering, vil benyttes for å analysere den norske bankbransjen.

I dette kapitlet ble det også presentert et teoretisk rammeverk for lønnsomhet og regnskapsmessig lønnsomhetsanalyse. Lønnsomhet referer til et selskaps evne til å generere avkastning på den investerte kapitalen, og kan måles gjennom ulike metoder. I denne oppgaven vil bankenes lønnsomhet måles med utgangspunkt i regnskapet. Teorien som er presentert her vil benyttes som bakgrunnsgrunnlag ved måling av lønnsomheten til bankene i utvalget.

3 Valg av metode

Å velge en egnet forskningsmetode er en forutsetning for å belyse studiens problemstilling på best mulig måte. Metoden som er valgt for å svare på studiens problemstilling og underspørsmål vil bli gjennomgått i dette kapitlet. I seksjonene nedenfor vil valg av forskningsdesign, analyseteknikker og vurdering av studiens resultater bli diskutert.

3.1 Forskningsdesign

Hvordan en undersøkelse organiseres og gjennomføres for å besvare forskningsspørsmålet kan betegnes som en forskningsdesign (Johannessen, Kristoffersen, Tuft, 2004). Valg av forskningsdesign vil ha betydelige konsekvenser for studiens gyldighet og pålitelighet (Jacobsen, 2005). Det aktuelle forskningsdesignet bør først og fremst være egnet for å belyse studiens problemstilling, og valg av design bør ikke påvirke studiens resultater (ibid.). Forskningsdesign henger nøye sammen med type problemstilling og bør tilpasses denne. Det finnes ulike typer design en kan velge mellom, avhengig av om studien går i dybden eller bredden, hva som er hensikten med studien og hvilke typer data som samles inn. Valg av design blir dermed avgjort av de valgene en tar tilknyttet studiens formål, forskningstilnærming og data innsamlingsmetode. I seksjonene under blir hver av disse tre forholdene gjennomgått.

3.1.1 Forskningshensikt

Det kan være ulike hensikter bak en studie, men et fellespunkt er at alle undersøkelser har til hensikt å fremskaffe kunnskap (Jacobsen, 2005). Innen metodelitteraturen skilles det mellom to hovedtyper hensikter; forklarende og beskrivende. Når hensikten med en studie er beskrivende, innebærer det at en ønsker å få mer innsikt i hvordan et fenomen ser ut (ibid.). Er derimot hensikten bak studien forklarende, er målet å forklare hvorfor et fenomen oppstod (ibid.). En forklarende hensikt søker dermed å finne en årsak-virkning sammenheng.

Hensikten med denne studien er å studere lønnsomheten til de ni største norske bankene, og undersøke om det er noen lønnsomhetsvariasjoner blant dem. Videre er hensikten med studien å undersøke hva som eventuelt kan være årsak til variasjonen i lønnsomhet. Studien har én hovedproblemstilling, samt fire ulike underspørsmål som er utarbeidet for å spisse inn studien og besvare problemstillingen på en hensiktsmessig måte. Da studien er grunnlagt av ulike spørsmål, kan det være relevant å undersøke hver av de for å sjekke om det ligger ulike hensikter bak spørsmålene.

Formålet med hovedproblemstillingen, *hvilke lønnsomhetsvariasjoner finner vi i de ti største norske bankene*, er å få bedre innsikt i bankenes lønnsomhet og lønnsomhetsvariasjonen blant dem. Hensikten bak spørsmålet er å få økt forståelse om bankenes lønnsomhet og er dermed beskrivende.

Hensikten bak underspørsmål 1, *hvor lønnsom er den norske banksektoren*, er å få innsikt i lønnsomheten av den norske banksektoren. Dette spørsmålet har i likhet med hovedproblemstillingen en beskrivende hensikt.

Underspørsmål 2 og 3 har til hensikt å undersøke *hvordan lønnsomhetsutviklingen har vært i de ni største norske bankene det siste tiåret og hvordan lønnsomheten varierer blant bankene i årene 2010-2013*. Hensikten bak underspørsmålene er å få bedre innsikt i lønnsomhetsutviklingen for utvalget og lønnsomhetsvariasjonen blant dem i en gitt tidsperiode. Begge spørsmålene har dermed en beskrivende hensikt.

Det siste underspørsmålet har som formål å undersøke *hva som kan forklare variasjonen i bankenes lønnsomhet*. Hensikten bak dette spørsmålet er ikke å få innsikt i lønnsomhetsvariasjoner, men å undersøke hva som kan ligge bak variasjonen. Formålet her er altså å undersøke ulike sammenhenger, og forsøke å forklare årsakene til variasjonen blant bankene. Dermed har dette spørsmålet en forklarende hensikt.

3.1.2 Forskningstilnærming

En viktig del av metodevalg er relatert til valget mellom en kvantitativ eller kvalitativ tilnærming. Tilnærmingen en går inn med legger basisen for hvilke typer data som skal samles inn. Mens en kvantitativ data opererer med tall og størrelser, opererer kvalitative data med ord og meninger (Jacobsen, 2005).

I denne studien blir det foretatt to ulike analyser, konkurranseanalyse og lønnsomhetsanalyse. Konkurranseanalysen er kvalitativ, hvor konkurranseintensiteten og den gjennomsnittlige lønnsomheten til den norske banksektoren vurderes basert på observasjoner på nåværende tidspunkt. Fordelene med en slik analyse er at det gir rom for fleksibilitet og kan gi flere nyanser av fenomenet. Ulempen med kvalitative analyser er at konklusjonene en kommer frem til kan være påvirket av hva forskeren velger å legge vekt på, og at en annen person ville muligens ha kommet frem til en annen konklusjon basert på de samme observasjonene. En annen svakhet ved en slik kvalitativ analyse er at man kun er i stand til å indikere i hvilken grad den norske banksektoren er lønnsom og hvorvidt konkurransen er intens. En slik analyse har dermed ikke dekning for å kvantifisere bransjelønnsomheten.

Lønnsomhetsanalysen er derimot kvantitativ, der bankenes regnskapstall og -størrelser danner grunnlaget for analysen. Fordelen ved en slik analyse er at konklusjoner man kommer frem til er objektive, og at en annen som utfører studien på samme måte ville kommet frem til de samme slutningene. I tillegg er resultatene kvantifiserbare og sier mer enn kun graden av lønnsomhet i bankene. Ulempen med slike kvantitative analyser er at de kan være overfladiske, da analyse av store mengder data kan gjøre det vanskelig å gå i dybden på fenomenet som undersøkes.

Begge analyser har sine fordeler og ulemper, men de vil totalt sett utfylle hverandre. Kombinasjonen av kvalitativ og kvantitativ analyse vil gi et mer nyansert bilde av bankenes konkurranse- og lønnsomhetstilstand, og vil belyse bankenes lønnsomhet og variasjonen mellom dem på en hensiktsmessig måte.

3.1.3 Innsamling av data

Innen metodelitteraturen gjøres det et viktig skille mellom primær- og sekundærdata. Mens primærdata er data som er samlet inn av forskeren selv med den hensikt å belyse en problemstilling, er sekundærdata samlet inn av andre enn forskeren, ofte med et annet formål enn forskerens (Jacob, 2005). Ved bruk av sekundærdata vil kilden til dataene og sammenhengen de er utarbeidet i, ha konsekvenser for kvaliteten og troverdigheten av dataene (ibid.).

Analysene i denne studien er foretatt basert på data utarbeidet av andre for ulike formål, og er således ikke data som jeg selv har innhentet direkte fra utvalgsenheter for å belyse denne studien. Lønnsomhetsanalysen er basert på tall som er samlet inn fra de ni bankenes årsrapporter. Tallstørrelsene er først og fremst utarbeidet av bankene selv for rapporteringsformål, og ikke spesifikt for denne studien. Etter definisjonen må man derfor vurdere de kvantitative dataene som sekundærdata.

Dataene som konkurranseanalysen er basert på er tekster som i hovedsak er innhentet fra offentlige organer som finansdepartementets nettsider, rapporter utgitt av Norges Bank og Norges Offentlige Utredninger (NOU-er). Tekstene er utarbeidet for å belyse finanssektorens og bankenes finansielle rammeverk og tilstand, og ikke for å belyse den konkrete problemstillingen i denne studien. Dette gjør at dataene som utgjør grunnlaget for den kvalitative analysen også må defineres som sekundærdata.

Datagrunnlaget for denne studien er altså hovedsakelig sekundærdata. Som nevnt i innledningen vil bruk av sekundærdata ha konsekvenser for troverdigheten av resultatene og studien generelt. For å vurdere hvor pålitelig datagrunnlaget er, må man vurdere datakildens troverdighet. Dette vil bli diskutert nærmere i seksjon 3.3.3 *Reliabilitet*.

3.2 Valg av analyseteknikker

Studiens kvalitative analyse, bransjeanalysen og makroanalysen, er foretatt i tråd med Michael Porters analyseverktøy Porters 5-Forces og PEST, med fokus på politiske og regulatoriske faktorer og teknologiske faktorer (PT). Teorien bak og egenskapene av disse verktøyene er forklart tidligere i studiens teorikapittel, *kapittel 2*.

Lønnsomhetsanalysen, studiens kvantitative analyse, er foretatt med utgangspunkt i regnskapsmessige ratiodata som belyser ulike prestasjonsmål i bankene. De relevante nøkkeltallene som er benyttet i analysen blir nærmere beskrevet i kapittel 5. Den første delen av analysen som ser på lønnsomhetsutviklingen i bankene det siste tiåret, er foretatt ved en tidsseriestudie. En tidsseriestudie studerer utviklingen i det samme utvalget over tid (Jacobsen, 2005).

Den andre delen av den kvantitative analysen som undersøker variasjonen mellom bankenes prestasjoner i perioden 2010-2013, er foretatt gjennom en tidsseriestudie og en korrelasjonsanalyse. En korrelasjonsanalyse måler statistisk samvariasjon mellom to variabler gjennom et korrelasjonsmål (Jacobsen, 2005). Korrelasjonsmålet som benyttes i denne analysen er Pearsons r , som varierer mellom -1 og 1, der -1 angir perfekt negativ korrelasjon og 1 angir perfekt positiv korrelasjon (ibid.).

For å styrke studiens pålitelighet er korrelasjonsanalysen supplert med signifikansnivå som angir sannsynligheten for at samvariasjonen mellom variablene skyldes tilfeldigheter (Jacobsen, 2005). Et signifikansnivå på 0,02 innebærer for eksempel at det er 2 % sannsynlighet for at samvariasjonen mellom variablene er forårsaket av tilfeldigheter. I denne analysen aksepteres samvariasjon med signifikansnivå på opptil 10 %. Et lite utvalg, ni banker, og relativt kort analyseperiode er årsaken til at akseptansnivået settes så høyt som til 10 % feilmargin.

Det er primært analyseverktøyene Excel og Minitab16 som er benyttet for å utføre den kvantitative analysen. I stedet for korrelasjon hadde en regresjonsanalyse vært aktuelt å bruke og ville ha styrket analysens resultater ytterligere. En regresjonsanalyse krever imidlertid at man har store mengder data, alternativt en lang analyseperiode. Et lite utvalg

og en kort analyseperiode medfører likevel at analysen er bedre belyst med en korrelasjonsanalyse fremfor en regresjon.

3.3 Vurdering av funnene

Hvor god en studie oppfattes til å være vil generelt sett avhenge av hvor valid og reliabel studien er (Jacobsen, 2005). Med dette menes det at studien må være gyldig og relevant, dvs. valid, og pålitelig og troverdig, dvs. reliabel. Vurdering av og refleksjon over disse elementene øker sannsynligheten for at man ender opp med en god studie (ibid.). I seksjonene nedenfor følger en diskusjon og vurdering av studiens validitet og reliabilitet.

3.3.1 Validitet

Validitet handler om at det som blir målt i studien faktisk er det forskeren ønsker å måle, og at konklusjonen faktisk er et svar på problemstillingen (Jacobsen, 2005). Begrepet validitet kan igjen deles i tre ulike deler; begrepsmessig gyldighet, intern gyldighet og ekstern gyldighet.

Begrepsmessig gyldighet

Begrepsmessig gyldighet innebærer at vi faktisk måler det vi ønsker å måle (Jacobsen, 2005). Dette dreier seg blant annet om at forskeren må stille de rette spørsmålene for å få svar på det fenomenet han studerer. I denne studien er de fenomenene som ønskes å bli målt bankenes lønnsomhet og variasjonen mellom dem. I denne sammenheng er det viktig at det som blir målt faktisk er bankenes underliggende lønnsomhet. Eliminering av faktorer som ikke hører til bankenes underliggende drift er en forutsetning for å kunne måle bankenes faktiske lønnsomhet.

Ved analyse av utvalgets lønnsomhet i perioden 2010-2013, blir nøkkeltallene beregnet på grunnlag av et normalisert resultatregnskap. Det normaliserte regnskapet er korrigert for tilfeldige og volatile poster, med den hensikt å få frem bankenes faktiske prestasjoner. For

å øke resultatenes begrepsmessige validitet har derfor den volatile posten *netto verdiendringer og gevinst/tap på finansielle instrumenter* blitt trukket ut av resultatregnskapet. Posten vurderes i utgangspunktet som en naturlig del av bankenes aktiviteter som gjenspeiler de volatile omgivelsene bankene opererer innenfor. Det er likevel slik at posten faktisk ikke reflekterer bankenes ordinære lønnsomhet, men viser kun endringer i balanseverdier på både eiendels- og forpliktelsesiden. Normaliseringen av regnskapet blir nærmere drøftet i kapittel 5.

Intern gyldighet

Intern gyldighet sier noe om de data vi har samlet inn og de konklusjoner vi har trukket er riktige (Jacobsen, 2005). Dette dreier seg altså om studiens resultater oppfattes som riktige og hvorvidt beskrivelsen av det fenomenet vi studerer er korrekt. Kritisk vurdering av datamateriale, resultater og konklusjoner er en måte å styrke den interne validiteten på.

Denne studiens formål er å avdekke lønnsomhetsvariasjoner blant de ni største norske bankene. Utvalget regnes til å være korrekt ut ifra kriteriene som ligger til grunn. Enhetene er utvalgt etter forvaltningskapital, der norske banker som har forvaltningskapital over NOK 45 milliarder er inkludert i utvalget. Kildene til studiens datagrunnlag vurderes til å være kompetente og ha evne nok til å gi korrekt informasjon om det som studeres. Datagrunnlaget regnes derfor til å være passende og belyse studiens formål på en hensiktsmessig måte.

Bankenes prestasjoner måles gjennom regnskapsmessige nøkkeltall. For å få et nyansert bilde av utvalgets lønnsomhet blir det brukt flere nøkkeltall. Bruk av flere nøkkeltall gjør at en får fram flere sider av fenomenet og bidrar til å øke den interne validiteten. Nøkkeltallenes relevans til studiens formål og egenskapene deres er nærmere forklart i kapittel 5.

Ekstern gyldighet

Utvalg av enheter har konsekvenser for hvorvidt studiens resultater er generaliserbare. Generalisering av resultater fra utvalget til populasjonen krever at man har et representativt utvalg. Et representativt utvalg er en gruppe som ligner på den populasjonen som studeres, på alle relevante kjennetegn (Jacobsen, 2005). For å sikre et tilnærmet representativt utvalg av populasjonen, må en foreta et sannsynlighetsutvalg hvor utvalgsenheterne er tilfeldig trukket ut (ibid.).

Populasjonen for denne oppgaven er norske banker. Å undersøke alle norske banker hadde vært interessant, men det hadde vært meget tids- og ressurskrevende. Praktiske restriksjoner setter dermed en begrensning for studien og nødvendiggjør at man trekker et utvalg av populasjonen. Fokuset i denne studien er videre avgrenset til store norske banker. Det aktuelle utvalget i denne studien er de ni største norske bankene, målt etter forvaltningskapital. Utvelgelsesmetoden er altså et ikke-sannsynlighetsutvalg, en metode som avviker fra et tilfeldig utvalg. Dette medfører at resultater som kommer frem i denne studien ikke kan generaliseres til resten populasjonen, da utvalget ikke er representativt for alle norske banker.

3.3.2 Reliabilitet

Reliabilitet dreier seg om studiens pålitelighet, og innebærer blant annet at vi ville fått samme resultat om vi hadde gjennomført akkurat den samme studien to ganger (Jacobsen, 2005). Pålitelighet handler i stor grad om hvor godt håndverk en har utvist i løpet av undersøkelsen (ibid.).

Tekstene som er benyttet som datagrunnlag i den kvalitative analysen er utarbeidet og utgitt av offentlige organer. Utredninger og rapporter utgitte av offentlige instanser må regnes som pålitelig informasjon. Forfatterne av disse tekstene er i tillegg kunnskapsrike og kompetente fagfolk med høyere utdanning. Dette styrker datagrunnlagets troverdighet.

Datagrunnlaget i den kvantitative analysen er som tidligere nevnt regnskapstall innsamlet fra bankenes årsrapporter. Årsrapportene er utarbeidet innenfor strenge regnskapslover

og – forskrifter. Dette gjør dataene pålitelige. Alle tall som er benyttet i analysen er i tillegg hentet fra årsrapporter som er reviderte. Formålet med revisjon av et regnskap er å gjøre revisor i stand til å konkludere hvorvidt regnskapet i det alt vesentlige er i overensstemmelse med et spesifikt angitt rammeverk for finansiell rapportering (Eilifsen, Messier & Prawitt, 2010). Forholdene som regnskapstallene er utarbeidet innenfor medfører at dataene totalt sett må regnes som pålitelige og troverdige.

Teknikker som benyttes for å komme frem til analysens resultater og premisser som analysen er utført innenfor er utdypet i kapittel 5. I dette kapitlet presenteres nøkkeltall som analysen er bygget på med begrunnelse av deres relevans og egenskaper. Åpenhet og eksplisitte avklaring av valg som er tatt gjør studien etterprøvbart og øker påliteligheten. All datagrunnlag benyttet i studien er i tillegg offentlige og tilgjengelige for alle. Det regnes derfor med at andre forskere hadde antakelig trukket samme konklusjoner, dersom de hadde forsøkt å besvare studiens problemstilling ved bruk av samme forsknings teknikker som er benyttet i denne studien. Totalt sett vurderes dermed analysens datagrunnlag og resultater, og studien i sin helhet til å være pålitelig.

4 Konkurransanalyse

I dette kapitlet blir konkurranseintensiteten og bransjeprofiten i den norske banksektoren vurdert gjennom en analyse av makroomgivelsene og bransjen.

4.1 Analyse av makroomgivelsene

I denne delen av kapitlet vil to faktorer i makroomgivelsene som regnes som vesentlige for den norske banksektoren bli vurdert. 4.1.1 tar for seg de regulatoriske faktorene i Norge og ser på hvordan disse faktorene kan påvirke konkurranseevnen til norske banker. 4.1.2 ser nærmere på hvilken rolle teknologiske faktorer spiller i den norske banksektoren, og hvilke effekter de kan ha på lønnsomheten og konkurranseevnen til norske banker.

4.1.1 Regulatoriske faktorer

I Norge er sikring av finansiell stabilitet og regulering av finansmarkedet fordelt mellom tre organisasjoner og disse er; Finansdepartementet, Finanstilsynet og Norges Bank (Finansdepartementet, 2011). Økende grad av globalisering og fri flyt av kapital på tvers av landegrensene krever en mer koordinert makropolitikk. Norske myndigheter har i tråd med europeiske og internasjonale retningslinjer utviklet omfattende regelverk for å korrigere markedsimperfeksjoner i banknæringen og således sikre finansiell stabilitet. De mest innflytelsesrike påvirkningene kommer gjennom avtalen om Europeisk Økonomisk Samarbeidsområde (EØS). Formålet med denne assosieringsavtalen er å fremme en vedvarende og balansert styrking av handel og økonomiske forbindelser mellom avtalepartene, (EØS-loven, 1992).

EØS-reglene vedrørende reguleringen av finansinstitusjoner gjelder stort sett for alle europeiske land. Når en tar i betraktningen betydningen internasjonalisering har hatt for banknæringen de siste tiårene, er det bra for bankenes konkurranseevne at EØS-avtalen setter en standard for reguleringen av banker. Selv om EØS-avtalen er tiltenkt å gi like

vilkår, er det fremdeles mulig for de europeiske landene å bearbeide og tilpasse retningslinjene fra EØS. Dette kan skape skjevheter i reguleringen av banksektoren i ulike europeiske land og påvirke konkurransen mellom banker.

En bank som har fått konsesjon i et EØS-land, har mulighet til å etablere seg i andre EØS-land (Finansdepartementet, 2000). På denne måten kan en bank i et land internasjonalisere sin virksomhet ved å starte opp datterbanker og filialer i andre land. I Norge må datterbanker av utenlandske banker stort sett forholde seg til de samme reglene som de norske bankene, mens filialer av utenlandske banker kun behøver å forholde seg til regelverk utarbeidet av tilsynsmyndighetene i sitt hjemland. I tilfeller hvor reguleringene i Norge er strengere enn i hjemlandet til de utenlandske filialene, vil filialer av utenlandske banker få en betydelig konkurransefordel overfor norske banker.

Av datterbanker og filialer av utenlandske banker som er etablert i Norge, er det stort sett svenske og danske banker som dominerer den norske banksektoren. Den svenske datterbanken Nordea Norge er Norges nest største bank, og filialer av utenlandske banker, henholdsvis Danske Bank og Handelsbanken, har ca. 11 % markedsandel av totalt utlån i den norske banksektoren (Norges Bank, 2013a). Da de største datterbanker og filialer av utenlandske banker kommer i hovedsak fra Sverige og Danmark, er det interessant å se hvordan reguleringen av den norske banksektoren stiller seg i forhold til reguleringen av banker i Sverige og Danmark. En rapport utgitt i regi av Norges Bank, kalt *Competitiveness and regulation of Norwegian banks*, undersøkte konkurransen i den norske banksektoren i sammenheng med regulering (Ulltveit-Moe, Vale, Grindaker & Skancke, 2013). I rapporten blir reguleringen av den norske banksektoren sammenlignet med regulering av banker i Sverige og Danmark. Hensikten med rapporten er å vurdere hvorvidt regulering påvirker konkurranseevnen til norske banker.

I Norge må norske banker og datterbanker av utenlandske banker forholde seg til en rekke reguleringer, blant annet kapitalkrav og innskuddsgaranti. Kravet om kapital er iverksatt for å motvirke problemene som følger av «moral hazard» og for høy risiko i bankene, slik det ble beskrevet i seksjon 2.2, og er omfattet av Basel-reglene utformet av Baselkomiteen for banktilsyn (BCBS). Basel-regelverket består av tre pilarer som til

sammen skal fremme finansiell stabilitet. Pilar I dekker i all hovedsak minimumskravene vedrørende kredittrisiko, markedsrisiko og operasjonell risiko som finansinstitusjonene skal oppfylle. Pilar II tar for seg ulike krav til forsvarlig virksomhetsstyring og tilsynets egen vurdering av de enkelte finansinstitusjonenes samlede risiko. Den siste pilaren inneholder ulike krav om offentliggjøring av informasjon om kapitaldekning og annen informasjon som bidrar til å styrke markedsdisiplinen, og handler kort sagt om hvor transparente bankene skal være.

Basel-regelverket har blitt revidert flere ganger som et resultat av utviklinger i bankstrukturen og finanskriser som har avslørt mulige mangler i eksisterende regelverk. Per dags dato er det Basel III som er gjeldende, og denne ble implementert i Norge i juli 2013 og vil innføres i EU fra og med 2014 (Norges Bank, 2013a). De nye baselreglene er strengere og introduserer blant annet flere nye kapitalbuffere som må oppfylles med ren kjernekapital (ibid.). Ren kjernekapital er differansen mellom egenkapital og ulike regulatoriske fradrag, eksempelvis immaterielle eiendeler som goodwill og utsatt skattefordel (Norges Bank, 2013a).

Både Norge, Sverige og Danmark må forholde seg til minstekravene som følger av Basel III, men utover dette kan praksisen i implementeringen av reglene være varierende mellom landene. Det faktum at Basel III reglene fremdeles er i overgang- og implementeringsfasen, gjør det noe komplisert å sammenligne kapitalkrav reglene i disse tre landene. Rapporten fra Norges Bank sammenlikner reglene i de tre landene basert på myndighetenes utsagn om måten de har tenkt å implementere reglene på de kommende årene.

Tabell 4.1 på neste side viser en oversikt over hvordan de nye kapitalkravene er tiltenkt å innføres i de tre skandinaviske landene¹. Kapitalkravene i Norge og Sverige vil være tilsynelatende høyere enn kapitalkravene i Danmark de kommende årene. Virkningen økte kapitalkrav vil ha for bankenes konkurranseposisjon er ofte omdiskutert. Bankene hevder ofte at det vil øke deres finansieringskostnader og svekke deres konkurransevne. Samtidig mener tilsynsmyndighetene at økte kapitalkrav vil være et konkurransefortrinn

¹ Tallene i figuren inkluderer minstekrav til kapital, bevaringsbuffer og systemrisiko buffer, og inkluderer altså ikke motsyklisk buffer.

da økt soliditet vil gi lavere innlånskostnader og avkastningskrav på egenkapitalen (Langberg, 2013). Kapitaldekning er beregnet slik, ta for eksempel ren kjernekapitaldekning:

$$\text{Ren kjernekapitaldekning} = \frac{\text{Ren kjernekapital}}{\sum(\text{Eiendeler} * \text{Risikovekst})}$$

For å øke ren kjernekapitaldekning må, alt annet likt, enten telleren øke eller nevneren reduseres. Bankene kan øke telleren (egenkapitalen) på ulike måter – de kan utstede ny egenkapital, holde tilbake mer overskudd eller øke overskuddet. Sist nevnte skjer ofte ved å øke utlånsrenten. Å øke utlånsrenten kan gjøre bankene uattraktiv for kundene, og banker som velger å bruke denne metoden vil muligens miste kunder. Det andre alternativet er å redusere beregningsgrunnlaget, dette skjer ved enten å redusere utlån (eiendeler) eller å redusere risikovektene ved å fokusere på utlån til kunder som har lavere risiko. Også dette kan påvirke bankens konkurranseposisjon, da redusert volum på utlån kan redusere antallet på kunder som er optimalt for banken. På denne måten kan økte kapitalkrav på kort sikt svekke bankenes konkurranseposisjon. På lengre sikt må det å være solid regnes som et konkurransefortrinn, da det reduserer risikoen forbundet med virksomheten og dermed kapitalkostnadene.

Tabell 4.1: Innfasing av nye kapitalkrav i Skandinavia

Date	Norway	Sweden	Denmark
1.7.2013	9	10	9
1.7.2014	10	10	9
1.7.2015	11	12	9
1.7.2016	12	12	9
1.7.2017	12	12	9
1.7.2018	12	12	9.7
1.7.2019	12	12	11

Kilde: Ulltveit-Moe, Vale, Grindaker & Skancke, 2013.

For Norge sin del er det et annet forhold som kan svekke norske bankers konkurransevne, og det gjelder overgangsregelen. Da man gikk over fra Basel I til Basel II i 2007, fikk banker adgang til å benytte seg av internratingmetoden (IRB-metoden) ved beregning av kapitaldekning. Formålet med dette var å skape bedre samsvar mellom kapitalkravet og risikostyringen i banken (Norges Bank, 2013a). Overgangsregelen går ut på at total beregningsgrunnlag² for IRB-banker ikke kunne bli lavere enn en prosentandel av hva det ville vært under Basel I (ibid.). For norske banker var denne prosentandelen 95 % i 2007 og er i dag 80 %, en prosentandel som vil være gjeldende ut 2017.

Selv om tilsvarende overgangsregel vil være gjeldende i alle tre land, er måten regelen har blitt implementert på i Norge vært annerledes enn i de to andre landene (Ulltveit-Moe, Vale, Grindaker & Skancke, 2013). I Sverige og Danmark er overgangsregelen slik at bankenes totale forvaltningskapital ikke kan være lavere enn 80 % av hva den ville vært under Basel I, mens regelen i Norge gjelder primært bankenes risikovektede eiendeler (ibid.). Alt annet likt, er konsekvensen av høyere nevner (beregningsgrunnlag) at kvotienten blir lavere. Dette får norske banker til å virke tilsynelatende mindre kapitaliserte sammenlignet med svenske og danske banker. Samtidig har for eksempel en svensk bank mulighet til å øke sin kapitaldekning ved å redusere sine risikovektede eiendeler, og samtidig holde total forvaltningskapital under 80 % regelen. Dette vil blant annet påvirke bankenes utlån til bolig og foretak da risikovektene har betydning for hvor mye en bank kan låne ut per kapitalkrone (Finansdepartementet, 2013), og kan tenkes å skape konkurranseskjevhet blant bankene.

Innskuddsgaranti er et annet krav som norske og europeiske banker må forholde seg til. Ulik innskuddsgarantiordning i ulike land kan ramme konkurransen mellom bankene, da kunder vil foretrekke å sette sine innskudd i en bank som tilbyr høyere garanti. Banker i alle tre land er i følge direktivet om innskuddsgarantiordning fra EU nødt til å sikre innskuddsgaranti for sine kunder (Ulltveit-Moe, Vale, Grindaker & Skancke, 2013). I Norge skal alle spare- og forretningsbanker, med hovedsete i Norge, være medlemmer av Bankenes Sikringsfond (Banksikringsloven, 1996). Sikringsfondet plikter å dekke tap på

² Beregningsgrunnlaget er summen av risikovektede eiendeler, og utgjør nevneren ved beregning av kapitaldekningsstørrelsene; ren kjernekapitaldekning, kjernekapitaldekning og kapitaldekning.

inntil 2 millioner NOK som en innskyter har i en medlemsbank (ibid.). I EU er denne garantien på innskudd 100 000 euro (Finansdepartementet 2013), noe som tilsvarer rundt 840 000 NOK per innskyter, per bank. I desember i 2013 ble imidlertid EU-parlamentet og EU-landene enige om at en innskuddsgaranti på 100 000 euro skal gjelde hele EØS-området (Bjørnstad, 2013). På sikt ser dermed Norge ut til å måtte redusere innskuddsgarantien til dette nivået.

Tabell 4.2: Oversikt over innskuddsgarantiordningen i Skandinavia

	Innskuddsgaranti pr. innskyter pr. bank	Årlig avgift
Norge	NOK 2 000 000	0,1 % av dekket innskudd + 0,05 % av risikovektede - eiendeler.
Sverige	NOK 840 000	0,1 % av innskudd + 0,036 % av totale forpliktelser
Danmark	NOK 840 000	0,25 % av dekket netto innskudd*.

Kilde: Alle tall hentet fra Ulltveit-Moe, Vale, Grindaker & Skancke, 2013.

*Kommentarer: *Sikre innskudd dekkes fullt, utover grensen på NOK 700 000.*

I alle tre land blir garantinnskuddet finansiert ex-ante i form av avgifter. Tabell 4.2 ovenfor viser en oversikt over beløpet som dekkes av garantien og avgifter som banker i de tre skandinaviske landene må betale.

Datterbanker av utenlandske banker må følge de samme reglene som de norske bankene. Filialer av utenlandske banker følger reguleringer som sitt hjemland har utarbeidet. I tilfeller hvor innskuddsgarantien i hjemlandet er lavere enn 2 millioner NOK, får filialene imidlertid adgang til delta i den norske innskuddsgarantiordningen for å korrigere differansen (Finansportalen, 2013). De betaler da 0,1 % av dekket innskudd minus beløpet som er betalt inn til hjemlandet, men slipper å betale 0,05 % av risikovektede eiendeler (Ulltveit-Moe, Vale, Grindaker & Skancke, 2013). De største utenlandske filialene i Norge, Handelsbanken og Danske Bank, benytter seg av denne

muligheten og betaler inn avgifter til sikringsfondet i tillegg til avgifter de betaler inn til sine hjemland (ibid.). Dette gjør at kunder som setter inn innskudd i disse filialene får dekket inntil 2 millioner NOK- det samme de hadde fått om de hadde satt pengene i en norsk bank.

I tillegg til størrelsen på avgiftene, er det et annet forhold som varierer blant de tre skandinaviske landene. I Norge og Sverige betaler man avgiftene årlig uavhengig av størrelsen på fondet, men i Danmark opphører betalingene dersom det totale fondet overstiger 1 % av netto dekket innskudd (Ulltveit-Moe, Vale, Grindaker & Skancke, 2013). I tillegg er ordningen i Sverige slik at fondet kun skal dekke innskudd, mens garantiinnskuddsordningen i Norge og Danmark skal dekke usikrede kreditorer i tillegg til sikrede innskytere (ibid.).

De totale avgiftene som betales inn til garantifondet i Norge og Sverige er nesten like store, henholdsvis 0,15 % og 0,136 %. Avgiften i Danmark er noe høyere, 0,25 %, men grunnlaget for avgiften er da *netto* dekket innskudd (fratrasket eventuelle forpliktelser), som bare betales inn dersom fondet er lavere enn 1 % av dekket netto innskudd (Ulltveit-Moe, Vale, Grindaker & Skancke, 2013). I tilfeller hvor det totale fondet er under 1 % - regelen kan det virke som om danske banker må betale noe høyere avgifter enn de norske og svenske. I motsatt tilfelle kan det virke som danske banker vil ha lavere avgiftsutgifter enn norske og svenske banker.

I all hovedsak er det få konkurranseulempesom rammer norske banker som et resultat av de nye kapitalkravene. De skandinaviske landene må stort sett forhold seg til samme regler, og Basel III vil på sikt harmonisere kapitalkravreglene i EØS-land. Til tross for noen små forskjeller i garantiinnskuddsordninger i de tre landene, ser det ut til at reglene stort sett samsvarer. I tillegg vil EU-parlamentets vedtak om en innskuddsgaranti på 100 000 euro i EØS-området harmonisere ordningen fremover. Innskuddsgarantiordningen regnes derfor som lite forstyrrende på bankenes konkurransevne. En noe strengere overgangsregel i Norge i forhold til i Danmark og Sverige, kan imidlertid øke de norske bankenes kostnader knyttet til å oppfylle kapitalkravene. Overgangsregelen kan på denne måten stille norske banker i en litt svekket konkurranseposisjon.

4.1.2 Teknologiske faktorer

Banksektoren er en informasjonsintensiv bransje som i stor grad blir påvirket av utviklingen innen IKT-bransjen (Finansdepartementet, 2000). Innovasjoner og utviklinger innen teknologi har forbedret den operasjonelle effektiviteten av finansielle tjenester (Amihud & Miller, 1998). Bruk av internett har hatt en sterk økende trend i Norge, og i 2013 hadde 94 % av den norske befolkning tilgang til internett (SSB, 2013). En såpass bred utbredelse av IKT kan i tillegg til å øke produktiviteten, gi anledning til å nå kunder på nye arenaer. Nordmenn bruker stadig mer tid på internett, og i 2013 brukte vi i gjennomsnitt 112 minutter på internett daglig (SSB, 2014a). Dette kan gjøre kommunikasjonen med eksisterende og potensielle kunder lettere, ved for eksempel å være synlig på ulike sosiale nettsider, legge ut annonser på ulike plattformer som nettaviser, blogger, ol.

Den teknologiske utviklingen har hatt spesiell betydning innen betalingsformidling, og har bidratt til å fremme effektivitet på dette området (Finansdepartementet, 2000). Rask, sikker og effektiv betalingsformidling er viktige forutsetninger for en velfungerende økonomi (Norges Bank, 2012). I en rapport om betalingssystemet vurderte Norges Bank betalingsformidlingen i Norge som effektiv i forhold til andre land og regnet betalingssystemet som kostnadseffektiv (Norges Bank, 2012). Kostnadseffektiviteten av betalingssystemet skyldes i stor grad betydelig bruk av bankkort i Norge (ibid.). Betaling med bankkort har hatt en økende trend og andelen transaksjoner som blir utført med bankkort har vokst betraktelig de siste årene.

Allerede i 1998 meldte Norges Bank at 100 av de 150 bankene i Norge hadde etablert nettbanker på internett ved utgangen av 1998 (Finansdepartementet, 2000). I dag tilbyr de aller fleste banker i Norge banktjenester på både nett, mobil og telefon. Tall fra SSB peker på at adaptjonsraten av teknologiske utviklinger har vært høy blant norske husholdninger. I 2013 brukte 86 % av den norske befolkningen i alderen 16-79 internett til banktjenester (SSB, 2013). Dette er en økning på 17 % siden 2007. At en så pass stor andel av befolkningen med tilgang til internett bruker nettet til banktjenester, gjør det essensielt for bankene å være tilstede og tilgjengelig elektronisk.

4.2 Analyse av den norske banknæringen

Banksektoren i Norge består av et stort antall banker, bestående av både norske banker og datterbanker og filialer av utenlandske banker. Med en enkel definisjon kan man definere en bank som en institusjon som gir lån og mottar innskudd fra allmennheten (Freixas & Rochet, 1999).

Før man kan foreta en analyse av bransjen må en avgrense markedet både med hensyn til geografisk- og produktmarked. Primær oppgaven til banker er å fungere som et mellomledd mellom sparere og låntakere i det finansielle markedet (Finansdepartementet, 2011). Fokuset i denne oppgaven er innskudd- og kredittmarkedet. Produktmarkedet i denne analysen avgrenses derfor til tjenester knyttet til yting av kreditt og innskudd. Oppgaven har videre fokus på de ni største norske bankene, som i hovedsak har sin kjernevirksomhet forankret på norsk jord. Selv om noen av bankene foretar en del av sin markedsfinansiering i utlandet og har utenlandske kunder, avgrenses det geografiske markedet likevel til Norge. Det aktuelle markedet som skal analyseres her er dermed banker som allerede er etablert i Norge og tilbyr tjenester knyttet til innskudd- og kreditt.

I den norske banknæringen finner vi både forretnings- og sparebanker. Forretningsbankene blir organisert som privat aksjeselskap, og ble tradisjonelt opprettet for å betjene kundesegmenter som sparebankene ikke tok seg av (Store Norske Leksikon, 2014a). Forretningsbankene var i hovedsak næringslivets banker og ytet kortsiktige kreditt til foretak og tok imot innskudd fra de som ønsket å plassere sin overskuddslikviditet (ibid.). Den første forretningsbanken, Christiania Creditkasse, dukket opp i Norge i 1848 (Store Norske Leksikon, 2014b). I 1912 hadde dette antallet økt til 116 (ibid.), men er i dag redusert til 19 banker (Finanstilsynet, 2014).

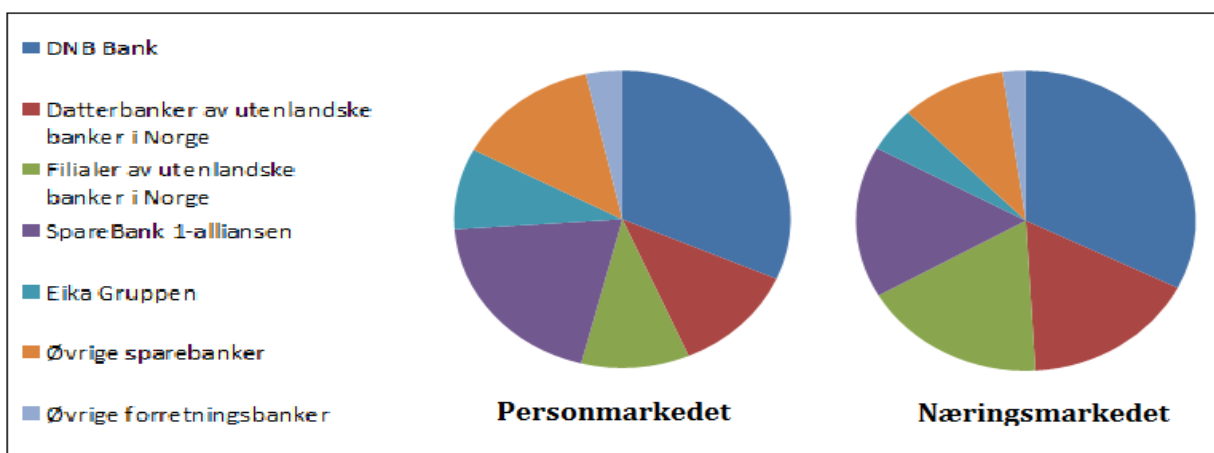
Sparebankene har lange tradisjoner i Norge, med fokus på samarbeid med andre sparebanker og lokal forankring. Sparebankenes hovedformål var å betjene husholdninger ved å yte kreditt til bolig og mindre næringsvirksomhet som fiske og jordbruk, og tilby trygge plasseringsalternativer (Store Norske Leksikon, 2014a). Den første sparebanken i Norge, Christiania Sparebank, ble opprettet i 1822, og allerede i 1922 hadde antallet sparebanker vokst til 598 (Sparebankforeningen, 2014a, 2014b). I dag er antallet

sparebanker markant redusert til 108 (Sparebankforeningen, 2014b). Tradisjonelt har sparebankene blitt organisert som selveiende stiftelser, noe som innebær at ingen hadde krav på overskuddet som organisasjonen genererte eller formuesmassen i bankene (Sparebankforeningen, 2014c). På 80-tallet fikk de imidlertid adgang til å hente egenkapital i markedet ved å utstede egenkapitalbevis, i tillegg til sparebankenes tradisjonelle egenkapital som består av tidligere års tilbakeholdte overskudd (ibid.).

Etter dereguleringen av finansmarkedene på 80-tallet, ble skillet mellom spare- og forretningsbankene gradvis fjernet. «Frigjøringen» av markedet økte flyten av kapital mellom landegrensene, og økte konkurransen og internasjonaliseringen av næringen. De strukturelle endringene i markedet førte til en endring i bankenes forretningsmodeller. Sparebankene var ikke lenger bare «sparebanker» med fokus på husholdninger. På den annen side hadde også forretningsbankene utvidet sitt kundesegment til å gjelde langt flere enn kun forretningskunder.

Konsolideringer og oppkjøp ble en av de viktigste metodene bankene benyttet for å ivareta sin konkurransedyktighet. Det ble argumentert at man oppnådde stordriftsfordeler ved slike konsolideringer, og at det ville bidra til å øke effektiviteten av driften og redusere kostnader. Mens forretningsbankene stort sett holdt seg til oppkjøp og konsolideringer, så sparebankene ut til å foretrekke allianser. I dag er for eksempel de aller fleste sparebanker tilknyttet alliansegruppene Sparebank1-Alliansen og Eika-Gruppen.

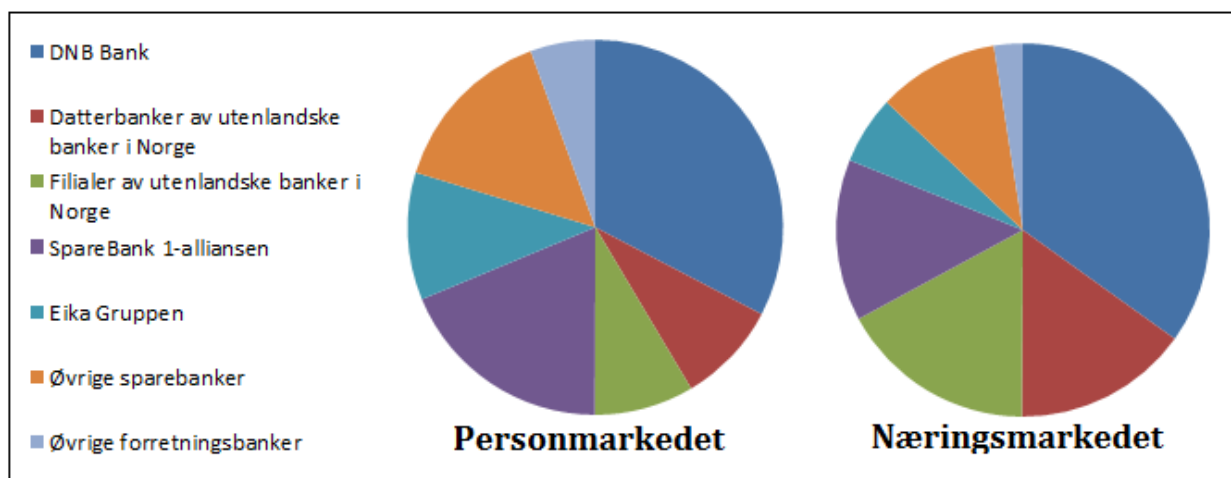
Figur 4.1: Markedet for brutto utlån (2013)

Kilde: Norges Bank, 2013.a

Den norske banksektoren blir ofte omtalt som en konsentrert bransje. Det finnes en rekke metoder en kan måle konsentrasjonen av et marked på. En av de ofte benyttede metodene er å undersøke hvor store markedsandeler de største aktørene i bransjen har (Finansdepartementet, 2000). Figur 4.1 (på forrige side) og 4.2 (under) viser fordelingen av markedsandeler blant aktørene i banknæringen for brutto utlån og innskudd innen nærings- og personmarkedet. Vi ser at DNB Bank, som er Norges største bank, har store markedsandeler både i utlån og innskuddsmarkedet. DNB Bank hadde en markedsandel på henholdsvis 31,6 % og 32,4 % av brutto utlån i person- og næringsmarkedet i 2013 (Norges Bank, 2013a). Også på innskuddsmarkedet er DNB klart dominerende, med en markedsandel på henholdsvis 32,7 % og 34,9 % i person- og næringsmarkedet.

Figur 4.2: Innskuddsmarkedet (2013)

Kilde: Norges Bank, 2013a.

De siste årene har også datterbanker og filialer av utenlandske banker vært sentrale aktører i den norske banknæringen. Til sammen hadde datterbanker og filialer av utenlandske banker 22,4 % og 34,3 % markedsandeler i markedet for brutto utlån i henholdsvis person- og næringsmarkedet. Når det gjelder innskuddsmarkedet er deres markedsandel relativt mindre, på henholdsvis 17,4 % og 32,2 % i person- og næringsmarkedet. Sparebank-1 alliansen har også en betydelig markedsandel i både utlån og innskuddsmarkedet, med ca. 4 % større markedsandel i personmarkedet både når det gjelder brutto utlån og innskuddsmarkedet.

For å avgjøre den nåværende lønnsomheten av og konkurranseintensiteten i den norske banknæringen, vurderes bransjen gjennom Porters-5 Forces. I de neste seksjonene blir hver av de fem markedskreftene analysert for den norske bankbransjen.

4.2.1 Nye etableringer

Trusselen av nye etableringer kommer fra nye aktører som ønsker å etablere seg på det norske markedet for kreditt og innskudd. Som tidligere nevnt består den norske banknæringen av 138 banker, derav 126 norske banker og utenlandske datterbanker og 12 filialer av utenlandske banker (Norges Bank, 2013a). Et marked som består av mange aktører kan signalisere sterk konkurranse og begrense attraktiviteten for nye inntrengere.

Når det gjelder innskuddsmarkedet er det kun *banker* som har rett til å motta innskudd fra allmenheten jf. forretningsbank- og sparebankloven. På utlånsiden har, i tillegg til banker, også kredittinstitusjoner adgang til å yte kreditt. I Norge er det en rekke konsesjoner som regulerer etableringen av nye banker og andre finansinstitusjoner. For å stifte en sparebank eller forretningsbank må en ha kapital som tilsvarer minst 5 millioner euro, tilsvarende rundt 40 millioner NOK (Sparebankloven, 1961; Forretningsbankloven, 1961). I tillegg til oppstartskapital, stilles det også krav om erfaring og relevant kunnskap til den/dem som skal lede virksomheten.

Inngangsbarrierer som konsesjoner og krav til oppstartskapital kan virke avskrekkende på inntrengere og redusere attraktiviteten av banknæringen. Trusselen fra inntrengere som er helt nye i banksektoren anses som lav. Selv om en slik aktør skulle ha nok kapital, kan mangel på kunnskap om og erfaringer fra banknæringen redusere sjansene for en vellykket bankvirksomhet. Samtidig er trusselen fra rene internettbanker økende. Et eksempel på en slik bank er Bank Norwegian som ble opprettet i 2007. Uten fysiske filialer kan slike banker operere med relativt lavere driftskostnader og har uten lokal forankring muligheten til å nå et bredere publikum uavhengig av geografi. På den annen side kan fysisk kontakt med kundene ha en positiv effekt på kundelojalitet, og mangelen på dette kan være en ulempe for internettbanker. Den økende bruken av nett- og mobilbank blant

den norske befolkningen gjør imidlertid at trusselen fra internettbanker må vurderes som betydelig.

Trusselen fra mulige inntrengere som allerede har kunnskap og erfaring innen bankvirksomhet og som sitter på betydelig kapital, er relativt høyere. Eksempler på slike inntrengere er nye utenlandske banker som ønsker å utvide sin virksomhet ved å etablere datterbanker og filialer i den norske banksektoren.

Få andre bransjer blir regulert i like stor grad som banknæringen. Banker og andre kredittinstitusjoner må blant annet forholde seg til krav om kapitaldekning, likviditetskrav og risikostyring. På mange områder er den norske reguleringen av banknæringen noe strengere enn retningslinjene som følger av EØS-avtalen. Som tidligere nevnt er for eksempel bankgarantiinnskuddet i Norge høyere enn for andre EØS-land. I 2014 skal EØS medlemmene innføre Basel III regelverket, med høyere krav til kapitaldekning og nye kapitalbuffer som må dekkes med ren kjernekapital (Norges Bank, 2013a). Disse reglene ble innført i Norge allerede i juni 2013. Effektene av streng regulering av banknæringen, og de særnorske reglene som strammer inn reglene ytterligere, kan få den norske banksektoren til å fremstå som mindre attraktiv og avskrekke mulige inntrengere.

Høyere kapitalkrav kan på den annen side åpne opp nye muligheter for inntrengere. For eksempel er utlån til husholdninger og boliglån mindre risikabelt enn utlån til foretak. Ved å fokusere på mindre risikable eiendeler kan bankene redusere sitt beregningsgrunnlag³. Alt annet likt, innebærer lavere risikovekt lavere beregningsgrunnlag. Som tidligere forklart inngår beregningsgrunnlaget som nevner ved beregning av kapitaldekning. Bankene kan på denne måten øke sin kapitaldekning ved å vri sin utlånsportefølje fra foretak til husholdninger. En utlånsundersøkelse utført av Norges Bank, viste blant annet at bankene hadde strammet inn kredittpraksisen overfor foretakene grunnet behovet for økt kapitaldekning (Norges Bank, 2013b). Effekten av en slik vridning på utlånsporteføljen kan skape mer rom for inntrengere som ønsker å dekke det segmentet som bankene nå ser ut til å vie mindre oppmerksomhet til.

³ Beregningsgrunnlag = $\sum E_i \text{endel}_i * \text{Risikovekt}_i$

Totalt sett vurderes et stort antall aktører, konsesjoner ved oppstart, strenge reguleringer av sektoren og særnorske regler til å utgjøre relativt høye inngangsbarrierer for inntrengere som ønsker å etablere seg i den norske banknæringen. Trusselen av splitter nye aktører som ønsker å starte opp i den norske banknæringen fra «scratch» regnes som lav. Samtidig er trusselen fra internettbanker økende. Mulighetene for nye utenlandske banker som allerede er etablert i et annet EØS land og som ønsker å etablere filialer og datterbanker i Norge er store. Dette øker trusselen mot bransjeprofiten. Høyere kapitalkrav ser ut til å skape en vridning på bankenes utlånsportefølje og skaper rom for nye inntrengere som ønsker å dekke segmenter som bankene vrir seg unna. Basert på disse ulike effektene, regnes trusselen fra nye inntrengere totalt sett som moderat.

4.2.2 Substitutter

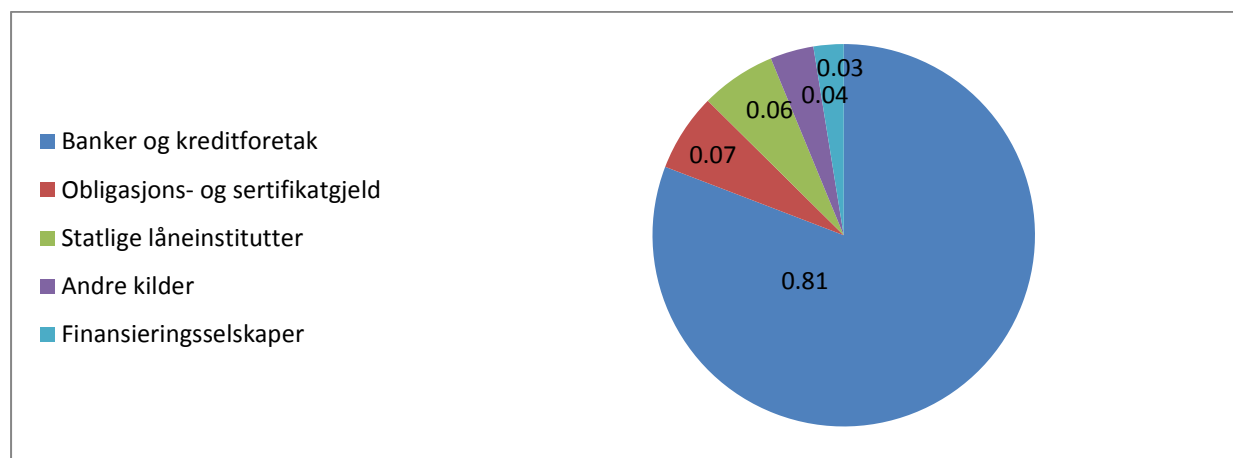
Substitutter for innskudd og kreditt er tjenester og produkter som dekker de samme behovene hos bankkundene, men som tilbys av andre aktører som ikke har direkte tilhørighet i banknæringen. På innskuddsmarkedet har banker enerett til å motta innskudd fra allmenheten, men det finnes samtidig andre sparealternativer som bankenes kunder kan benytte seg av. Investering i verdipapirer som aksjer, obligasjoner og fondsandeler er alternativer som kan substituere bankinnskudd. I dag tilbyr imidlertid de aller fleste norske banker slike produkter til sine kunder. Samtidig har kundene mulighet til å investere i slike produkter direkte i finansmarkedene, i stedet for å gå gjennom banken. Investering i verdipapirer direkte i finansmarkedene regnes dermed som substitutt for bankinnskudd.

Selv om investering i verdipapirer utgjør et godt alternativ til bankinnskudd, er direkte investering i finansmarkedene en tids- og ressurskrevende prosess. For det første må investorer ha betydelig kunnskap om de tilgjengelige produktene før de gjør en investering. For det andre krever en slik direkte investering at investorene er godt kjent med bransjene og selskapene de investerer i, og har evnen til å beregne avkastning og risiko. For det tredje må investorer kontinuerlig holde seg oppdatert på endringer i markedet for å få mest mulig ut av verdipapirmarkedet. Disse faktorene kan gjøre det

vanskelig for den enkelte forbruker å engasjere seg og investere direkte i finansmarkedene. Trusselen av investering i verdipapirer direkte i finansmarkedene som substitutt til bankinnskudd regnes derfor som lav.

På utlånsmarkedet konkurrerer bankene med en rekke aktører. Utlånsmarkedet består i tillegg til banker av finansieringsforetak og statlige låneinstitutter. Finansieringsforetakene består av kredittforetak og finansieringsselskaper. Disse selskapene er finansinstitusjoner som yter kreditt til forbrukere og foretak, men som ikke kan motta innskudd fra allmenheten slik banker gjør (Norges Bank, 2013a). Mange av kredittinstitusjonene, i hovedsak boligkredittforetak, er imidlertid eid av bankene. Lån fra kredittforetakene kan dermed grovt sett regnes som en del av bankenes virksomhet og ikke som direkte substitutter. Finansieringsselskapene tilbyr mer kortsiktige lån, slik som forbrukslån, billån og leasing. Bankenes hovedinntektskilde er boliglån, noe finansieringsforetakene som regel ikke tilbyr. I tillegg utgjør publikums gjeld som stammer fra finansieringsforetak kun 3 % av publikums totale gjeld. Dette er illustrert i figuren nedenfor, figur 4.3. Lån fra finansieringsforetak som et substitutt til bankenes utlån anses derfor ikke til å utgjøre en signifikant trussel mot bransjeprofiten.

Figur 4.3: Total utlån i Norge fordelt på kredittkilder (per 30. september 2013)

Kilder: Norges Bank, 2013a.

Bankene yter kreditt til forbrukere, i hovedsak boliglån, og til foretak som har behov for kapital til ulike drifts- og investeringsformål. Substitutter for utlån fra bankene er

produkter som dekker disse behovene hos bankkundene, men som tilbys av andre aktører enn bankene selv. Når det gjelder utlån til personmarkedet, boliglån, regnes de statlige låneinstituttene Husbanken og Statens Pensjonskasse som mulige substitutter. Når det gjelder foretaksmarkedet, har foretakene alternativet mellom å ta opp lån i en bank eller obligasjonsmarkedet. Obligasjonsmarkedet kan derfor betraktes som et mulig substitutt i utlånsmarkedet for foretak.

Husbanken er offentlig organ som gjennomfører statens boligpolitikk lokalt (regjeringen.no, 2012). Gjennom kommunene bevilger Husbanken startlån til boligkjøp for de vanskeligstilte på boligmarkedet. Husbankens målgruppe er unge i etableringsfasen, enslige, barnefamilier, flyktninger og andre økonomisk vanskeligstilte husstander (Husbanken, 2013). Bankene krever 15 % egenkapital, og stabil og høy inntekt før de gir ut lån til boligkjøpere. Det er nettopp de som ikke tilfredsstiller bankenes krav som er Husbankens målgruppe.

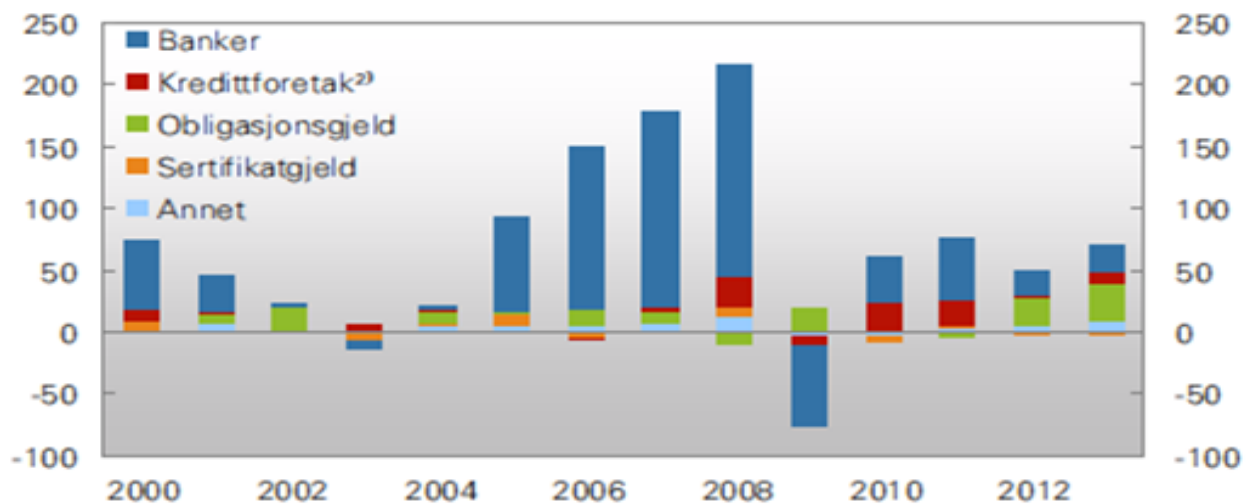
I utgangspunktet anses ikke startlån som en trussel mot bankenes boliglån, da Husbankens målgruppe ikke burde overlappe med bankenes kunder. Startlån bevilget av Husbanken har fordoblet seg på fem år, fra 3,6 til 7 milliarder NOK i 2013 (husbanken.no). En del av de som får dette lånet er imidlertid personer som kunne fått lån hos bankene, dersom de hadde brukt noen år på å spare opp til egenkapital. Mer enn 60 % av dem som får startlån tjener over NOK 400 000 årlig (Aftenposten, 2013). Startlån ordningen skulle i utgangspunktet ikke konkurrere med bankene, og det har blitt varslet om innstramming av retningslinjene for å snu denne trenden. Trusselen fra Husbanken som et substitutt er relativt høy, men grunnet forventinger om fremtidige utviklinger av retningslinjene for startlån regnes trusselen mot bransjeprofiten som moderat.

Statens Pensjonskasse (SPK) tilbyr boliglån til statsansatte. SPK har på nåværende tidspunkt 1 022 000 medlemmer (Statens Pensjonskasse, 2014a). Medlemmene kan låne opptil 1,7 millioner NOK til en rente som ligger ett prosentpoeng under markedsrenten (Statens Pensjonskasse, 2014b). På denne måten er Statens Pensjonskasse et reelt substitutt til bankenes boliglån og utgjør en sterk trussel. Det faktum at tilbudet er

forbeholdt medlemmer begrenser likevel trusselen. Trusselen fra Statens Pensjonskasse regnes derfor som moderat.

På bedriftsmarkedet utgjør obligasjonsmarkedet et substitutt for den kreditten bankene tilbyr til foretak. De to siste årene har foretakene tatt opp mer lån i obligasjonsmarkedet (Norges Bank, 2013a). Endringene i ikke-finansielle foretaks gjeld er vist i figur 4.4 nedenfor. Lån fra bank ble kraftig redusert under finanskrisen i 2008. Selv om banklån til ikke-finansielle foretak har tatt seg opp igjen de siste årene, har økningen i obligasjonslån vært større enn for banklån de to siste årene. Dette viser at obligasjonslån utgjør en trussel mot profittmarginen i bankbransjen, og kan utgjøre en større trussel fremover dersom trenden fortsetter slik. Obligasjonsmarkedet regnes derfor til å utgjøre en sterk trussel mot bransjeprofiten.

Figur 4.4: Endringer i ikke-finansiell foretaks innenlands gjeld (2000-2013)

Kilder: Norges Bank, 2013a.

Basert på argumentene over regnes totalt sett trusselen fra substituttene til bankinnskudd og banklån til å være moderat.

4.2.3 Kundemakt

Bedriftskunder og private kunder utgjør bankenes hovedkunder. Trusselen fra kundemakt kommer av den evnen kunder har til å forhandle med bankene når det gjelder pris og ulike vilkår.

Bedriftskunder er viktige inntektskilder til bankene og er sådan betydningsfulle kunder. Spesielt for banker som er forankret i en region, kan bedriftskundene være av særlig betydning. Bedriftskunder, særlig de store, har i tillegg store ressurser og besitter normalt kunnskapsrike ansatte og juridiske enheter som har evnen til å forhandle med bankene gjeldende pris og vilkår. Det kan derfor tenkes at banker vil være villige til å forhandle med bedrifter for ikke å risikere å miste dem som kunder. Således har bedriftskunder betydelig forhandlingsmakt som utgjør en moderat trussel mot bransjeprofiten.

Bankenes private kunder er små og i stort antall, og det kan være vanskelig å tenke seg at de besitter makt som kan utgjøre en trussel. Norske husholdninger har en høy gjeldsgrad, og husholdningenes gjeld utgjorde 210 % av deres disponible inntekt ved utgangen av første halvår i 2013 (Finanstilsynet, 2013). Bankenes privatkunder kan derfor forventes å være prissensitive da rentekostnader utgjør en betydelig andel av deres disponible inntekt. Rentenivået har holdt seg rekord lavt og stabil siden finanskrisen, en økning i rentenivået vil dermed forsterke prisfølsomheten.

Reguleringer om økt transparens i bankene og utbredelsen av internett har økt tilgangen til og tilgjengeligheten av informasjon. Dette øker kundenes kunnskap om tilgjengelige produkter og priser. For eksempel er Finansportalen en nettside som gir forbrukerne en oversikt over bankmarkedet, lar dem sammenligne banker på grunnlag av avkastning, rentekostnader, produkter, og har som hovedformål å gi forbrukerne økt makt ved å gi dem informasjon. Basert på tilgjengelig informasjon kan kundene bytte til den beste banken, eventuelt forhandle seg til bedre vilkår hos sin egen bank ved å true med bytte. Prissensitivitet og økt grad av informasjon øker privat kundenes forhandlingsmakt, og trusselen fra kundemakt regnes derfor som lav til moderat.

Totalt sett regnes trusselen fra den makten bankenes private- og bedriftskunder besitter til å være moderat.

4.2.4 Leverandørmakt

Banker er informasjonsintensive virksomheter som i hovedsak produserer tjenester tilknyttet kreditt. De viktigste innsatsfaktorene i produksjonen av bankenes tjenester er kapital, humankapital og digitale løsninger. Bankene finansierer i hovedsak sin kapital gjennom innskudd og markedsfinansiering. Markedsfinansiering er lån som tas opp i obligasjonsmarkedet. Innskuddshavere og obligasjonsmarkedet som leverandører av kapital, bankenes ansatte som leverandører av humankapital og leverandører av digitale systemer regnes dermed som bankenes hovedleverandører. I likhet med kundemakt er leverandørmakt i stor grad bestemt av leverandørenes evne og posisjon til å forhandle med bankene.

For å kunne tilby kreditt til sine kunder, må bankene først og fremst ha tilgang til kapital som de kan omgjøre til utlån. I tillegg til innskudd og obligasjonslån, benytter bankene egenkapital som en finansieringskilde. Egenkapitalandelen i norske banker er imidlertid mindre enn 10 % (Norges Bank, 2013a), og utgjør ikke en betydelig finansieringskilde. Innskudd fra kunder er derimot en viktig finansieringskilde, og utgjør omtrent 40 % av bankenes passiva (ibid.). Store deler av innskuddet stammer fra norske kunder. Kundebasen består av et stort antall mindre kunder, noe som vanskeliggjør koordineringen imellom dem. Den gjennomsnittlige innskuddshaveren kan heller ikke forventes å ha evne og muligheter nok til å forhandle med bankene når det gjelder renter og vilkår på innskudd. Som forklart tidligere har imidlertid kunder i dag økt tilgang til informasjon om bankene. Dette kan dermed øke deres forhandlingsmakt overfor kundene. Total sett regnes innskuddshavere til å utgjøre lav til moderat trussel mot bransjeprofiten.

Markedsfinansieringen foretas gjennom korte (sertifikater) og lange (obligasjon) lån i kapitalmarkedet. Disse lånene utgjør rundt 30 % - 40 % av bankenes passiva (Norges Bank, 2013a). Bankene tar opp mest parten av disse lånene i utlandet, men etter at det i 2007 ble åpnet for OMF (obligasjoner med fortrinnsrett) i Norge har andelen langsiktig lån i norsk valuta vært økende. Kapitalmarkedet er godt koordinert og organisert, og kan tenkes å ha en forhandlingsmakt overfor kundene. Prisen bankene må betale for kapital tatt opp i obligasjonsmarkedet avgjøres i tillegg til tilbud, etterspørsel og risikofaktorer

forbundet med bankene, av hendelser og uro i det internasjonale finansmarkedet. Forhandlingsmakten obligasjonsmarkedet kan utøve mot bankene vurderes til å være betydelig, og trusselen mot bransjeprofiten regnes til å være moderat til høy.

Banksektoren har en høy andel av ansatte med høyere utdanning. Dette er ikke overraskende da bankenes hovedvirksomhet, å yte kreditt, er forbundet med mye risiko. Bankene har behov for kompetente og kunnskapsrike ansatte som kan blant annet analysere markedsforholdene, vurdere kundenes kredittverdighet, øke produktiviteten og redusere bankenes operasjonelle-, kreditt- og markedsrisiko. Kompleksiteten i bankenes produktspekter, stadig strengere reguleringer og økt kapitalkrav øker behovet av og konkurransen om de mest kompetente kandidatene.

Bankenes ansatte og mulige kandidater kan derfor ha en viss forhandlingsmakt overfor bankene når det gjelder lønn og arbeidsvilkår. De fleste norske arbeidstakere er i tillegg medlemmer av foreninger og forbund med formål å fremme arbeidstakerne rettigheter og lønns- og arbeidsvilkår. Med forbundene i ryggen har arbeidstakerne betydelig forhandlingsmakt. Bankenes leverandører av humankapital regnes av disse årsakene til å besitte en viss forhandlingsmakt, og anses til å utgjøre en moderat trussel mot bransjeprofiten.

Som informasjonsintensive virksomheter er bankene avhengige av gode teknologiske løsninger, både når det gjelder internt i virksomheten og utad mot kundene. For å kunne operere på en effektiv måte og redusere operasjonell risiko er banker nødt til å ha gode digitale systemer for å utføre ulike back-office prosesser som formidling av transaksjoner, saksbehandlinger og kommunikasjon og samarbeid mellom filialene innen et bankkonsern. Stadig mer automatisering av banktjenestene krever gode teknologiske løsninger også i kommunikasjonen med kunder. I dag er bankene helt avhengige av å være tilstede på digitale plattformer og det er vanskelig å tenke seg banker som ikke tilbyr tjenester på for eksempel nett- og mobilbank. Økt grad av automatisering og digitalisering av banksektoren gir leverandørene av IKT-løsninger betydelig forhandlingsmakt overfor bankene.

Mange av bankene samarbeider imidlertid ved investering i teknologiske løsninger. BankID er et eksempel på et slikt felles system som de fleste norske banker benytter seg av. Slikt samarbeid mellom bankene kan øke bankenes posisjon overfor leverandørene og redusere leverandørens forhandlingsmakt. Grunnet den stadig økte betydningen IKT-løsninger og behovet for utvikling av nye og mer effektive løsninger har for banknæringen, regnes likevel trusselen fra IKT-leverandører som relativt høy.

I den norske banknæringen er tilgangen på kapital, kompetente ansatte og gode IKT-løsninger en forutsetning for å levere produkter med høy kvalitet og sikkerhet. Totalt sett anses derfor trusselen av leverandørmakt mot bransjeprofiten til å være høy.

4.2.5 Intern rivalisering

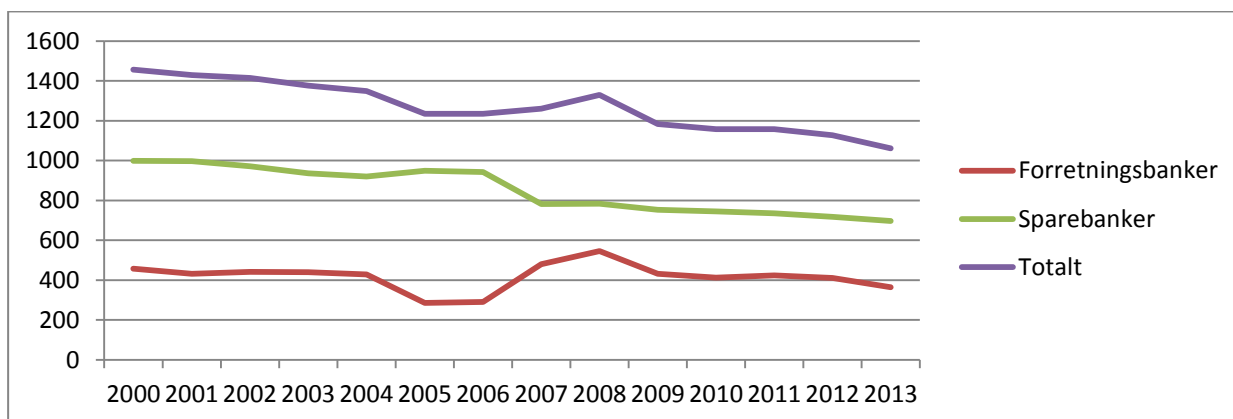
I den norske banknæringen er det noen få banker som har vokst seg veldig store og sitter med en betydelig markedsandel, målt i forvaltningskapital. En av årsakene til den konsentrasjonen som vi observerer i markedet er konsolidering- og oppkjøpsprosessene som har preget sektoren de siste tiårene. Fleste parten av sparebankene har relativt små markedsandeler. De har imidlertid organisert seg i allianser for å utnytte stordriftsfordeler og øke sin posisjon i markedet. Et stort antall tilbydere på markedet vil øke rivaliseringen mellom aktørene og true bransjeprofiten. På den annen side er en god del norske banker, spesielt sparebanker, forankret i spesifikke regioner. Dette skaper en slags geografisk differensiering som demper konkurranseintensiteten i markedet.

De siste årene har mange banker nedlagt en rekke filialer, og det spås at trenden vil fortsette i tiden fremover. Utviklingen i antall filialer og hovedkontorer er vist i figur 4.5 på neste side. Siden 2000 har antallet filialer og hovedkontorer gått ned med 27,2 % (Finans Norge, 2014). Reduksjonen i antall filialer har tilsynelatende vært større blant sparebankene enn for forretningsbankene. Nedleggelse av filialene har i hovedsak blitt brukt som et middel for å redusere kostnader og ledig kapasitet.

Mange av banktjenestene er allerede selvbetjente, og etter hvert som banksektoren blir mer digitalisert vil det være færre og færre kunder med behov for fysisk tilstedeværelse i

bankene. Nedleggelsestrenden vil være viktig for å redusere kapasitetskostnader etter hvert som andelen av befolkningen som ikke er komfortable med digitale plattformer, i hovedsak den eldre befolkningen, går ned. Ulik tilpasninger til de nye strukturelle rammevilkårene kan skape variasjoner i produksjonskostnadene. Konkurransen med utgangspunkt i kostnader er ofte bedre enn pris-konkurransen, da det ikke fører til prisrig og intensifiserer konkurransen i bransjen i like stor grad.

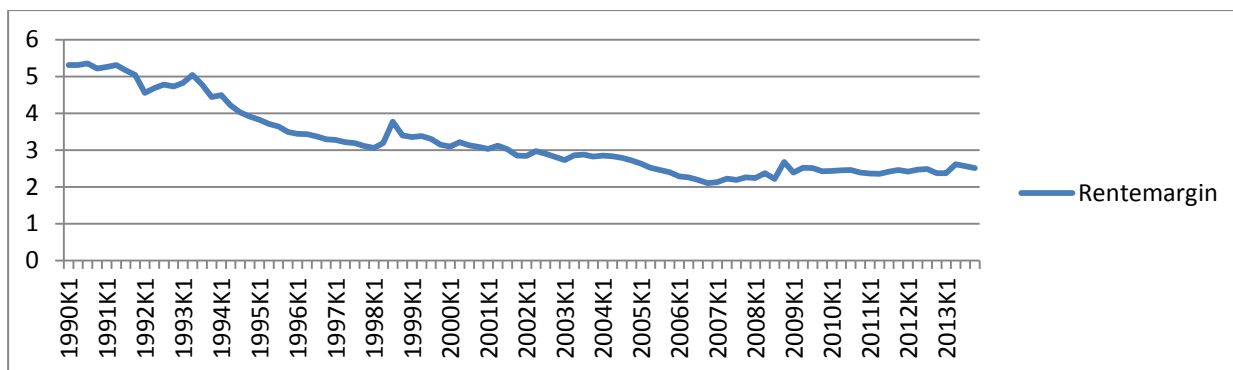
Figur 4.5: Antall hovedkontorer og filialer (2000-2013)

Kilde: Finans Norge, 2014.

Nivået på rentemarginen og utviklingen i denne kan si oss noe om hvorvidt bankene konkurrerer på pris. Rentemargin er differansen mellom gjennomsnittlig utlånsrente til publikum og gjennomsnittlig rente på innskudd fra publikum (Norges Bank, 2013a). Rentemarginen i den norske banksektoren har hatt en nedadgående trend de siste to tiårene, som vist i figur 4.6 nedenfor.

Figur 4.6: Kvartalsvis utvikling i bankenes rentemargin i perioden 1990-2013

Kilde: SSB, 2014b.

Utenlandske aktører, i hovedsak nordiske, som for alvor etablerte seg i Norge på 2000-tallet gjennom filialer og datterbanker ser ut til å ha intensifisert konkurransen. I 1992 hadde filialer og datterbanker av utenlandske banker en markedsandel på 3 % i utlånsmarkedet (Sparebankforeningen, 2001). I dag har deres andel i utlånsmarkedet vokst til ca. 1/3 og 1/4 i henholdsvis nærings- og personmarkedet (Norges Bank, 2013a). Bankene i den norske banksektoren ser ut til å konkurrere på pris (rente) for å tiltrekke seg kunder. Fallet i rentemarginen reflekteres blant annet i lave boliglånsrenter, der differansen mellom renten på boliglån og innskudd er til tider svært liten (Finans Norge, 2012). Konkurransen med utgangspunkt i pris lønner seg lite i et marked med stort sett homogene produkter og kan øke rivaliseringen i markedet og redusere bransjeprofiten.

En klar markedsleder som setter rammeverket for bransjen reduserer konkurranseintensiteten i en bransje, da de andre aktørene følger etter markedslederen for å unngå unødvendig priskrig. DNB Bank regnes som en slik markedsleder i den norske bankbransjen. Et eksempel som kan illustrere dette forholdet er da DNB Bank hevet utlånsrenten i 2013 som respons på økte kapitalkrav. Kort tid etter var det flere banker som fulgte DNBs eksempel og skrudde renten opp. Effekten av å ha en slik markedsleder er at det blir bedre koordinasjon mellom konkurrentene, og at det dermed blir mindre grad av rivalisering. Det at den norske banknæringen er til en viss grad segmentert i ulike geografiske regioner, bidrar også til å dempe konkurranseintensiteten. Bankene tilbyr ikke lenger bare de mest tradisjonelle produktene utlån og innskudd, og det ser også ut til at de stadig utvider sine produktspektre. Dette kan etter hvert skape mer differensierte produkter i bankbransjen og redusere konkurransen mellom aktørene.

Som forklart over er det visse forhold i banknæringen som peker i retning av intens konkurranse, men disse ser ut til en viss grad ut til å bli utlignet av andre forhold i markedet. Totalt sett regnes konkurranseintensiteten og den interne rivaliseringen i den norske banknæringen og trusselen av disse mot bransjeprofiten til å være moderat.

4.3 Oppsummering av konkurranseanalyse

Makroanalysen viste at reguleringer ikke stilte norske banker i en spesiell uheldig konkurranseposisjon i forhold til andre skandinaviske banker. Analysen viste videre hvor stor betydning teknologiske utviklinger har hatt for den norske banknæringen, og at teknologiske faktorer har bidratt til en endring av de strukturelle rammevilkårene og forretningsmodellen til bankene. Teknologi har bidratt til å automatisere mange av bankenes tjenester, øke effektiviteten og redusere kostnader. Høy adaptjonsrate og høy grad av spredning av internett blant den norske befolkningen gir bankene mange muligheter med hensyn til utvikling av nye produkter, og gjør dem i stand til å nå et bredere publikum.

Tabell 4.3: Oppsummering av bransjeanalyse (5-Forces)

Forces (krefter)	Trussel mot bransjeprofit
Nye etableringer	Moderat
Substitutter	Moderat
Kundemakt	Moderat
Leverandørmakt	Høy
Intern rivalisering	Moderat
<i>Samlet konklusjon</i>	<i>Moderat</i>

Hvordan bransjespesifikke forhold påvirker marginen og konkurranseintensiteten i den norske banksektoren ble analysert gjennom Porters 5-Forces. Bransjeanalysen er oppsummert i tabell 4.3 ovenfor. Analysen viste blant annet at faktorer som et stort antall markedsaktører, konsesjoner ved oppstart, strenge reguleringer av bransjen og særnorske regler virker som inngangsbarrierer og reduserer trusselen fra inntrengere. Selv om trusselen fra substitutter mot banklån og – innskudd er tilstede, ble denne regnet til å utgjøre en lav til moderat trussel mot bransjeprofiten.

Analysen viste videre at kunder og leverandører har en høy grad av forhandlingsmakt overfor bankene og truer bransjeprofiten. Analysen med hensyn på intern rivalisering viste at grunnleggende faktorer som indikerer høy konkurranseintensitet, som et stort

antall aktører og relativt homogene produkter er tilstede i bankbransjen. Intensiteten dempes imidlertid av å ha en klar markedsleder og noe geografisk differensiering. Totalt sett regnes konkurranseintensiteten i den norske bankbransjen og trusselen mot bransjemarginen til å være moderat på nåværende tidspunkt.

5 Lønnsomhetsanalyse

I dette kapitlet vil lønnsomheten til de ni største norske bankene analyseres. Formålet med denne analysen er å svare på underspørsmål 2, 3 og 4. Kapitlet vil med andre ord undersøke hvordan utviklingstrenden i lønnsomhet har vært for utvalget det siste tiåret. Videre vil analysen gå mer i dybden ved å fokusere på en kortere tidsperiode, med den hensikt å undersøke hvilke lønnsomhetsvariasjoner vi finner blant bankene og hva som kan forklare eventuelle forskjeller.

5.1 Presentasjon av utvalget

Utvalget for denne analysen består av de ni største norske bankene. I tabellen under presenteres utvalget, hvor deres forvaltningskapital, rating og geografisk plassering er oppgitt.

Tabell 5.1: Presentasjon av utvalget (per 2013)

Bank	Forvaltningskapital*	Rating** (Lang/Kort)	Geografisk Plassering
DNB Bank	2 130 779	A-1/ P-1 (M)	Hele Norge, Skandinavia, Baltikan, mm.
SpareBank 1 SR-Bank	156 985	A-/a- (F)	Vestlandet
Sparebanken Vest	134 396	A-/a- (F)	Vestlandet
SpareBank 1 SMN	115 360	A-/a- (F)	Midt-Norge
SpareBank1 Nord-Norge	77 520	A/a (F)	Nord-Norge
Sparebanken Møre	54 627	A3/P-2 (M)	Møre og Romsdal
Sparebanken Sør	47 902	A3/P-2 (M)	Sørlandet & Telemark
Sparebanken Hedmark	47 379	A2/P-1 (M)	Hedmark
Sparebanken Pluss	45 760	A2/P-1 (M)	Sørlandet

Kommentarer: * I millioner NOK. ** Lang tilsvare langsikt og kort kortsikt. (M)= Moody's. (F)=Fitch.

Som det vises av tabellen er det store variasjoner med hensyn på størrelse blant utvalget. DNB Bank er mye større enn de andre bankene. Forvaltningskapitalen til Sparebanken Pluss utgjør for eksempel mindre enn 3 % av forvaltningskapitalen til DNB Bank. Selv forvaltningskapitalen til den nest største norske banken utgjør kun rundt 5 % av DNB Bank sin forvaltningskapital.

Samtlige banker i utvalget blir årlig ratet av et ratingselskap, i dette tilfellet Moody's og Fitch. Karakterene bankene får signaliserer kredittverdigheten av bankene. Mens den kortsiktige ratingen sier noe om bankenes kortsiktige betalingsdyktighet (ett år), uttrykker den langsiktige ratingen bankenes betalingsdyktighet gjeldende forpliktelser som har lengre løpetid. Alle i utvalget scorer i A-klassen, både med hensyn på den kortsiktige og langsiktige ratingen. Bankene er dermed regnet til å være omtrent like betalingsdyktige.

Med hensyn på geografisk plassering er det derimot visse ulikheter mellom bankene. Med unntak av DNB Bank, har samtlige banker i utvalget plassert seg i spesifikke landsdeler. Dette medfører at hovedaktivitetene til disse bankene og deres kundebase, også er avgrenset til disse landsdelene. DNB Bank operer derimot over hele Norge, med filialer i alle landsdeler. I tillegg har DNB Bank satset på Skandinavia, Baltikum, samt andre europeiske og et fåtall asiatiske land. Dette innebærer at DNB Bank er en internasjonal bank, mens de øvrige bankene i utvalget er hovedsakelig regionbanker forankret i sine landsdeler.

Ulikheter mellom DNB Bank og øvrige banker i utvalget kan vanskeliggjøre sammenligningen av bankene. Det kan for eksempel tenkes at en internasjonal bank vil ha noe ulik strategi og fokus enn en mindre regionbank. Dette kan igjen gi utslag i ulike faktorer som påvirker lønnsomheten, og skape variasjoner mellom DNB Bank og de andre bankene i utvalget.

5.2 Bankenes balanse og resultatregnskap

Den norske banknæringens gjennomsnittlige lønnsomhet ble vurdert gjennom Porters 5-Forces og er regnet til å være moderat. Nå som vi har fått en grov oversikt over markedsforholdene og lønnsomheten i bransjen, kan vi undersøke videre lønnsomheten i den enkelte bank. Lønnsomheten til utvalget vil bli analysert basert på bankenes regnskap. Balansen og resultatregnskapet til banker ser noe annerledes ut enn det som er tilfellet hos ikke-finansielle foretak. For illustrasjon er utvalgets største og minste banks balanse-

og resultatposter per 31.12.2013 benyttet. DNB Bank og Sparebanken Pluss er utvalgets henholdsvis største og minste bank. Hensikten med illustrasjonen av disse bankene er først og fremst å vise hovedkomponenter i en typisk banks balanse og resultatregnskap. Videre er hensikten å vise de ulikheter som eksisterer mellom en stor og relativt liten bank. Det er i tillegg interessant å vise hvordan balansesammensetningen til DNB Bank skiller seg ut fra de fleste andre bankene i utvalget.

I figur 5.2 nedenfor er hovedkomponenter i balansen til en typisk bank presentert. Tabellen viser balansepostene til DNB Bank og Sparebanken Pluss i andel av deres respektive forvaltningskapital per 31.12.2013. Postene der det er størst forskjeller mellom bankene er uthevet med tykkere skrift. På eiendelssiden består de aller fleste bankers balanse hovedsakelig av *utlån til og fordringer på kunder og kredittinstitusjoner*. Hos både DNB Bank (DNBB) og Sparebanken Pluss (SPP) utgjør utlån til kunder den største andelen av bankenes aktiva. Andelen er imidlertid mye større hos SPP enn DNBB. Til gjengjeld har DNBB større andeler av både *kontanter og fordringer på sentral banker, utlån til kredittinstitusjoner og finansielle derivater* enn SPP.

Tabell 5.2 DNB Bank og Sparebanken Pluss sine balanseposter i andel av deres respektive forvaltningskapital (per 31.12.2013)

	AKTIVA		PASSIVA		
	DNBB	SPP	DNBB	SPP	
Kontanter og fordringer på sentralbanker	7,85 %	2,93 %	10,99 %	4,43 %	Innskudd fra kredittinstitusjoner
Utlån til og fordringer på kredittinstitusjoner	8,30 %	0,11 %	41,83 %	46,47 %	Innskudd fra kunder
Utlån til og fordringer på kunder	63,39 %	83,02 %	33,61 %	39,19 %	Sertifikat- og obligasjonsgjeld
Sertifikater og obligasjoner	11,95 %	12,64 %	5,22 %	0,53 %	Finansielle derivater
Aksjer, andeler, egenkapitalbevis, mv.	1,00 %	0,22 %	1,23 %	1,96 %	Ansvarlig lånekapital
Finansielle derivater	6,14 %	0,44 %	1,18 %	0,62 %	Sum annen gjeld
Immaterielle eiendeler	0,21 %	0,00 %	94 %	93 %	Sum gjeld
Varige driftsmidler	0,37 %	0,58 %	0,86 %	0,00 %	Aksje- og eierandelkapital
Sum andre eiendeler	0,81 %	0,07 %	0,97 %	0,35 %	Annen innskutt EK (overskuddsfond mv.)
			4,11 %	6,45 %	Annen EK
			6 %	7 %	Sum egenkapital
SUM EIENDELER	100 %	100 %	100 %	100 %	SUM GJELD OG EGENKAPITAL

På gjeldssiden utgjør *innskudd fra kunder og sertifikater og obligasjoner* store andeler av bankenes passiva. Ulikhetene mellom bankene er noe mindre på passiva siden, men SPP

ser ut til å ha større andeler av innskudd fra kunder og sertifikater og obligasjoner enn DNBB. Samtidig har DNBB større andeler av *innskudd fra kredittinstitusjoner og finansielle derivater* enn SPP. Egenkapitalandelen er på mindre enn 10 % hos begge banker, og sum gjelds- og egenkapitalandelen er totalt sett omtrent like store hos begge. Generelt sett viser tabellen at balansen til utvalgets største bank er mer diversifisert, mens balansen til den minste bank er mer konsentrert- der noen få poster utgjør store andeler av forvaltningskapitalen.

Tabell 5.3: DNB Bank og Sparebanken Pluss sine resultatposter i andel av deres respektive gjennomsnittlige forvaltningskapital (per 31.12.2013)

	DNB Bank		Sparebanken Pluss	
	Unormalisert	Normalisert	Unormalisert	Normalisert
Renteinntekter	2,67 %	2,67 %	3,79 %	3,79 %
Rentekostnader	1,33 %	1,33 %	2,41 %	2,41 %
Nettorenteinntekter	1,33 %	1,33 %	1,38 %	1,38 %
Provisjonsinntekter	0,28 %	0,28 %	0,21 %	0,21 %
Provisjonskostnader	0,09 %	0,09 %	0,03 %	0,03 %
Sum andre inntekter	0,16 %	0,16 %	0,04 %	0,05 %
Netto provisjons og andre inntekter	0,35 %	0,35 %	0,23 %	0,23 %
Netto resultat/gevinst/(tap) finansielle instrumenter	0,22 %	0,00 %	0,03 %	0,00 %
Totale driftsinntekter	1,91 %	1,69 %	1,63 %	1,60 %
Lønn og personal kostnader	0,45 %	0,45 %	0,32 %	0,32 %
Andre driftskostnader	0,34 %	0,34 %	0,26 %	0,26 %
Avskrivninger	0,11 %	0,11 %	0,03 %	0,03 %
Totale driftskostnader	0,91 %	0,91 %	0,62 %	0,62 %
Driftsresultat før tap	1,00 %	0,78 %	1,01 %	0,98 %
Netto gevinster varige og immaterielle eiendeler	0,01 %	0,01 %	0,00 %	0,00 %
Tap(nedskrivninger) på utlån og garantier	0,10 %	0,10 %	0,06 %	0,06 %
Resultat før skatt	0,91 %	0,69 %	0,94 %	0,92 %
Skattekostnad	0,22 %	0,22 %	0,25 %	0,25 %
Resultat fra virksomhet holdt for salg	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %
Årsresultat	0,69 %	0,47 %	0,69 %	0,67 %

Hovedkomponenter i resultatregnskapet til en typisk bank er presentert i tabell 5.3 ovenfor. Tabellen viser DNB Bank og Sparebanken Pluss sine resultatposter i andel av deres respektive gjennomsnittlig forvaltningskapital (GFK) per 31.12.2013. I tabellen er både bankenes normaliserte og unormaliserte resultatregnskap presentert. Hovedinntektskilden til banker er renteinntekter på utlån- og annen kredittvirksomhet. Dette ser vi også er tilfellet hos disse to bankene, der renteinntekter er den posten som

utgjør den største andelen av GKF. Netto renteinntekter viser hva bankene sitter igjen med etter å ha betalt rente på innskudd som publikum har i banken, og er den delen av bankvirksomheten som ofte refereres til som den «tradisjonelle bankvirksomheten». Denne posten er omtrent like stor hos begge banker.

Bankene har etter hvert utvidet tjeneste- og produktspektret og tilbyr i dag forsikring, kapitalforvaltning og eiendomsmegling, i tillegg til utlån- og innskudd. Resultater fra disse aktivitetene fremkommer i posten netto provisjons- og andre inntekter. Denne posten er større hos DNBB enn SPP. Dette kan være et tegn på at DNBB har et mer utvidet produktspekter enn SPP. Driftskostnadene er omtrent like store i disse to bankene, mens tap på utlån er større i DNBB enn i SPP. Dette er ikke overraskende, da DNBB er en internasjonal bank som har aktiviteter i områder og segmenter som kan innebære større risiko.

Hovedformålet med en lønnsomhetsanalyse er å avdekke lønnsomheten til virksomhetens underliggende drift. Ved en regnskapsanalyse er det derfor normalt å normalisere resultatregnskapet. Dette gjøres for å luke ut resultatkomponenter som fremkommer som et resultat av tilfeldigheter og ikke som en del av den underliggende driften. Formålet med å korrigere slike poster er å finne et underliggende resultat som kan gjøre oss i stand til å vurdere virksomhetens virkelige lønnsomhet.

Avskrivninger er eksempelvis en regnskapspost som ofte bør justeres før en setter i gang med analysen. I henhold til regnskapsprinsipper skal kostnader resultatføres i samme periode som tilhørende inntekter (Regnskapsloven, 1998). Dette er kjent som sammenstillingsprinsippet og gjelder også for inventarer og anleggsmidler. I realiteten finnes det ulike metoder å beregne avskrivninger på, og det er ikke alltid slik at avskrivningsmetodene gjenspeiler en sammenstilling av kostnader og tilhørende inntekter i én periode. Bankenes eiendeler består for det meste av immaterielle og finansielle eiendeler, og de har relativt få fysiske eiendeler. Størrelsen på avskrivningene utgjør dermed en liten andel av kostnadene og resultatet. I denne analysen er det derfor valgt å la være å justere avskrivninger.

Engangsposter og poster som ikke gjentar seg regelmessig er som regel ikke virksomhetsfremmende og bør ikke være en del av det normaliserte resultatet. I ikke-finansielle foretak blir spesielt finansielle poster viet mye oppmerksomhet ved en normalisering, da de regnes som lite driftsrelaterte og kun som finansielle investeringer. I bankenes tilfelle er imidlertid finansielle poster en naturlig del av bankenes virksomhet og må derfor regnes som en del av bankenes normale drift.

Posten *netto verdiendringer og gevinst/tap på finansielle instrumenter* er likevel en post som havner i faresonen. Bankene i utvalget rapporterer etter International Financial Reporting Standards (IFRS). I henhold til IFRS skal bankene balanseføre eiendeler og gjeld til virkelig verdi på balansedagen, og resultatføre endringen i verdi fra inngående balanse (Gjesdal, Kvaal & Kvifte, 2011). Posten består dermed av verdiendringer på finansielle instrumenter, og inneholder blant annet verdiendringer på derivater, valuta og renteinstrumenter. Det kan argumenteres for ikke å normalisere posten da den reflekterer bankenes ordinære aktivitet. Bankene opererer i et marked som er preget av mye svingninger, og slike poster gjenspeiler de volatile markedsforholdene som bankene praktiserer innenfor. Posten kan heller ikke karakteriseres som en engangspost da den dukker opp i bankenes resultatregnskap år etter år.

Det er likevel noen argumenter som tilsier at man kanskje burde trekke ut denne posten. For det første er størrelsen på posten nokså svingende. Postens volatilitet kan tenkes å skape svingninger i resultatene og forstyrre måling av lønnsomheten til bankenes underliggende drift. For det andre er posten preget av tilfeldigheter i markedet, og er et resultat av endringer i rentenivået, valutakurs og svingninger på børsen. Slike markedsforhold er utenfor bankenes kontroll, og det er lite de kan gjøre for å påvirke utviklingen i dem. For det tredje finnes det ulike måter å resultatføre endringene på, noe som kan vanskeliggjøre sammenligningen av bankenes relative prestasjoner. For å unngå at posten forstyrrer målingen av lønnsomhet i bankenes ordinære drift, blir derfor posten *netto verdiendringer og gevinst/tap på finansielle instrumenter* trukket ut, og vil ikke inngå som en del av det normaliserte resultatet.

For den delen av analysen som tar for seg lønnsomhetsutviklingen til utvalget det siste tiåret, er det likevel valgt å la være å normalisere resultatregnskapet. Formålet med denne delen av analysen er å gi et overordnet oversiktsbilde over lønnsomhetsutviklingen til utvalget. En lengre analyseperiode brukes vanligvis som et alternativ til ikke å justere tilfeldige og volatile poster, da et lengre tidsperspektiv gir et mer helhetlig bilde av en trend. Ved kortere analyseperioder er det større sannsynlighet for at lønnsomhetsbildet vil forstyrres av poster som preges av tilfeldige hendelser. For den delen av analysen som tar for seg perioden 2010-2013, vil analysen derfor baseres på normalisert regnskapstall.

Ulempen med normaliseringen er at den kan påvirke resultatet til noen av bankene i utvalget, hvor posten *netto verdiendringer og gevinst/tap på finansielle instrumenter* utgjør en stor andel. Som viset i tabell 5.3, er for eksempel denne posten betydelig i DNB Bank i 2013, 0,22 %, og normaliseringen reduserer årsresultatet i andel GFK fra 0,69 % til 0,47 %. I Sparebanken Pluss utgjør posten kun 0,03 %, og normaliseringen påvirker resultatet i liten grad. I DNB Bank utgjør finansielle derivater en betydelig sum i bankens balanse, og kan være årsaken til at denne resultatposten er så mye større i DNB Bank enn i Sparebanken Pluss. Normaliseringen kan på denne måten straffe DNB Bank og andre banker der posten *netto verdiendringer og gevinst/tap på finansielle instrumenter* er betydelig.

5.3 Et oversiktsbilde av bankenes lønnsomhetsutvikling: 2004-2013

Dette delkapitlet tar sikte på å besvare underspørsmål 2, *Hvordan har lønnsomhetsutviklingen i de ni største norske bankene vært det siste tiåret.* For å danne et oversiktsbilde over utviklingstrenden blir det benyttet en analyseperiode på ti år, fra 2004 til 2013. Analysen foretas på grunnlag av nøkkeltall som belyser den overordnede lønnsomheten i en virksomhet. Nøkkeltallene som er valgt for dette formålet er egenkapitalrentabilitet og totalkapitalrentabilitet. Formelen for disse nøkkeltallene er oppgitt i vedlegg 5 og egenskapene deres er beskrevet i 5.3.1.

5.3.1 Valg av nøkkeltall

Egenkapitalavkastning (EKR) måler avkastning på den kapitalen eierne har investert i et selskap, dvs. egenkapitalen. Dette nøkkeltallet beregnes ved å dele resultatet etter skatt på gjennomsnittlig egenkapital. EKR er et anerkjent mål på lønnsomhet, og brukes ofte av bankene selv og andre interessenter.

Svakheten ved å bruke egenkapitalrentabilitet i denne sammenheng, er at det ikke tas hensyn til *avkastningskravet* på bankenes egenkapital. EKR må ses i sammenheng med avkastningskravet på egenkapitalen, som varierer i takt med risikoen virksomheten påtar seg. I følge Modigliani- Miller teoremet er verdiskapningen til en bedrift uavhengig av kapitalstrukturen, forutsatt at vi har et perfekt marked (Berk & DeMarzo, 2011). Teoremet argumenterer at den vektete totalkapitalavkastningen vil være den samme uavhengig av størrelsen på egenkapital- og gjeldsandelen. Avkastningskravet på egenkapitalen vil derimot variere i takt med egenkapitalandelen. Jo større egenkapitalandel, desto lavere blir avkastningskravet på egenkapitalen da en lavere gjeldsandel vil redusere risikoen for eierne av egenkapitalen. Dersom kapitalstrukturen i bankene er ulik, vil også avkastningskravet på deres egenkapital variere. Denne dynamikken blir imidlertid ikke tatt høyde for ved en direkte sammenligning av bankenes EKR.

Totalkapitalrentabilitet (TKR) uttrykker hvor mye en bank tjener per forvaltet krone. TKR beregnes ved å dele resultatet etter skatt på gjennomsnittlig totalkapital. I banknæringen

betegnes total kapital som forvaltningskapital. Vanligvis er det resultatet *før* finansieringskostnader som benyttes for å beregne TKR. Det er ikke vanskelig å skille ut finansieringskostnadene hos et ikke-finansiell foretak, men er noe komplisert å få til for en bank. Finansieringskostnader i banker er mer sammensatt og inngår blant annet i rentekostnadene. I bankenes tilfelle kan finansieringskostnader på en måte ses på som kostnader av råvarer, da kapital utgjør bankenes «råvare» i produksjonen av utlån. Ekskludering av rentekostnadene fra resultatet ville derfor gi et feilaktig bilde av lønnsomheten i bankene. I dette tilfellet blir derfor resultatet *etter* finansieringskostnader benyttet for å beregne total kapitalrentabilitet. I likhet med EKR er også TKR ofte benyttet av markedet og bankene selv, og er generelt sett et godt mål for å vurdere den overordnede lønnsomheten i et selskap.

I tillegg til å danne et oversiktsbilde over utviklingen av den overordnede lønnsomheten i bankene, er det også interessant å kartlegge hvordan utviklingen i den tradisjonelle bankvirksomheten har vært det siste tiåret. Denne utviklingen kan man undersøke ved å bruke *nettorente inntekter i andel av totale inntekter* som proxy på den tradisjonelle bankvirksomheten. Størrelsen på andelen av nettorente inntekter vil gi en indikasjon på hvorvidt bankene fokuserer på innskudd- og utlånsvirksomheten, og hvor mye av de totale inntektene blir generert av den tradisjonelle bankvirksomheten.

5.3.2 Resultater

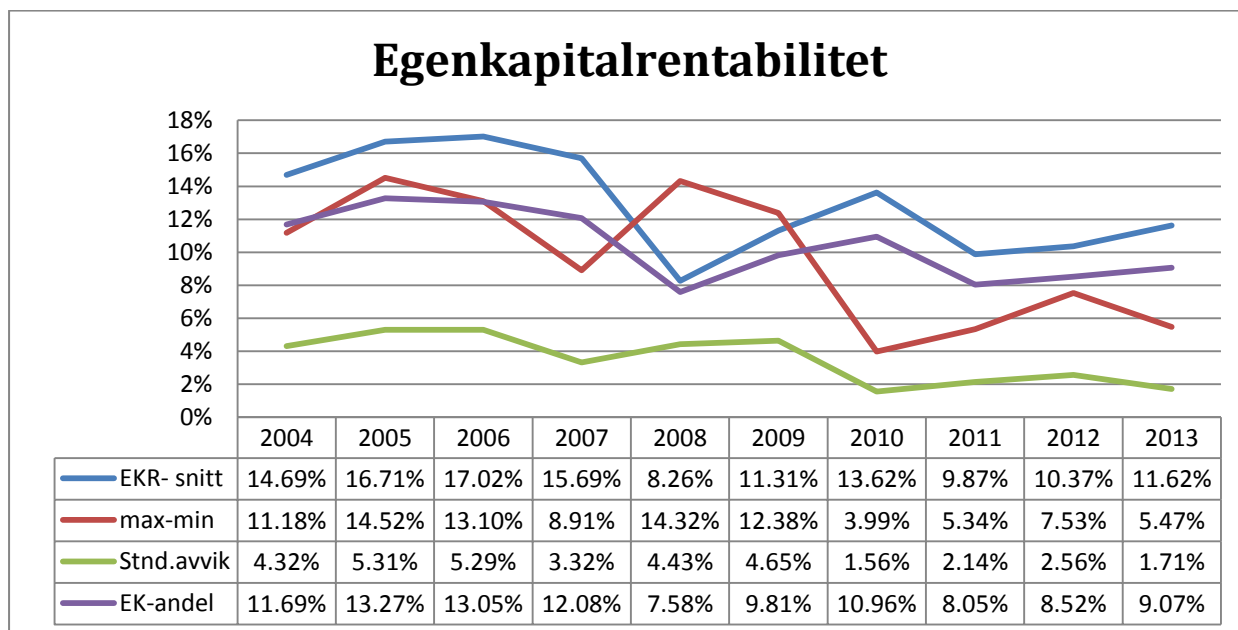
I dette delkapitlet presenteres resultatet av lønnsomhetsanalysen som viser utviklingen i utvalgets gjennomsnittlige egenkapital- og total kapitalrentabilitet, samt utviklingen i den tradisjonelle bankvirksomheten. Analysen av bankenes lønnsomhetsutvikling er basert nominelle årlige verdier, dvs. ikke justert for inflasjon. Gjennomsnittet av de ulike forholdstallene er beregnet ved bruk av et vanlig aritmetisk snitt der alle banker veier likt. Spredningen mellom bankenes relative prestasjoner måles ved differansen mellom største og minste verdi, samt standardavvik. Standardavviket kan tolkes som det typiske avviket fra gjennomsnittet (Jakobsen, 2005). Bankenes individuelle nøkkeltall er oppgitt i vedlegg 10, og utvalgets gjennomsnittlige utvikling er presentert i figurer i seksjonene nedenfor.

Egenkapitalrentabilitet

Egenkapitalrentabiliteten til de ni største norske bankene har vært varierende i perioden 2004-2013. Figur 5.1 nedenfor viser utviklingen i bankenes gjennomsnittlige EKR og egenkapitalandel, samt variasjonen blant utvalget. Den gjennomsnittlige egenkapitalrentabiliteten er 11,62 % i 2013 og har i forhold til nivået i 2004, som var på 14,69 %, gått ned med nærmest tre prosentpoeng. I perioden mellom 2004 og 2013 er gjennomsnittlig EKR nokså svingende, og nådde sin bunn i 2008 med en egenkapitalrentabilitet på 8,26 %.

En endring i EKR kan oppstå som følge av en endring i resultatet etter skatt, i egenkapitalen eller begge deler. En nedgang i resultatet vil redusere EKR. Man skulle kanskje tro at en økning i egenkapitalen (nevneren) ville redusere EKR. Men som tidligere forklart (se 5.3.1), vil økt egenkapital redusere kapitalkostnadene, noe som vil øke resultatet og dermed EKR. I grafen nedenfor kan man også observere at svingningene til EKR og egenkapitalandelen hovedsakelig følger samme mønster.

Figur 5.1: Utviklingen i utvalgets gjennomsnittlige EKR, spredningen i EKR og egenkapitalandel i perioden 2004-2013

Den lilla linjen i figur 5.1 viser utviklingen i utvalgets gjennomsnittlige egenkapitalandel, som også nådde sin bunn i 2008. Med unntak av Sparebanken Møre gikk resultatet til samtlige banker i utvalget ned i 2008 sammenlignet med resultatet året før. En nedgang i både resultatet og egenkapitalandelen dette året kan forklare den brå reduksjonen i egenkapitalrentabiliteten. Finanskrisen, som nådde Norge i 2008, kan være en mulig forklaring på bankenes dårlige resultat og lønnsomhet, målt i EKR, dette året. I årene etter 2008 har utvalgets gjennomsnittlige egenkapitalrentabilitet hatt en økende trend, utenom i 2011 da den gikk ned igjen. Svakt resultat hos mange av bankene også dette året kan være en mulig forklaring på den reduserte lønnsomheten.

Variasjonen i lønnsomhet, målt ved EKR, har også vært varierende i analyseperioden. Differansen mellom høyeste og laveste egenkapitalrentabilitet og standardavviket, er som tidligere nevnt benyttet som mål på lønnsomhetsvariasjonen blant utvalget. Disse er uttrykt henholdsvis med den røde og grønne linjen i figur 5.1. Begge spredningsmål har stort sett beveget seg i samme retning, men spredningen målt ved standardavviket er mye lavere. Variasjonen uttrykt ved max-min er sensitiv ovenfor ekstreme verdier, og indikerer ofte stor spredning. Standardavviket er ikke påvirket av slike ekstreme verdier, og indikerer i denne sammenheng at det typiske avviket fra gjennomsnittet har vært på mellom 4,6 og 1,5 prosentpoeng. Begge mål tyder imidlertid på at variasjonen mellom bankene er halvert i løpet av det siste tiåret, der standardavviket er redusert fra 4,32 til 1,71 prosentpoeng og max-min verdien er redusert fra 11,18 til 5,47 prosentpoeng.

Variasjonen i lønnsomhet ser stort sett ut til å bevege seg i motsatt retning av gjennomsnittlig EKR, selv om denne trenden er mindre markert ved bruk av standardavviket. Trenden er spesielt synlig i år der lønnsomheten får en brå oppgang eller nedgang. For eksempel i 2008 der egenkapitalrentabiliteten nådde sin bunn, er spredningen målt ved både max-min og standardavvik på sin topp. Dette kan tyde på at variasjonen blant bankene er spesielt stor i dårligere tider der bankene opplever lavere lønnsomhet.

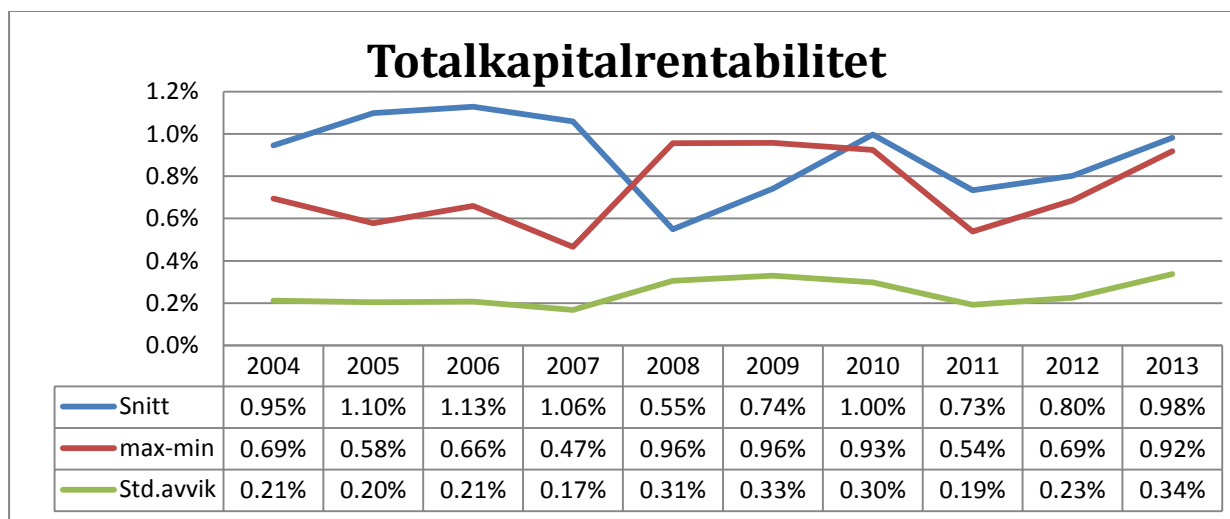
Totalkapitalrentabilitet

Utviklingen i utvalgets gjennomsnittlige totalkapitalrentabilitet i perioden 2004-2013 er vist i figur 5.2 nedenfor. Utvalgets gjennomsnittlig TKR varierte en del det siste tiåret, og har stort sett fulgt samme mønster som egenkapitalrentabiliteten. At EKR og TKR følger samme trend er ikke overraskende, da det er en sammenheng mellom disse to nøkkeltallene. Sammenhengen er utledet i formelen under.

$$TKR = \frac{\text{Resultat etter skatt}}{EK/\text{Totalkapital}} + \frac{\text{Resultat etter skatt}}{\text{Gjeld}/\text{Totalkapital}} = EKR + \frac{\text{Resultat etter skatt}}{\left(1 - \frac{EK}{\text{Totalkapital}}\right)}$$

Utvalgets TKR nådde også sin bunn i 2008. En forklaring på dette kan være effektene av finanskrisen og svakere resultater for bankene dette året. Siden 2008 har utviklingen i den gjennomsnittlige totalrentabiliteten vært positiv, med unntak av 2011– som også var et år med relativt lave resultater. I 2013 er imidlertid bankenes gjennomsnittlige TKR på nesten samme nivå som den var på i 2004, 0,95 % vs. 0,98.

Figur 5.2: Utviklingen i utvalgets gjennomsnittlige TKR og spredningen i TKR i perioden 2004-2013

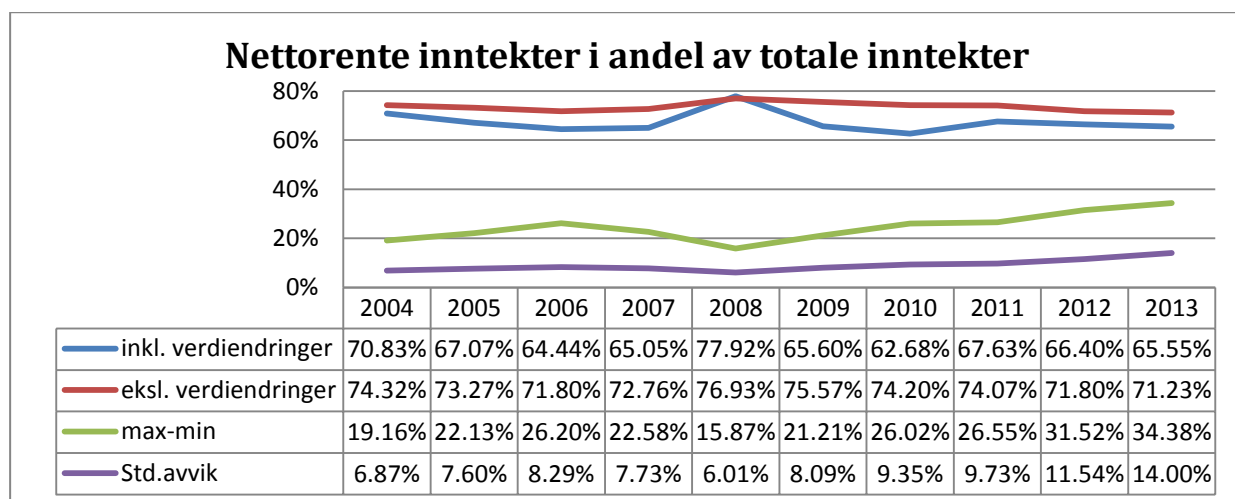
Spredningen i utvalgets totalkapitalrentabilitet er uttrykt gjennom differansen mellom høyeste og laveste verdi og standardavviket, henholdsvis den røde og grønne linjen i figur 5.2. Spredningen i totalrentabilitet har vært varierende i analyseperioden. Også i dette tilfellet er spredningen målt ved standardavviket mye lavere enn ved max-min verdier.

Begge spredningsmål har imidlertid fulgt samme trend. Både standardavviket og max-min verdiene indikerer at variasjonen i TKR har økt i analyseperioden. Mens standardavviket har økt fra 0,21 prosentpoeng i 2004 til 0,34 i 2013, har max-min verdien økt fra 0,69 til 0,92 prosentpoeng i samme periode. Den negative sammenhengen mellom gjennomsnittlig lønnsomhet og variasjonen som kom frem for EKR, er delvis tilstede også for TKR. Denne sammenhengen er imidlertid mer tydelig for årene før 2010. Etter 2010 ser spredningen og den gjennomsnittlige lønnsomheten ut til å følge den samme oppadgående trenden.

Nettorente inntekter i andel av totale inntekter

Utviklingen i den «tradisjonelle bankvirksomheten» i perioden 2004-2013, blir undersøkt gjennom *nettorente inntekter i andel av totale inntekter*. Figur 5.3 nedenfor viser utvalgets gjennomsnittlige *nettorente/totalte inntekter*. Den blå linjen i figuren illustrerer utviklingen i nettorente inntekter, der posten *verdiendringer og gevinst/tap på finansielle instrumenter* er inkludert i totale inntekter. Som vi ser av figuren er utviklingen svingende i perioden, og andelen nettorente varierer fra 62 % til 77 %. Figuren viser også at nettorente i andel av totale inntekter nådde sin topp i 2008. En forklaring på dette kan være at nettorente inntekter økte i forhold til året før for nesten samtlige banker i utvalget, samtidig som totale inntekter gikk ned. Dette kan være et tegn på at bankene tenderer å holde seg til sin kjernevirksomhet i dårligere tider.

Figur 5.3: Utvalgets gjennomsnittlig nettorente i andel av totale inntekter (2004-2013)

For å undersøke utviklingen uten effekten fra *verdiendringer og gevinst/tap på finansielle instrumenter*, ble *nettorente/totale inntekter* analysert uten denne posten. Dette er illustrert med den røde linjen i figur 5.3. Når vi trekker ut den volatile posten er svingningen relativt mindre. I dette tilfellet varierer forholdstallet kun mellom 71 % og 74 % i analyseperioden. Likevel er den overordnede trenden i begge tilfeller likt, og viser at trenden i «den tradisjonelle bankvirksomheten» er nedadgående. Samtidig har variasjonen i dette målet økt i perioden, både med hensyn på max-min verdien og standardavviket. Dette kan være et tegn på at bankenes produkter og tjenester er i ferd med å bli mer differensierte, der noen banker velger å fokusere på kjernevirksomheten, mens andre velger å utvide sitt produktspekter.

5.3.3 Oppsummering

Nå kan underspørsmål 2, *hvordan har lønnsomhetsutviklingen i de ni største norske bankene vært det siste tiåret*, besvares. Resultatene fra analysen av lønnsomhetsutviklingen målt i egenkapital- og totalrentabilitet, samt utviklingen i den tradisjonelle bankvirksomheten er oppsummert i tabell 5.4 under.

Tabell 5.4: Oppsummering av utviklingen i utvalget i perioden 2004-2013

	TKR			EKR			Nettorente inntekter/Totale inntekter					
							Inkl. verdiendringer			Eksl. Verdiendringer		
	Snitt	Max.-min	Std.avvik	Snitt	Max.-min	Std.avvik	Snitt	max-min	Std.avvik	Snitt	max-min	Std.avvik
2004	0,95 %	0,69 %	0,21 %	14,69 %	11,18 %	4,32 %	70,83 %	22,15 %	7,61 %	74,32 %	19,16 %	6,87 %
2005	1,10 %	0,58 %	0,20 %	16,71 %	14,52 %	5,31 %	67,07 %	23,37 %	8,77 %	73,27 %	22,13 %	7,60 %
2006	1,13 %	0,66 %	0,21 %	17,02 %	13,10 %	5,29 %	64,44 %	26,62 %	9,68 %	71,80 %	26,20 %	8,29 %
2007	1,06 %	0,47 %	0,17 %	15,69 %	8,91 %	3,32 %	65,05 %	28,19 %	9,24 %	72,76 %	22,58 %	7,73 %
2008	0,55 %	0,96 %	0,31 %	8,26 %	14,32 %	4,43 %	77,92 %	31,90 %	10,67 %	76,93 %	15,87 %	6,01 %
2009	0,74 %	0,96 %	0,33 %	11,31 %	12,38 %	4,65 %	65,60 %	30,20 %	11,87 %	75,57 %	21,21 %	8,09 %
2010	1,00 %	0,93 %	0,30 %	13,62 %	3,99 %	1,56 %	62,68 %	31,21 %	10,46 %	74,20 %	26,02 %	9,35 %
2011	0,73 %	0,54 %	0,19 %	9,87 %	5,34 %	2,14 %	67,63 %	43,42 %	13,26 %	74,07 %	26,55 %	9,73 %
2012	0,80 %	0,69 %	0,23 %	10,37 %	7,53 %	2,56 %	66,40 %	39,22 %	13,95 %	71,80 %	31,52 %	11,54 %
2013	0,98 %	0,92 %	0,34 %	11,62 %	5,47 %	1,71 %	65,55 %	39,42 %	16,23 %	71,23 %	34,38 %	14,00 %

Den gjennomsnittlige lønnsomheten målt ved egenkapitalrentabilitet har for bankene i utvalget vært nokså varierende i analyseperioden, og er redusert med tre prosentpoeng i forhold til nivået i 2004. Utvalgets lønnsomhetsutvikling målt ved gjennomsnittlig totalrentabilitet har etter nedgangen under finanskrisen vært økende, og er i 2013 på omtrent samme nivå som i 2004. Det er vanskelig å si hva nedgangen i utvalgets egenkapitalrentabilitet skyldes. Til tross for økende kapitalkrav er utvalgets egenkapitalandel redusert i analyseperioden, fra 11,69 % til 9,07 % (se figur 5.1). Det kan tenkes at kan ha dette bidratt til å øke bankenes finansieringskostnader, og dermed redusere resultatet og egenkapitalrentabiliteten.

Lønnsomhetsvariasjonen blant bankene har vært varierende i perioden, og ser ut til å bevege seg i motsatt retning av den gjennomsnittlige lønnsomheten. For bankene i utvalget, var den tilsynelatende negative sammenhengen mellom lønnsomhetsvariasjon og gjennomsnittlig lønnsomhet likevel mer tydelig for egenkapitalrentabilitet enn det var for totalrentabilitet. Utviklingen av variasjonen i EKR og TKR går i motsatt retning. Mens spredningen i utvalgets EKR er halvert, har spredningen i TKR økt i løpet av det siste tiåret.

Utviklingen i nettorenteinntekter i andel av totale inntekter viste seg å være nokså svingende. I det i tilfellet hvor posten *verdiendringer og gevinst/tap på finansielle instrumenter* ble ekskludert fra totale inntekter, ble svingningene mye mindre. Totalt sett tyder resultatene imidlertid på at den overordnede trenden i den tradisjonelle bankvirksomheten er i nedgang for dette utvalget. I begge tilfeller er variasjonen i dette forholdstallet blant utvalget økende. Den økende trenden i spredningen kan være et tegn på at noen banker velger å fokusere på kjernevirksomheten, mens andre velger å utvide sitt produktspekter.

5.4 Lønnsomhetsanalyse: 2010-2013

Hovedformålet med denne delen av analysen er å svare på underspørsmål 3 og 4, *hvordan varier lønnsomheten i de ni største norske bankene i årene 2010-2013 og hva kan forklare variasjonen i bankenes lønnsomhet*. En kortere analyseperiode gir anledning til å foreta en grundigere undersøkelse av lønnsomheten til bankene i utvalget og variasjonen blant dem. Som tidligere nevnt er datagrunnlaget til denne delen av analysen det normaliserte resultatregnskapet, hvor den volatile posten *netto verdiendringer og gevinst/tap på finansielle instrumenter* er trukket ut av resultatet.

Analysen av lønnsomhet og lønnsomhetsvariasjon vil bli foretatt først ved å analysere overordnet lønnsomhet, for deretter å undersøke mulige kilder til lønnsomhet. En måte å avdekke hva som kan være kilder til bankenes lønnsomhet på, er å kartlegge hvilke resultatposter som er betydelige for bankene i utvalget. For å få oversikt over slike betydelige resultatposter blir det benyttet en common-size analyse. Common-size analysen foretas ved å se på bankenes resultatposter i andel av gjennomsnittlig forvaltningskapital (GFK). DNB Bank er en internasjonal bank som er mye større og på mange måter ulik de øvrige bankene i utvalget. Ved bare å se på gjennomsnittet av bankenes resultatposter kan man gå glipp av variasjoner som kan være viktig å få med seg. Det er derfor utregnet tre ulike common-size analyser, en for hele utvalget, en for utvalget uten DNB Bank og en for kun DNB bank. Samtlige analyser er vist i tabell 5.5 på neste side.

For utvalget som helhet har årsresultatet økt i perioden, der både *nettorente inntekter* og *netto provisjon og andre inntekter* har hatt en positiv utvikling. Ser vi på utvalget uten DNB Bank, blir både inntektspostene og det totale resultat høyere. Driftskostnader ser derimot ut til å være lavere i det tilfellet DNB Bank er inkludert. Også DNB Bank har økt sitt resultat i perioden, selv om bankens *nettorente inntekter* holdt seg nærmest undret og *netto provisjon og andre inntekter* gikk ned. Økningen i resultatet skyldes dermed at banken har klart å redusere sine driftskostnader og tap på utlån i løpet av fireårs perioden

Tabell 5.5: Common-size analyse (2010-2013)

	2010			2011			2012			2013		
	Alle	Uten DNB	DNB	Alle	Uten DNB	DNB	Alle	Uten DNB	DNB	Alle	Uten DNB	DNB
Utlånsrente margin	3,90 %	4,00 %	3,08 %	4,10 %	4,22 %	3,17 %	4,00 %	4,13 %	2,94 %	3,86 %	4,01 %	2,67 %
Innskuddsrentemargin	2,30 %	2,36 %	1,74 %	2,54 %	2,62 %	1,85 %	2,44 %	2,53 %	1,67 %	2,21 %	2,31 %	1,33 %
Nettorenteinntekter	1,60 %	1,63 %	1,33 %	1,56 %	1,60 %	1,32 %	1,56 %	1,60 %	1,28 %	1,66 %	1,70 %	1,33 %
Provisjonsinntekter	0,48 %	0,49 %	0,36 %	0,46 %	0,48 %	0,33 %	0,52 %	0,55 %	0,29 %	0,60 %	0,64 %	0,28 %
Provisjonskostnader	0,08 %	0,07 %	0,11 %	0,07 %	0,07 %	0,11 %	0,07 %	0,06 %	0,10 %	0,06 %	0,06 %	0,09 %
Sum andre inntekter	0,32 %	0,34 %	0,22 %	0,32 %	0,33 %	0,20 %	0,32 %	0,34 %	0,13 %	0,45 %	0,50 %	0,16 %
Netto provisjons og andre inntekter	0,73 %	0,76 %	0,47 %	0,70 %	0,74 %	0,42 %	0,77 %	0,82 %	0,33 %	1,00 %	1,08 %	0,35 %
Normaliserte totale driftsinntekter	2,33 %	2,39 %	1,80 %	2,27 %	2,33 %	1,74 %	2,33 %	2,42 %	1,60 %	2,65 %	2,78 %	1,69 %
Lønn og personal kostnader	0,70 %	0,72 %	0,47 %	0,75 %	0,79 %	0,48 %	0,71 %	0,74 %	0,46 %	0,74 %	0,78 %	0,45 %
Andre driftskostnader	0,44 %	0,45 %	0,38 %	0,47 %	0,48 %	0,39 %	0,48 %	0,50 %	0,34 %	0,48 %	0,50 %	0,34 %
Avskrivninger	0,05 %	0,04 %	0,12 %	0,04 %	0,03 %	0,11 %	0,04 %	0,03 %	0,09 %	0,04 %	0,03 %	0,11 %
Totale driftskostnader	1,19 %	1,22 %	0,97 %	1,26 %	1,30 %	0,98 %	1,23 %	1,28 %	0,89 %	1,26 %	1,30 %	0,91 %
Normaliserte driftsresultat før tap	1,14 %	1,18 %	0,83 %	1,01 %	1,04 %	0,76 %	1,10 %	1,14 %	0,71 %	1,39 %	1,47 %	0,78 %
Netto gevinster varige og immaterielle eiendeler	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,01 %
Tap(nedskrivninger) på utlån og garantier	0,15 %	0,15 %	0,17 %	0,11 %	0,10 %	0,18 %	0,12 %	0,12 %	0,15 %	0,14 %	0,15 %	0,10 %
Normaliserte resultat før skatt	0,99 %	1,03 %	0,66 %	0,90 %	0,93 %	0,58 %	0,98 %	1,03 %	0,57 %	1,25 %	1,33 %	0,69 %
Skattekostnad	0,28 %	0,28 %	0,28 %	0,26 %	0,26 %	0,28 %	0,27 %	0,28 %	0,21 %	0,28 %	0,29 %	0,22 %
Resultat fra virksomhet holdt for salg	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %	0,00 %
Normaliserte årsresultat	0,71 %	0,75 %	0,39 %	0,63 %	0,68 %	0,30 %	0,71 %	0,75 %	0,36 %	0,97 %	1,04 %	0,47 %

Kommentarer: Med DNB menes det DNB Bank. Under "Alle" inkluderer gjennomsnittstallene alle banker i utvalget. Under "Uten DNB" er DNB Bank ekskludert fra gjennomsnittstallene. Under "DNB" er DNB Banks resultatposter i andel av GFK presentert for årene 2010-2013.

Den positive utviklingen i årsresultatene er et tegn på at bankene har styrket sin inntjeningssevne i analyseperioden. Tap på utlån er vanligvis en faktor som har stor effekt på bankenes lønnsomhet. Denne effekten er spesielt merkbart i nedgangsperioder, for eksempel under kriser. Analyseperioden er etter finanskrisen og er stort sett utenfor en nedgangsperiode. Dette gjenspeiles også i utvalgets resultatregnskap, der posten tap på utlån i andel av GFK ikke har vært på mer enn 0,15 %. DNB Bank hadde større utlånstap i starten av analyseperioden, 17 % og 18 %, men har i 2013 en tapsprosent på kun 10 % som er lavere enn snittet for utvalget.

De mest betydelige postene for utvalget og DNB Bank er merket med blå celler i tabellen. Renteinntekter og rentekostnader er helt klart betydelige poster i bankenes resultatregnskap. For både DNB Bank og utvalget som en helhet, utgjør postene *netto renteinntekter* og *netto provisjon og andre inntekter* store andeler og ser ut til å være essensielle for bankene. DNB Bank har mye lavere *nettoprovisjon og andre inntekter* enn gjennomsnittet. Som det ble vist i tabell 5.3 på side 68, utgjorde *netto verdiendringer og gevinst/tap på finansielle instrumenter* en betydelig post i DNB Banks resultatregnskap. Årsaken til bankens relativt lave andre inntekter i tabell 5.5 kan dermed være forårsaket av normaliseringen. I forhold til snittet for utvalget har DNB Bank også oppnådd lavere netto renteinntekter gjennom hele analyseperioden, denne posten er imidlertid ikke påvirket av normaliseringen.

I tillegg til inntektspostene er totale driftskostnader en vesentlig post for utvalget, der lønns- og personalkostnader utgjør en stor del av de totale driftskostnadene. I dette tilfellet har DNB Bank hatt lavere kostnader enn snittet gjennom hele analyseperioden. Dette kan være et tegn på at DNB Bank er mer kostnadseffektiv enn gjennomsnittsbanken.

5.4.1 Valg av nøkkeltall

Figuren på neste side viser en oversikt over relevante nøkkeltall som vil benyttes for å belyse overordnet lønnsomhet, og de som vil benyttes som proxy på bankenes lønnsomhetskilder. Formlene for de ulike nøkkeltallene er oppgitt i vedlegg 5.

Figur 5.4: Oversikt over relevante nøkkeltall

Overordnet lønnsomhet

Den overordnede lønnsomheten vil som tidligere måles gjennom egenkapitalrentabilitet og totalrentabilitet. I tillegg vil også produktivitet benyttes for å måle overordnet lønnsomhet. Produktivitet er et mål på produsert mengde i forhold til innsatsfaktor som har gått med for å produsere det ferdige produktet. I common-size analysen kom det frem at lønns- og personalkostnader var en betydelig post i bankenes resultatregnskap. Dette er ikke overraskende da humankapital er en av de viktigste innsatsfaktorer i bankenes aktiviteter. Det er derfor interessant å undersøke hvor produktive bankenes ansatte er. Økt produktivitet tilsier at man klarer å oppnå bedre resultat gitt en innsatsfaktormengde eller oppnå samme resultat for redusert innsatsfaktormengde. Produktiviteten vil i dette tilfellet måles gjennom *resultat etter skatt i andel av årsverk*, der resultat er en proxy på produsert mengde og antall årsverk er en proxy på de ansattes innsats.

Potensielle lønnsomhetskilder

Common-size analysen understreket at netto renteinntekter, netto provisjon og andre inntekter og totale driftskostnader er essensielle poster i bankenes resultatregnskap. Det er interessant å analysere disse postene nærmere, da de kan være potensielle kilder til lønnsomhet.

Bankenes inntektskilder, netto renteinntekter og netto provisjon og andre inntekter, utgjør store andeler i bankenes resultater. Inntektskildene vil analyseres nærmere gjennom nøkkeltallene *nettorenteinntekter i andel av gjennomsnittlig forvaltningskapital (NRI/GFK)* og *netto provisjon og andre inntekter i andel av gjennomsnittlig forvaltningskapital (AI/GFK)*. Disse nøkkeltallene uttrykker hvor mye netto renteinntekter og sum andre inntekter bankene evner å generere i forhold til den kapitalen de forvalter.

I analysen forsøkes det å avdekke om det er variasjoner i fordelingen av inntektskilder blant bankene i utvalget. Det har de siste årene blitt diskutert at økt konkurranse mellom bankene har resultert i lavere netto renteinntekter, da bankene øker innskuddsrenten og reduserer utlånsrenten for å tiltrekke seg flere kunder. Det er i denne sammenheng også interessant å undersøke om det er bankene som holder seg til kjernevirksomheten eller om det er de som har diversifisert aktivitetene mest, som ser ut til å være de mest lønnsomme.

Direkte sammenligning av bankenes inntektsposter er imidlertid ikke problemfritt. Bankene henter langsiktig finansiering ved å emittere obligasjoner med fortrinnsrett (OMF) via sine bolig- og næringskredittforetak. I praksis betyr dette at de selger sine utlån videre til kredittforetakene. Inntekter fra kredittforetakene konsolideres ulikt i bankene, avhengig av om kredittforetakene klassifiseres som tilknyttet selskap eller datterselskap. Dersom kredittforetaket er et tilknyttet selskap blir egenkapitalmetoden brukt. Om det i stedet er klassifisert som datterselskap, blir vanlig konsolidering benyttet. Ulik konsolidering kan således skape forstyrrelse i sammenligningen av bankenes relative AI/GFK og NRI/GFK. Tabell 5.6 på neste side viser bankenes andeler i sine respektive bolig- og næringskredittforetak og hva kredittforetakene er klassifisert som.

Tabell 5.6: Bankenes andeler i sine bolig- og næringskredittforetak (per 31.12.2013)

	Næringskredittforetak	Boligkredittforetak
DNB Bank	100 % (DS)*	100 % (DS)
SpareBank1 SR-Bank	27,27 % (TS)**	26,21 % (TS)
Sparebanken Vest	N/A	VBK:40 % (TS) & SPVBK:100 % (DS)
SpareBank1 SMN	34,10 % (TS)	17,50 % (TS)
SpareBank1 Nord-Norge	20,92 % (TS)	13,15 % (TS)
Sparebanken Møre	N/A	100 % (DS)
Sparebanken Sør	N/A	100 % (DS)
Sparebanken Hedmark	2,90 % (TS)	8,40 % (TS)
Sparebanken Pluss	N/A	100 % (DS)

*Kommentarer: N/A=banken har ikke næringsforetak. VBK= Verd Boligkreditt. SPVK=Sparebanken Vest Boligkreditt. * DS = Datterselskap. ** TS= Tilknyttet selskap.*

Da driftskostnader utgjør en stor andel i bankenes resultatregnskap, kan kostnadsstyring og reduksjon av driftskostnader være en måte å øke resultatet på. Det er derfor interessant å undersøke hvor kostnadseffektive bankene er, og om noen banker i utvalget er mer kostnadseffektive enn andre. Kostnadseffektivitet kan måles som kostnad per produsert produkt/tjeneste. Bankenes kostnadseffektivitet vil bli målt gjennom *driftskostnader i andel av driftsinntekter (DK/DI)*, der driftskostnader benyttes som proxy på kostnader og totale driftsinntekter som proxy på produsert mengde. Dette nøkkeltallet uttrykker hvor mye av driftsinntektene går med til å dekke bankenes driftskostnader. Ulempen ved å bruke dette nøkkeltallet er at den varierer med driftsinntekter. Da driftsinntektene er normaliserte, kan dette nøkkeltallet «straffe» de av bankene som i stor grad preges av normaliseringen. Som vist i tabell 5.3, ble for eksempel driftsinntektene til DNB Bank redusert som følge av normaliseringen. Som et resultat av dette vil bankens DK/DI fremstå som høyere, da reduksjon av nevneren (driftsinntekter) vil øke nøkkeltallet.

5.4.2 Resultater

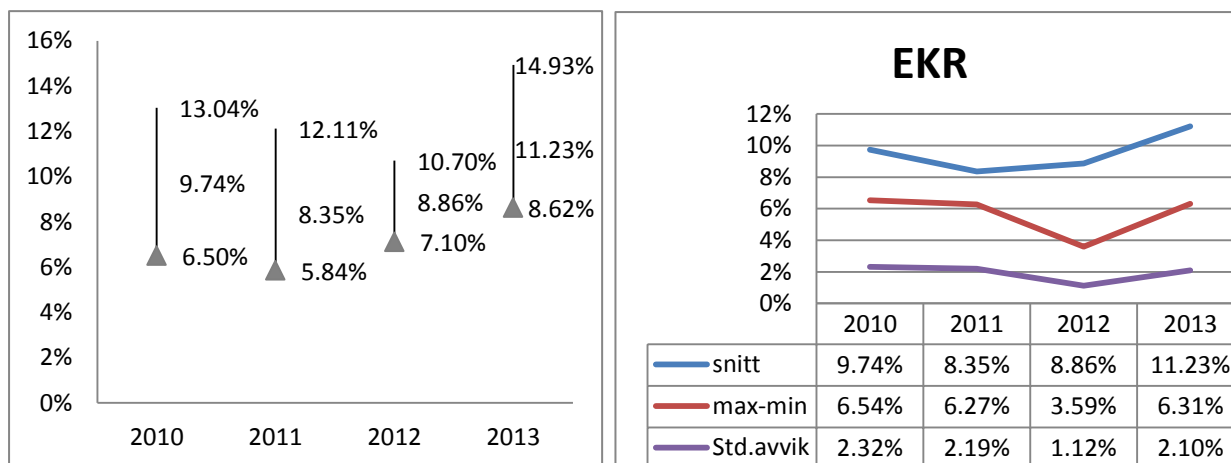
I denne seksjonen av kapitlet blir resultater fra analysen for overordnet lønnsomhet og potensielle lønnsomhetskilder presentert. Gjennomsnittstallene er som tidligere beregnet ved aritmetisk snitt. Spredningen i utvalgets relative prestasjoner er målt ved standardavvik og differansen mellom høyeste og laveste verdi (max-min), og er oppgitt i antall prosentpoeng. Bankenes individuelle nøkkeltall for 2010-2013 er oppgitt i vedlegg 11.

5.4.2.1 Overordnet lønnsomhet

Egenkapitalrentabilitet

Figur 5.5 nedenfor illustrerer utvalgets gjennomsnittlige egenkapitalrentabilitet, samt variasjonen i EKR blant utvalget i perioden 2010-2013. Mens figuren til venstre viser utvalgets snitt samt høyeste og laveste verdi, viser figuren til høyere gjennomsnittlig EKR og variasjonen grafisk. I de to første årene har bankene hatt en negativ utvikling i lønnsomhet, både når det gjelder utvalgets gjennomsnittlige EKR og bankene med høyeste og laveste EKR. De to siste årene har bankene imidlertid klart å øke sin lønnsomhet og oppnådde i 2013 en EKR på 11,23 %, som er på et høyere nivå enn den noen gang var i analyseperioden. Dette tyder på at bankene har klart å oppnå god lønnsomhet i analyseperioden.

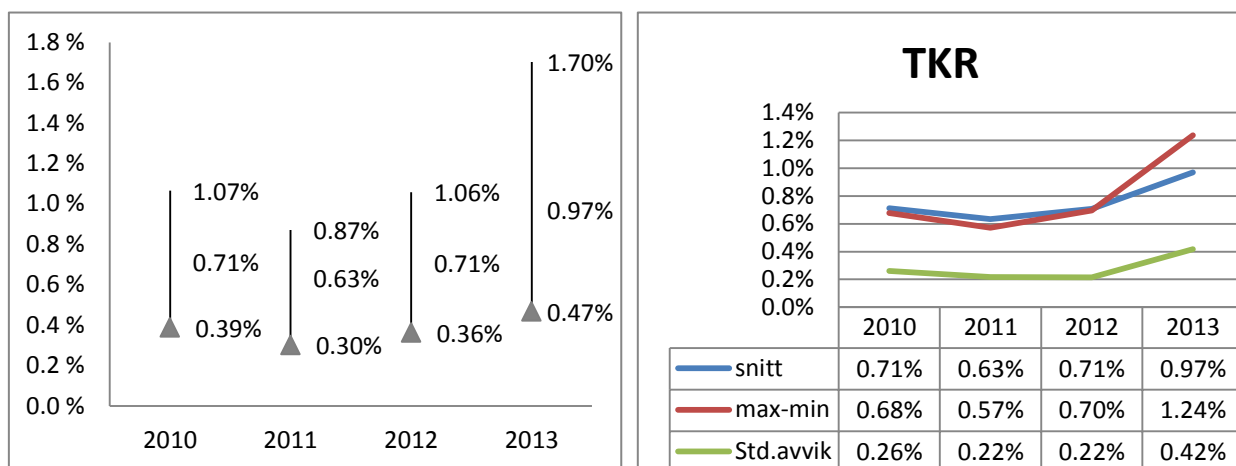
Figur 5.5: Utvalgets gjennomsnittlige EKR og variasjonen blant dem i perioden 2010-2013

Variasjonen i bankenes relative prestasjoner har vært noe varierende i perioden. Spredningen målt ved standardavviket følger samme mønster som max-min verdiene, men er relativt mindre. Spredningen i bankenes lønnsomhet var svært lav i 2012, til tross for at gjennomsnittlig EKR holdt seg nokså uendret dette året. I 2013 økte imidlertid variasjonen blant bankene betydelig, der både banken med lavest og høyest EKR presterte å forbedre sin lønnsomhet. Totalt sett viser resultatene at variasjonen er noe redusert i analyseperioden, der standardavviket har gått fra 2,32 til 2,10 prosentpoeng og max-min verdien er redusert fra 6,54 til 6,31 prosentpoeng.

Totalkapitalrentabilitet

Figur 5.6: Utvalgets gjennomsnittlige TKR og variasjonen blant dem i perioden 2010-2013

Utvalgets gjennomsnittlige totalkapitalrentabilitet og variasjonen i dette prestasjonsmålet er illustrert i figur 5.6 ovenfor. Både gjennomsnittlig TKR og spredningen i dette prestasjonsmålet har hatt en vesentlig økning i analyseperioden. I forhold til 2010 er bankenes gjennomsnittlige TKR økt fra 0,71 % til 0,97 %, noe som innebærer en prosentvis økning på rundt 37 %. Samtidig er differansen mellom den laveste og høyeste totalrentabiliteten i utvalget fordoblet i løpet av fire år. Selv om variasjonen har økt i perioden, har både den mest lønnsomme og minst lønnsomme banken klart å styrke sin TKR i 2013. Økningen i totalrentabilitet har derimot vært mye større for banken med høyeste TKR i forhold banken med laveste TKR. Det ser totalt sett ut til at bankene i

utvalget har klart å styrke sin lønnsomhet det siste året. Samtlige banker har dratt fordel av oppgangen, men den økte variasjonen tyder på at noen banker evner å oppnå mer lønnsomhet enn andre.

Produktivitet

Produktiviteten til utvalget og variasjonen i dette prestasjonsmålet er presentert i figur 5.7 nedenfor. Målenheten for dette prestasjonsmålet er millioner NOK. Utvalgets gjennomsnittlige produktivitet har vært nedadgående de to første årene i analyseperioden, men har til gjengjeld hatt en positiv utvikling de to siste årene. Totalt sett har utvalget i gjennomsnitt klart å forbedre sin produktivitet med rundt 50 %, fra 0,77 i 2010 til 1,18 i 2013. Nedleggelse av filialer har vært en økende trend i banksektoren de siste årene, og kan være en mulig forklaring på den økte produktiviteten til utvalget.

Figur 5.7: Utvalgets gjennomsnittlige resultat i andel årsverk og variasjonen blant dem i perioden 2010-2013 (i NOK millioner)

Både med hensyn på standardavviket og max-min verdien har variasjonen i utvalgets produktivitet holdt seg nokså stabil, men har vært økende de to siste årene i analyseperioden. I løpet av fireårsperioden har spredningen målt ved standardavvik økt fra 0,247 til 0,315 millioner NOK, mens max-min verdien har økt fra 0,78 til 0,91 millioner NOK. Økningen i variasjon er gjeldende til tross for at både banken med laveste og høyeste produktivitet har klart å øke sin produktivitet de siste årene. En mulig forklaring på økt

variasjon kan være ulike strategier med hensyn på nedleggelse av filialer. Mens mange banker ser ut til å foretrekke å legge ned filialer for å redusere sine driftskostnader, har andre banker vært mindre aggressive på denne fronten. Banker som ikke legger ned like mange filialer argumenterer at dette er en strategi for å differensiere seg ved å tilby tjenester i filialer og gi kundene en følelse av nærhet til sin bank.

Oppsummering av overordnet lønnsomhet

Totalt sett ser det ut som bankene i utvalget har klart å oppnå god lønnsomhet i analyseperioden, der samtlige prestasjonsmål for overordnet lønnsomhet har hatt en positiv utvikling. Variasjonen i egenkapitalrentabilitet har hatt en svak nedgang i perioden. Samtidig har variasjonen i total kapitalrentabilitet og produktivitet hatt en økende trend, spesielt de to siste årene. Dette tyder på at lønnsomhetsvariasjonen blant bankene er økende, der noen banker presterer bedre enn andre. Det er nå interessant å finne ut av hva som kan forklare bankenes lønnsomhet, og om det er spredning i ulike lønnsomhetskilder som kan være forklaringen på den økende variasjonen vi hittil har sett i overordnet lønnsomhet.

Tabell 5.7: Samvariasjonen mellom nøkkeltallene for overordnet lønnsomhet (2010-2013)

	EKR	TKR	Resultat/Årsverk
EKR (p-verdi)	1		
TKR (p-verdi)	0,760 (0,000***)	1	
Resultat/Årsverk (p-verdi)	0,719 (0,000***)	0,499 (0,002***)	1

Kommentarer: (***) tilsvarer et signifikansnivå på 5 %.

I den neste del av analysen vil bankenes potensielle lønnsomhetskilder undersøkes nærmere. For å vurdere den påvirkningen de har på lønnsomhet, må vi se hvordan de samvarierer med et mål på lønnsomhet. For å avgjøre hvilket av de tre nøkkeltallene for overordnet lønnsomhet som er best å bruke som et lønnsomhetsmål i den videre analysen, er det blitt foretatt en korrelasjonsanalyse av nøkkeltallene. Resultatet av

korrelasjonsanalysen er vist i tabell 5.6 ovenfor. Korrelasjonsanalysen er beregnet basert på 36 observasjoner for hvert av nøkkeltallene.

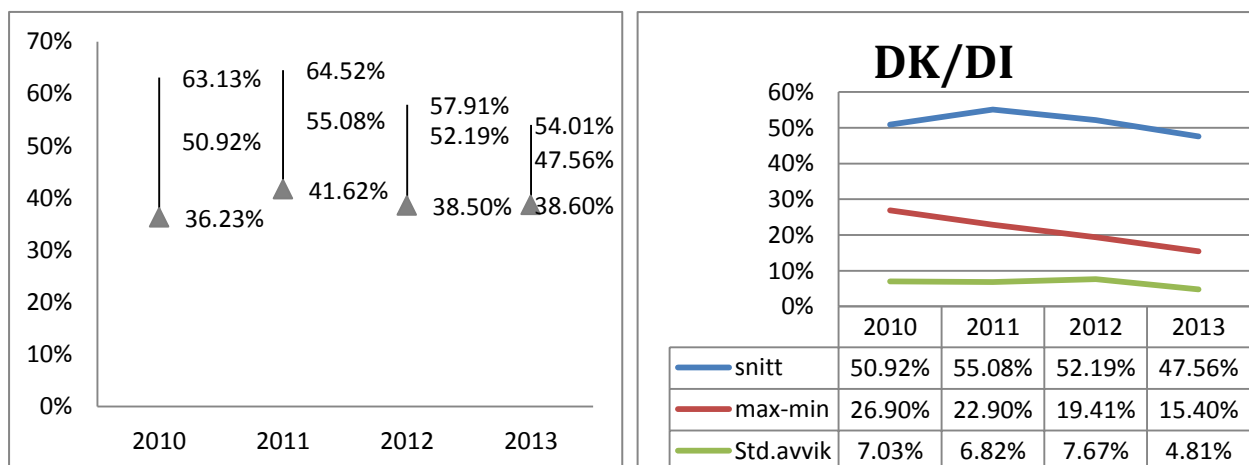
Resultatet viser at samvariasjonen mellom totalrentabilitet og egenkapitalrentabilitet er sterk og signifikant. Produktivitetmålet, resultat etter skatt i andel årsverk, har en signifikant og positiv samvariasjon med både TKR og EKR. Produktivitetmålet samvariasjon med egenkapitalrentabilitet er imidlertid mye sterkere enn med totalrentabilitet, 0,730 vs. 0,499. Selv om samtlige korrelasjonskoeffisienter er signifikante på 5 % - nivå, ser egenkapitalrentabilitet ut til å samvariere best med de øvrige lønnsomhetsmålene. EKR vil derfor benyttes som mål på bankenes lønnsomhet i den videre analysen av bankenes potensielle lønnsomhetskilder.

5.4.2.2 Potensielle lønnsomhetskilder

Kostnadseffektivitet

I figur 5.8 nedfor er utvalgets gjennomsnittlige kostnadseffektivitet og variasjonen i dette prestasjonsmålet illustrert. Jo lavere dette nøkkeltallet er, desto mer kostnadseffektive er bankene. Vi ser av figuren at bankenes kostnader i andel av totale inntekter hadde en økning i 2011, men har siden dette året hatt en nedadgående trend. I 2013 er bankenes kostnadseffektivitet forbedret i forhold til nivået den var på i 2010, 47,56 % vs. 50,92 %. Dette indikerer at bankene i gjennomsnitt har blitt mer kostnadseffektive i løpet av analyseperioden.

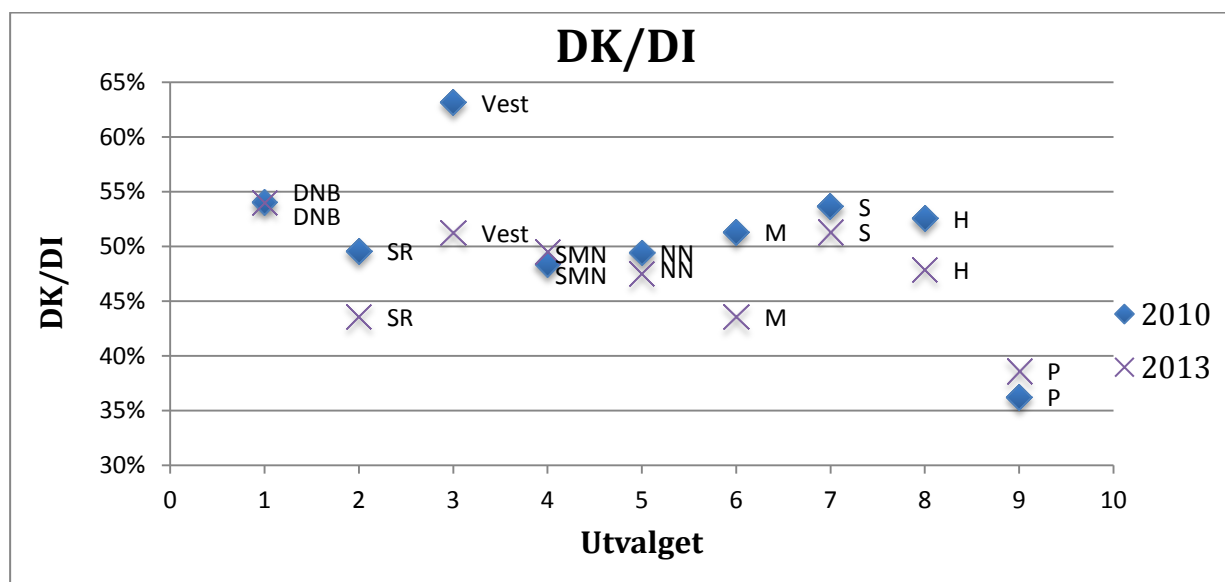
Figur 5.8: Utvalgets gjennomsnittlige DK/DI og variasjonen blant dem i perioden 2010-2013

Samtidig er variasjonen i kostnadseffektivitet synkende. Som vi ser i figuren til venstre skyldes dette blant annet at banken med den laveste kostnadseffektivitet har klart å bli mer kostnadseffektiv i perioden (63,13 % vs. 54,01 %). Banken som i utgangspunktet var mest kostnadseffektiv ser derimot ut til å ha blitt noe mindre kostnadseffektiv i løpet av perioden. Samlet har dette resultert i lavere variasjon blant bankene i utvalget. Slik den grafiske fremstillingen til høyere i figuren viser, er totalt sett bankenes gjennomsnittlige kostnadseffektivitet økende, mens variasjonen i dette presasjonsmålet har vært nedadgående i analyseperioden.

Bankenes individuelle kostnadseffektivitet i 2010 og 2013 er presenterert i figur 5.9 nedenfor. På x-aksen er bankene rangert etter størrelse, der den største banken kommer først. Tre av de største bankene ser ut til å ha høyere DK/DI i 2010. I 2013 har to av de likevel forbedret sin kostnadseffektivitet, men DNB Bank er på omtrent samme nivå som den var på i 2010. Mens de mellomstore bankene Sparebank1 SMN og Sparebank1 Nord-Norge ser ut til å ligge midt på treet, er Sparebanken Pluss den mest kostnadseffektive banken både i 2010 og 2013.

Figur 5.9: Bankenes individuelle kostnadseffektivitet i årene 2010 og 2013

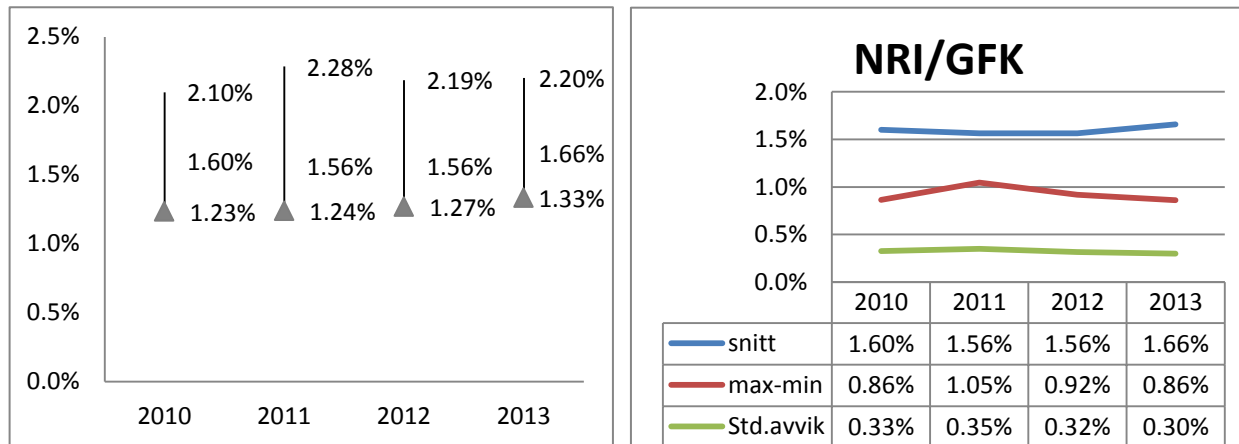

Kommentarer: DNB=DNB Bank; SR=Sparebank1 SR; Vest=Sparebanken Vest; SMN=Sparebank1 SMN; NN=Sparebank1 Nord-Norge; M=Sparebanken Møre; S=Sparebanken Sør; H=Sparebanken Hedmark; P=Sparebanken Pluss.

Netto renteinntekter i andel av gjennomsnittlig forvaltningskapital

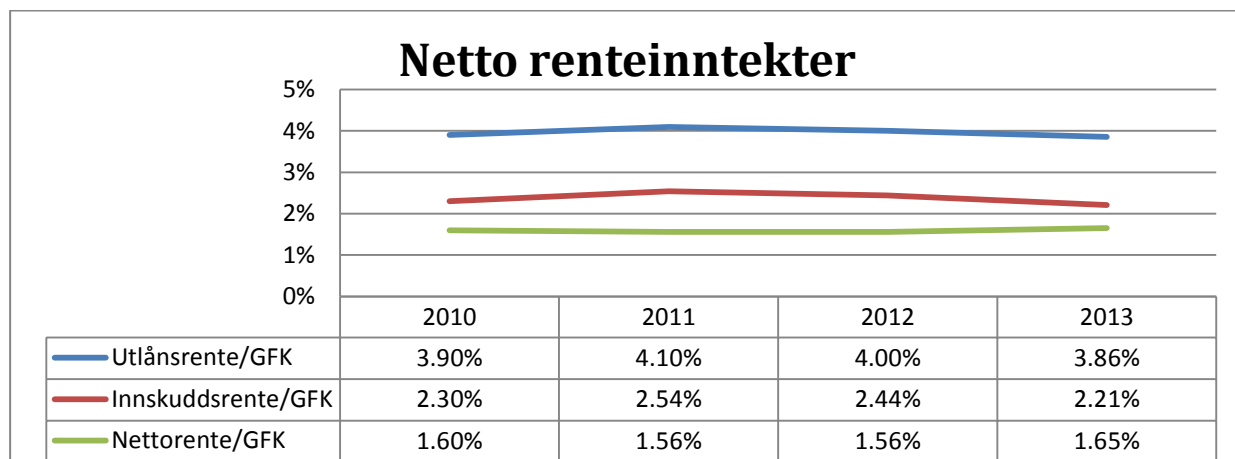
Utvalgets gjennomsnittlige netto renteinntekter i andel av gjennomsnittlig forvaltningskapital, og variasjonen i dette prestasjonsmålet er presentert i figur 5.10 nedenfor. Bankenes gjennomsnittlige netto renteinntekter er noe høyere i 2013 enn det den var i starten av analyseperioden, selv om den hadde en svak nedgang i 2011 og 2012.

Figur 5.10: Utvalgets gjennomsnittlige NRI/GFK og variasjonen blant dem

Rentenettoen er differansen mellom bankenes utlåns- og innskuddsrente. Som vi så i common-size analysen er begge disse poster svært betydelige i bankenes resultatregnskap. En økning i netto renteinntekter kan være et resultat av en økning i utlånsrenten, reduksjon i innskuddsrenten eller begge deler. Utviklingen i utvalgets netto renteinntekter, samt utlåns- og innskuddsrenten i andel av GFK er illustrert i figur 5.11 på neste side. Det har kun vært små endringer i rentestørrelsene, men det har likevel vært en nedadgående trend i både utlåns- og innskuddsrenten i perioden, med unntakk av 2011. Økningen i rentenettoen skyldes dermed at reduksjonen i innskuddsrenten har vært større enn reduksjonen i utlånsrenten. På denne måten har bankene klart å øke sine netto renteinntekter og stykke lønnsomheten.

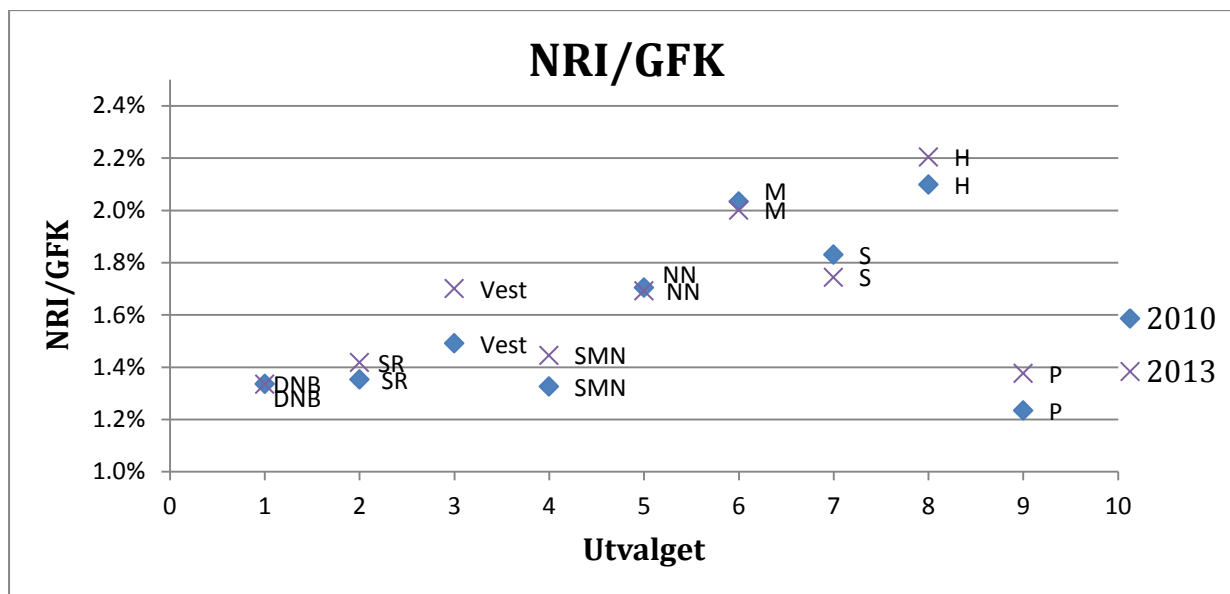
Figur 5.11: Utvalgets gjennomsnittlige utlåns- og innskuddsrente, og nettrente i andel av GFK i perioden 2010-2013

Variasjonen i netto renteinntekter, som er illustrert i figur 5.10, har vært noe svingende i perioden. Variasjonen økte mye i 2011, samtidig som gjennomsnittlig netto renteinntekter gikk ned dette året. Siden dette året har variasjonen blant bankenes nettorente likevel vært nedadgående. Selv om spredningen målt ved max-min verdien er uendret fra 2010 til 2013, er variasjonen målt ved stadaravviket noe redusert, fra 0,33 prosentpoeng i 2010 til 0,30 i 2013. Dette indikerer at det typiske avviket fra gjennomsnittet er redusert, selv om differansen mellom den høyeste og laveste verdien har holdt seg stabil. Totalt sett er altså bankenes gjennomsnittlige netto renteinntekter i andel GFK økende, samtidig som variasjonen i dette prestasjonsmålet er svakt nedadgående.

Bankenes individuelle prestasjoner i 2010 og 2013 er presentert i figur 5.12 på neste side. Den minste og de fire største bankene ser ut til å ha lavest netto renteinntekter i andel av GFK, spesielt i 2010. Samtidig har de tre nest minste bankene den høyeste nettorenten i andel GFK, både i 2010 og 2013. Sparebank1 Nord-Norge havner på midten også med hensyn på dette prestasjonsmålet. I 2013 har imidlertid nettorenten i fem av bankene økt i forhold til 2010, mens den har hatt en svak nedgang i fire av bankene.

Figur 5.12: Bankenes individuelle netto renteinntekter i andel av GFK i 2010 og 2013

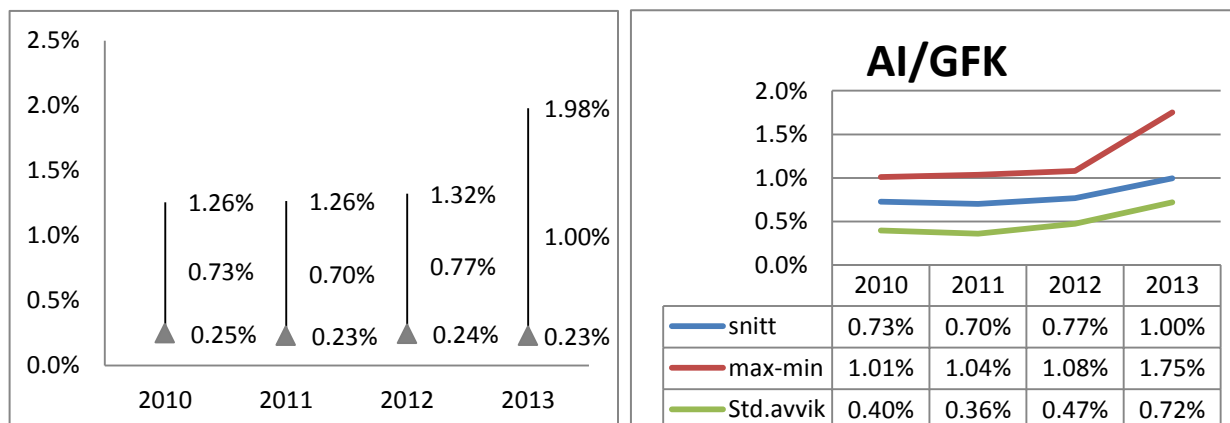

Kommentarer: DNB=DNB Bank; SR=Sparebank1 SR; Vest=Sparebanken Vest; SMN=Sparebank1 SMN; NN=Sparebank1 Nord-Norge; M=Sparebanken Møre; S=Sparebanken Sør; H=Sparebanken Hedmark; P=Sparebanken Pluss.

Sum andre inntekter i andel av gjennomsnittlig forvaltningskapital

Sum andre inntekter består av posten netto provisjons inntekter og andre inntekter. Utvalgets gjennomsnittlig *sum andre inntekter i andel av gjennomsnittlig forvaltningskapital* (AI/GFK) og variasjonen i dette prestasjonsmålet er illustrert i figur 5.13 nedenfor. Bankenes gjennomsnittlige AI/GFK har økt betraktelig i analyseperioden, fra 0,73 % i 2010 til 1,00 % i 2013, noe som tilsvarer en prosentvis økning på 37 %.

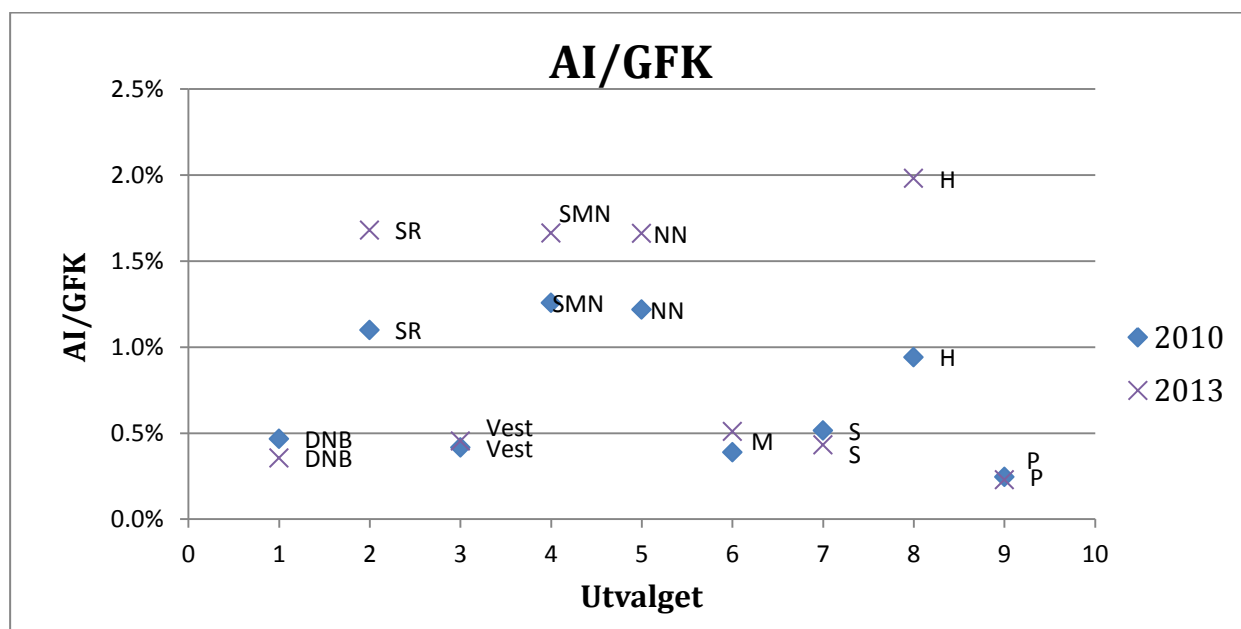
Figur 5.13: Utvalgets gjennomsnittlige AI/GFK og variasjonen blant dem

I løpet av analyseperioden på fire år er samtidig økningen i variasjonen i dette prestasjonsmålet vesentlig, både med hensyn på standardavviket og max-min verdien. I figuren til venstre kan vi se at økningen i variasjon blant annet skyldes at banken med høyeste andel av andre inntekter har økt sin sum andre inntekter i andel av GFK ytterligere. Samtidig ser vi at det nærmest ikke har vært noe endring for banken med laveste andel av andre inntekter. Totalt sett er trenden slik at bankenes gjennomsnittlige andre inntekter i andel av GFK er økende, samtidig som variasjonen i dette nøkkeltallet fortsetter å vokse.

I figur 5.14 nedenfor er bankenes individuelle prestasjoner i 2010 og 2013 presentert. Sparebank1 SR, Sparebank1 Nord-Norge og Sparebanken Hedmark ser ut til å ha klart høyere andre inntekter i andel av GFK. Disse bankene har i tillegg klart å øke sine andre inntekter ytterligere fra 2010 til 2013. De øvrige bankene i utvalget har lavere andre inntekter i andel GFK, og det ikke er mye endring fra 2010 til 2013. Det er imidlertid interessant å merke seg at de av bankene som har høyest andre inntekter i andel GFK er alle medlemmer av alliansegruppen Sparebank1-Alliansen.

Figur 5.14: Bankenes individuelle sum andre inntekter i andel av GFK i 2010 og 2013

Kommentarer: DNB=DNB Bank; SR=Sparebank1 SR; Vest=Sparebanken Vest; SMN=Sparebank1 SMN; NN=Sparebank1 Nord-Norge; M=Sparebanken Møre; S=Sparebanken Sør; H=Sparebanken Hedmark; P=Sparebanken Pluss.

5.4.2 Korrelasjonsanalyse av lønnsomhet og potensielle lønnsomhetskilder

For å kartlegge hvorvidt hver av de tre potensielle lønnsomhetskildene samvarierer med bankenes lønnsomhet, ble det utført en korrelasjonsanalyse mellom EKR og nøkkeltallene for de potensielle lønnsomhetskildene for årene 2010-2013. Resultatet av analysen er presentert i tabell 5.7 nedenfor.

Tabell 5.8: Samvariasjon mellom lønnsomhet og mulige lønnsomhetskilder

		DK/DI	NRI/GFK	AI/GFK
Hele utvalget	EKR (p-verdi)	-0,596 (0,000***)	0,046 (0,781)	0,530 (0,001***)
Uten DNB Bank	EKR (p-verdi)	-0,579 (0,001***)	-0,076 (0,680)	0,486 (0,005***)
DNB Bank	EKR (p-verdi)	-0,945 (0,055**)	0,373 (0,627)	-0,159 (0,841)

Kommentarer: (***) tilsvarer et signifikansnivå på 5 % og (**) et signifikansnivå på 10 %.

Da DNB Bank skiller seg ut fra de øvrige bankene i utvalget er det utført tre analyser, en for hele utvalget, en uten DNB Bank og en kun for DNB Bank. Korrelasjonsanalysen av hele utvalget er basert på 36 observasjoner for hvert av nøkkeltallene, mens den uten DNB Bank er basert på 32. Korrelasjonsanalysen bestående av bare DNB Bank er beregnet av kun 4 observasjoner.

Kostnader i andel av totale inntekter og egenkapitalrentabilitet har en signifikant negativ samvariasjon, med en korrelasjonskoeffisient på -0,592. Trekker vi ut DNB Bank blir korrelasjonskoeffisienten litt lavere, men er fremdeles signifikant på 5 %-nivå. Resultatet indikerer dermed at det er en kobling mellom lavere driftskostnader og økt lønnsomhet.

Det kommer videre frem at det er en svak positiv korrelasjon mellom *nettorente inntekter* og *egenkapitalrentabilitet*. Denne sammenhengen er likevel ikke signifikant, da den har et signifikansnivå på 59,7 %. I det tilfellet hvor DNB Bank er ekskludert fra utvalget, er samvariasjonen mellom disse to variablene svak og negativ, men fremdeles ikke signifikant.

Det ser derimot ut til å være en moderat positiv korrelasjon mellom *egenkapitalrentabilitet* og *andre inntekter i andel av GFK*, som er signifikant på 5 % - nivå. Denne samvariasjonen reduseres noe når DNB Bank ekskluderes, men er fremdeles signifikant på 5 % -nivå.

Ser vi på resultatene fra korrelasjonsanalysen av kun DNB Bank, er det bare samvariasjonen mellom *kostnader i andel av totale inntekter* og *egenkapitalrentabilitet* som er signifikant, på 10 % -nivå. De to øvrige variablene har ikke en signifikant korrelasjon med egenkapitalrentabilitet. Dette kan imidlertid være forårsaket av at analysen for DNB Bank er basert på et fåtall observasjoner.

Funnene indikerer dermed at lønnsomheten til bankene i utvalget har signifikant sammenheng med kostnadseffektivitet og ikke-rente relaterte inntekter. Å ekskludere DNB Bank fra utvalget medførte små endringer i korrelasjonskoeffisientene, men endret ikke hovedfunnene. Samvariasjon gir likevel ikke dekning for å påstå at lønnsomhet er direkte forårsaket av lavere kostnader og større andel av ikke-rente relaterte inntekter. Det gir likevel en indikasjon på at det er en kobling mellom lønnsomhet og disse variablene.

5.4.3 Diskusjon av funnene fra lønnsomhetsanalysen i perioden 2010-2013

Bankene har i gjennomsnitt forbedret sitt årsresultat med 36,6 % i analyseperioden. Det kan tenkes at økningen hadde vært lavere dersom tallene i analysen hadde vært justert for inflasjon. Lønnsomheten til bankene har også økt i perioden, der samtlige prestasjonsmål for overordnet lønnsomhet, *egenkapitalrentabilitet*, *totalrentabilitet* og *produktivitet*, hadde en positiv utvikling. Selv om variasjonen i egenkapitalrentabilitet hadde en svak nedgang, indikerer økningen i spredningen i de to øvrige prestasjonsmålene at variasjonen i utvalgets relative lønnsomhet er økende. For å si noe om hva som kan være årsaken til lønnsomhet og variasjonen, er det nødvendig å se nærmere på bankenes potensielle lønnsomhetskilder.

I common-size analysen kom det frem at *driftskostnader* og inntektskildene *netto renteinntekter* og *sum andre inntekter* er vesentlige poster i bankenes resultatregnskap. Korrelasjonsanalysen mellom bankenes egenkapitalrentabilitet og de potensielle lønnsomhetskildene, indikerte at lønnsomheten til bankene faktisk har en signifikant sammenheng med kostnadseffektivitet og ikke-rente relaterte inntekter. Det ble imidlertid ikke funnet en signifikant sammenheng mellom netto renteinntekter og lønnsomhet.

Funnene fra analysen av kostnadseffektivitet indikerte at utvalget i gjennomsnitt har oppnådd økt kostnadseffektivitet i perioden. Samtidig er spredningen i dette prestasjonsmålet nedadgående. Den forbedrede kostnadseffektiviteten kan også sees i bankenes individuelle prestasjoner, der mange av bankene har klart å redusere sine kostnader i andel av inntekter fra 2010 til 2013. Dette kan igjen ses i sammenheng med bankenes produktivitet, som også har økt i løpet av perioden.

Basert på resultatene ser DNB Bank ut til å være den minst kostnadseffektive banken. Common-size analysen (se tabell 5.5 på side 81) viste imidlertid at DNB Bank har lavere kostnader i andel av GFK enn snittet for utvalget. Som tidligere nevnt er finansielle instrumenter betydelige i denne banken, noe som innebærer at også posten *verdiendringer og gevinst/tap på finansielle instrumenter* utgjør en vesentlig post i bankens resultatregnskap. Normaliseringen ser dermed ut til å ha redusert DNB Banks driftsinntekter, og gjør at banken ser tilsynelatende mindre kostnadseffektiv ut. Normaliseringen var likevel nødvendig for å få frem bankenes ordinære resultat.

Kostnadsreduksjon er en vanlig måte å øke resultatet på. Hva som er årsak til forbedringen i bankenes kostnadseffektivitet og reduksjonen av variasjonen i dette prestasjonsmålet er vanskelig å si, da vi ikke har noen interne data om bankenes kostnadsstrategi. Det kan likevel tenkes at teknologiske utviklinger har sitt å bidra med på dette området. Som diskutert i analysen av makroomgivelsene, har elektroniske løsninger i stor grad erstattet manuelle tjenester utført i banker. Dette gjør at flere filialer står gradvis med færre besøkende kunder, noe som er med på å øke kapasitetskostnader i bankene. Som en løsning på dette problemet har mange banker valgt å legge ned filialer de siste årene. På

denne måten vil bankene kunne redusere sine kostnader, samtidig som de opprettholder sine inntekter da kundene fortsetter å bruke bankenes tjenester elektronisk.

Funnene fra analysen av inntektskildene indikerte at utvalgets gjennomsnittlige driftsinntekter er økende. I gjennomsnitt hadde utvalgets netto renteinntekter i andel GFK en liten økning i perioden, men spredningen i dette målet er nærmest uendret. Nettorenteinntekter utgjør den største posten i utvalgets resultatregnskap. Dette er ikke overraskende med tanke på at utlåns- og innskuddsaktivitetene er bankenes kjernevirksomhet. Korrelasjonsanalysen indikerte imidlertid at det ikke er noe signifikant samvariasjon mellom netto renteinntekter og lønnsomhet, i alle fall ikke for dette utvalget innen den aktuelle analyseperioden. Slik det kom frem i bransjeanalysen er konkurransen om utlåns- og innskuddskunder betydelig i banksektoren.

For kundene fremstår antagelig utlåns- og innskuddsprodukter som ganske homogene, og pris blir dermed en avgjørende faktor. Fra mikroøkonomisk teori vet vi at det ikke er lett å differensiere seg og oppnå superprofitt ved salg av homogene produkter i et marked med et stort antall tilbydere. Slik fremstår også situasjonen i banksektoren. Med nettsider som Finansportalen.no kan kundene enkelt orientere seg i hvilke banker de får den beste prisen. En bank som priser sine utlåns- og innskuddsprodukter over markedsprisen, vil mest sannsynlig risikere å miste kunder. Som resultatene indikerte er det ikke store variasjoner blant utvalget på dette området. Variasjonen har i tillegg hatt en svak nedgang i analyseperioden. Mange av bankene i utvalget opererer innen geografisk avgrensede områder, noe som til en viss grad bidrar til å redusere den intense konkurransen på utlåns- og innskuddsprodukter. Dette kan blant annet være årsaken til at enkelte banker i utvalget med sterk fokus på kjernevirksomheten likevel oppnår god lønnsomhet. For eksempel er Sparebanken Møre blant de bankene som har høyest netto renteinntekter i andel av GFK, banken er likevel av den mest lønnsomme i 2013.

På den annen side ble det funnet en signifikant positiv sammenheng mellom lønnsomhet og ikke-rente relaterte inntekter. Resultatene fra analysen av inntektskildene indikerer også at økningen i utvalgets *sum andre inntekter i andel av GFK* er spesielt stor. Dette er konsistent med resultatene fra analysen av bankenes *netto renteinntekter i andel av totale*

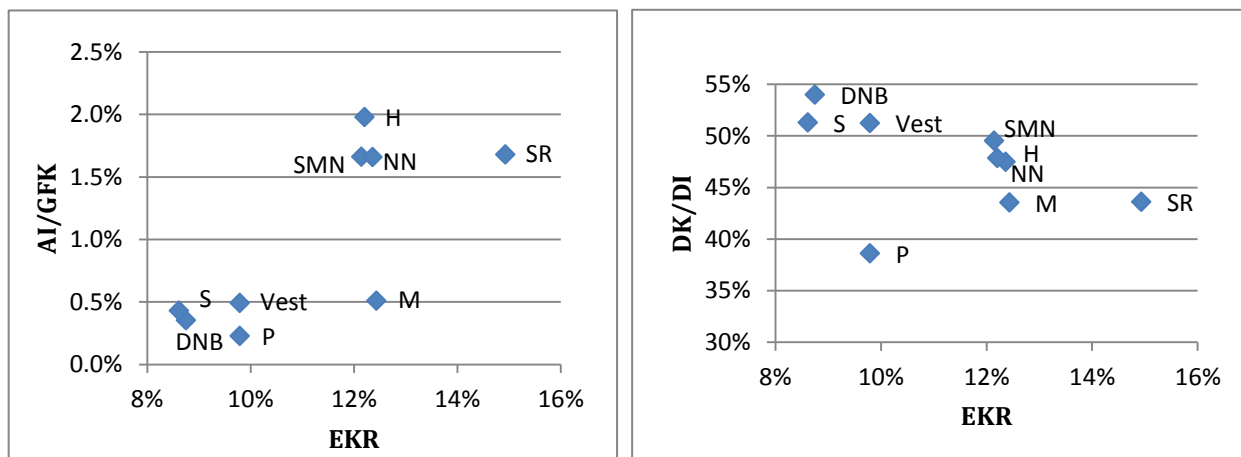
driftsinntekter det siste tiåret, som indikerte at kjernevirksomheten er i nedgang. Inntektene som havner i posten netto provisjon og andre inntekter er som tidligere nevnt alt fra meglervirksomhet og forsikring til kapitalforvaltning. Det kan tenkes at dette er et område bankene har en mulighet til å differensiere seg på. Dersom kundene ikke oppfatter slike produkter som homogene, kan bankene prise produktene ulikt uten å frykte tap av kunder. Når vi tar disse forholdene i betraktning er det kanskje ikke så overraskende at andelen av ikke-rente relaterte inntekter og spredningen på dette området er i økning blant utvalget.

Det er likevel et forhold som vanskeliggjør en direkte sammenligning av bankenes inntektskilder, spesielt sum andre inntekter. Som tidligere nevnt er det ulike måter å konsolidere kredittforetakene på, avhengig av om de klassifiseres som tilknyttet selskap eller datterselskap. Om kredittforetakene er klassifisert som tilknyttet selskap (TS) er det egenkapitalmetoden som benyttes. Ved egenkapitalmetoden regnskapsføres resultater i det tilknyttede selskapet for hver regnskapsperiode og gir en økning/reduksjon hos selskapet som har investert i TS. I bankene hvor kredittforetakene er klassifisert som TS, er gevinster fra TS resultatført i konsernregnskapet som provisjonsinntekter. Er kredittforetakene klassifisert som datterselskaper, benyttes det vanlig konsolidering hvor man slår sammen regnskapene for alle selskaper som inngår i konsernet. Da konsernregnskapet i dette tilfellet skal vise alle selskap i konsernet som én enhet, blir gevinster som oppstår mellom selskapene eliminert i konsernregnskapet.

Som tabell 5.5 (se side 85) viste, er kredittforetakene klassifisert som datterselskaper i DNB Bank, Sparebanken Møre, Sparebanken Vest og Sparebanken Pluss. I figur 5.14 (se side 95) som viste bankenes *sum andre inntekter i andel GFK* i 2010 og 2013, og kan man se at det er nettopp disse bankene som har lavest sum andre inntekter. I Sparebank1-bankene (SR, SMN, Nord-Norge og Hedmark) er kredittforetakene derimot klassifisert som tilknyttet selskap. Blant utvalget er det disse bankene som har høyest sum andre inntekter i andel GFK. Utvalgets sum andre inntekter i andel GFK kan således være påvirket av konsolideringsmetoder.

I figur 5.15 nedenfor er sammenhengen mellom egenkapitalrentabilitet og lønnsomhetskildene som viste seg å ha signifikant sammenheng med lønnsomhet presentert grafisk. Figuren til høyere viser sammenhengen mellom EKR og DK/DI. Bankene som tenderer å ha høyere driftskostnader i andel driftsinntekter, er også de med lavest egenkapitalrentabilitet. Bankene som har lavere driftskostnader i andel driftsinntekter ser derimot ut til å ha høyere EKR. Figuren til venstre viser sammenhengen mellom EKR og AI/GFK. De av bankene som har lavere andel av andre inntekter i forhold til GFK, er de som har lavest egenkapitalrentabilitet. På den annen side ser det ut til at det er bankene med høyere andre inntekter i andel av GFK som har den høyeste EKR.

Figur 5.15: Sammenhengen mellom bankenes EKR, DK/DI og AI/GFK per

Kommentarer: DNB=DNB Bank; SR=Sparebank1 SR; Vest=Sparebanken Vest; SMN=Sparebank1 SMN; NN=Sparebank1 Nord-Norge; M=Sparebanken Møre; S=Sparebanken Sør; H=Sparebanken Hedmark; P=Sparebanken Pluss.

Sammenhengene vi ser i figurene stemmer i hovedsak med funnene fra korrelasjonsanalysen. Det er interessant å merke seg at det er Sparebank1-bankene som ser ut til å være de med høyest andel av sum andre inntekter. Samtidig har mange av de selvstendige bankene lavere andeler av andre inntekter. Som det ble diskutert over kan dette forholdet være påvirket av konsolideringsmetoden. En annen mulig forklaring kan også være at Sparebank1-bankene har høyere andel av andre inntekter grunnet deres medlemskap i en allianse. Alliansen gir dem tilgang på et bredere tjeneste- og

produktspekter, og de har således bedre mulighet til å tilby sine kunder flere produkter og tjenester.

I lønnsomhetsanalysen av dette utvalget, fremstod DNB Bank som en av bankene med lavest egenkapitalrentabilitet, kostnadseffektivitet og andre inntekter i andel GFK. At banken kommer dårligst ut kan blant annet være påvirket av at banken har nokså ulik sammensetning av kapital enn de fleste andre bankene i utvalget. Banken er således i større grad preget av normaliseringen enn de øvrige bankene. Da banken på mange måter skiller seg ut fra resten av utvalget, blir en direkte sammenligning av banken med de øvrige bankene noe vanskelig. DNB Bank hadde muligens ikke kommet like dårlig ut, dersom man i stedet hadde sammenlignet den med andre store internasjonale banker som for eksempel Danske Bank og Nordea Bank Norge.

5.4.4 Oppsummering av lønnsomhetsanalysen i perioden 2010-2013

Med utgangspunkt i funnene fra lønnsomhetsanalysen for perioden 2010-2013 kan nå underspørsmål 3 og 4, *hvordan varierer lønnsomheten blant de ni største norske bankene i årene 2010-2013 og hva kan forklare variasjonen i bankenes lønnsomhet*, besvares. Studiens funn har gitt indikasjoner på hvorvidt det eksisterer lønnsomhetsvariasjoner blant utvalget, og en pekepinn på hva som kan være betydningsfullt for bankenes lønnsomhet og dermed variasjonen blant dem.

I analyseperioden har utvalgets lønnsomhet hatt en positiv utvikling, der samtlige nøkkeltall for overordnet lønnsomhet har vært økende. Funnene indikerte samtidig at lønnsomheten blant utvalget er varierende, der noen banker presterer godt mens andre ser ut til å gjøre det relativt dårligere. Det ble funnet størst variasjoner i totalkapitalrentabilitet og produktivitet. Den økende trenden i spredningen i disse nøkkeltallene, indikerer samtidig at lønnsomhetsvariasjonen blant bankene er økende.

For å undersøke hva som kan forklare bankenes lønnsomhet og variasjonen blant dem, ble resultatposter som er vesentlige i utvalgets resultatregnskap analysert som potensielle kilder til lønnsomhet. Analysen av disse resultatpostene ga en indikasjon på at utvalgets

kostnadseffektivitet, samt andelen av ikke-rente relaterte inntekter har økt betydelig i perioden. Økningen i bankenes netto renteinntekter var ikke like sterk, men hadde likevel en svak oppadgående trend. Utviklingen av spredningen i disse resultatpostene viste seg å være varierende. Spredningen i ikke-rente relaterte inntekter er i sterk økning, mens spredningen i kostnadseffektivitet er nedadgående. Samtidig har spredningen i netto renteinntekter holdt seg ganske stabil i perioden.

Sammenhengen mellom lønnsomhet og de potensielle lønnsomhetskildene ble undersøkt gjennom en korrelasjonsanalyse. Funnene indikerte at det er en signifikant samvariasjon mellom lønnsomhet og kostnadseffektivitet og mellom lønnsomhet og andre inntekter i andel av GFK. Det ble derimot ikke funnet noe signifikant samvariasjon mellom lønnsomhet og netto renteinntekter. Siden DNB Bank på mange områder skiller seg ut fra de øvrige bankene i utvalget, ble korrelasjonsanalysen foretatt med og uten DNB Bank. Ekskluderingen av DNB Bank endret imidlertid ikke på resultatene. For bankene i utvalget, kan dermed det å være kostnadseffektiv og øke omsetningen gjennom ikke-rente relaterte aktiviteter ha en positiv effekt på lønnsomhet.

6 Konklusjoner

6.1 Besvarelse av studiens problemstilling og underspørsmål

Formålet med denne studien var å studere lønnsomheten til de ni største norske bankene og undersøke eventuelle variasjoner mellom dem. Oppgavens problemstilling var, *hvilke lønnsomhetsvariasjoner finner vi i de ni største norske bankene*. Det ble utarbeidet fire underspørsmål for å spisse inn studien, med den hensikt å belyse *den norske banknæringens lønnsomhet, utvalgets lønnsomhetsutvikling det siste tiåret, lønnsomhetsvariasjoner blant utvalget i perioden 2010-2013 og hva som kan være betydningsfullt for bankenes lønnsomhet*. Studiens hovedfunn er beskrevet nedenfor.

Lønnsomheten til den norske banksektoren ble vurdert gjennom en analyse av bankenes makroomgivelser og bransje. I sin helhet ble konkurranseintensiteten og lønnsomheten i den norske banknæringen vurdert til å være moderat. I makroomgivelsene er spesielt regulatoriske og teknologiske faktorer viktige for å forklare endringene som har skjedd i sektoren de siste tiårene. I analysen av regulatoriske faktorer ble de særnorske regelverkene sammenlignet med reguleringen av svenske og danske banker. Funnene indikerte at særnorske reguleringer ikke svekker norske bankers konkurranseposisjon i særlig grad. Harmoniseringen av bankreguleringer innen EU fremover vil i tillegg være viktig for å opprettholde bankenes konkurranseevne.

Spesielt kunde- og leverandørmakt ser ut til å øke konkurranseintensiteten i den norske banksektoren. Den økende betydningen teknologiske utviklinger har for banker, øker forhandlingsmakten leverandører av digitale-systemer har overfor bankene. Norske husholdninger har svært høy gjeldsgrad, noe som innebærer at rentekostnader utgjør en vesentlig del av deres disponible inntekt. Økt prissensitivitet og økt grad av transparens på bankenes side, øker kundenes makt overfor bankene. Disse kreftene kan totalt sett bidra til å redusere bransjeprofiten.

Utvalgets lønnsomhetsutvikling det siste tiåret ble målt og undersøkt gjennom totalrentabilitet og egenkapitalrentabilitet, samt bankenes kjernevirksomhet. Resultatene

tydet på at bankenes lønnsomhet har vært varierende det siste tiåret. I gjennomsnitt har utvalgets totalrentabilitet hatt en positiv utvikling og er forbedret i forhold til nivået den var på for ti år siden. Bankenes egenkapitalrentabilitet har derimot hatt en negativ trend i perioden. Samtidig har bankenes kjernevirksomhet, utlån og innskudd, hatt en nedadgående trend det siste tiåret.

En grundigere analyse av utvalgets lønnsomhet i årene 2010-2013 viste at bankenes relative lønnsomhet er varierende. Utvalgets overordnet lønnsomhet ble målt gjennom prestasjonsmålene *totalrentabilitet*, *egenkapitalrentabilitet* og *produktivitet*. Funnene tydet på at utvalget har oppnådd økt lønnsomhet i perioden. Det ble samtidig funnet lønnsomhetsvariasjoner blant utvalget. Variasjonen i bankenes relative prestasjoner var spesielt stor med hensyn på produktivitet og totalrentabilitet, der spredningen i disse prestasjonsmålene har økt i analyseperioden.

For å undersøke hva som kan være betydningsfullt for bankenes lønnsomhet og variasjonen blant dem, ble vesentlige poster i bankenes resultatregnskap kartlagt gjennom en common-size analyse. Det kom frem av analysen at *netto renteinntekter*, *netto provisjon og andre inntekter* og *driftskostnader* er de mest betydelige postene i utvalgets resultatregnskap. Med grunnlag i dette funnet, ble bankenes kostnadseffektivitet og netto renteinntekter og andre inntekter i andel av GFK analysert nærmere som potensielle kilder til lønnsomhet. Samtlige prestasjonsmål har hatt en positiv utvikling i analyseperioden, og indikerer at bankene oppnår god lønnsomhet. Bankenes relative prestasjoner viste seg imidlertid å være varierende, og tydet på at noen banker presterte relativt bedre enn andre.

Sammenhengen mellom de potensielle lønnsomhetskildene og bankenes lønnsomhet ble undersøkt gjennom en korrelasjonsanalyse. Funnene fra korrelasjonsanalysen indikerte imidlertid at det er kun driftskostnader og ikke-rente relaterte inntekter som har signifikant sammenheng med lønnsomhet. Det ble ikke funnet en signifikant sammenheng mellom lønnsomhet og netto renteinntekter. Driftskostnader viste seg å ha en negativ sammenheng med lønnsomhet, noe som indikerer at kostnadseffektivitet har en positiv

effekt på lønnsomhet. Funnene tydet videre på at ikke-rente relaterte inntekter har en signifikant og positiv sammenheng med lønnsomhet.

Studiens hovedfunn indikerer dermed at for dette utvalget i perioden 2010-2013, er det kostnadseffektivitet og ikke-rente relaterte inntekter som har størst betydning for lønnsomhet. Variasjonen i kostnadseffektivitet har vært nedadgående i analyseperioden. Samtidig er variasjonen i ikke-rente relaterte inntekter økende. De ulike trendene i spredningen i disse to prestasjonsmålene gjør det vanskelig å forutsi om lønnsomhetsvariasjonen blant utvalget vil vedvare eller endres i tiden fremover.

6.2 Studiens begrensninger og forslag til videre forskning

Studien gir innsikt i lønnsomhetstilstanden til de største norske bankene, den har imidlertid sine begrensninger. Utvalget i denne studien består av de største norske bankene og er ikke et representativt utvalg for alle norske banker. Dette gjør at studiens funn ikke er generaliserbare. Videre var metoden som var best egnet for studien en korrelasjonsanalyse. En korrelasjonsanalyse gir kun anledning for å måle samvariasjon mellom to variabler, uten å kontrollere for andre forhold som kan påvirke sammenhengen. Korrelasjon gir dermed ikke dekning for å påstå at det er en årsak-virkningssammenheng mellom variablene. Det kan derfor ikke fastslås at kostnadseffektivitet eller en høy andel ikke-rente relaterte inntekter automatisk medfører lønnsomhet. Samvariasjonen som er avdekket her gir imidlertid grunn til å undersøke sammenhengen videre.

Det hadde vært interessant og nyttig å studere videre bankenes lønnsomhet med grunnlag i interne data i tillegg til offentliggjorte regnskapstall. Interne data kan gi ytterligere informasjon om bankenes lønnsomhetstilstand og forklaringer til lønnsomhetsvariasjonen blant bankene. Grunnet knappe mengder på data var denne studien best belyst med en korrelasjonsanalyse. Det hadde i tillegg vært nyttig å undersøke bankenes lønnsomhet videre på grunnlag av et større datasett, enten i form av flere år eller banker. Dette vil muliggjøre en regresjonsanalyse, hvor man kan kontrollere for andre faktorer som kan ha betydning for lønnsomhet enn kun de potensielle lønnsomhetskildene som ble avdekket i denne analysen.

Kildeliste

- Aftenposten. (2013, 25. februar). Startlån-mottakere tjener stadig mer. *Aftenposten*. Hentet fra: <http://www.aftenposten.no/okonomi/Startlan-mottakere-tjener-stadig-mer-7130296.html#.UzqYqoUy3BI>
- Amihud, Y. & Miller, G. (1998). *Bank Mergers and Acquisitions*. Boston. Kluwer Academic Publisher.
- Athanasoglou, P. P., Brissimis, S. N., & Delis, M. D. (2008). *Bank-specific, industry-specific and macroeconomic determinants of bank profitability*. *Journal of international financial Markets, Institutions and Money*, 18 (2), side 121-136.
- Banksikringsloven. LOV-1996-12-06-75. § 2. (1996). Hentet fra: http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1996-12-06-75#KAPITTEL_1
- Berk, J. & DeMarzo, P. (2011). *Corporate Finance*. (2. utgave). Harlow. Pearson Education Limited.
- Besanko, D., Dranove, D., Shanley, M., & Schaeffer, S. (2004). *Economics of Strategy*. (4. utgave). Kapittel 10, Industry Analysis. (s. 312-336). Artikkelsamling i BUS401, Strategisk lønnsomhetsanalyse. Bergen. NHH.
- Bjørnstad, S. (2013, 19. desember). EU tvinger Norge til lavere innskuddsgaranti. *Aftenposten*. Hentet fra: http://www.aftenposten.no/okonomi/EU-tvinger-Norge-til-lavere-innskuddsgaranti-7411366.html#.U4SR_ygy3BI
- Borchgrevink, H., Søvik, Y., & Vale, B. (2013). *Why regulate banks?* (Staff Memo, nr. 16-2013). Norges Bank. Hentet fra: <http://www.norges-bank.no/no/om/publisert/publikasjoner/staff-memo/>
- Chen, A., Liao, S., Shao, Y. P, Wang, H. (1999). *The adoption of virtual banking: an empirical study*. *International Journal of Information Management*. Hentet fra: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0268401298000474>
- Diamond, D. W., & Dybvig, P. H. (1983). *Bank Runs, Deposit Insurance, and Liquidity*. The University of Chicago Press. Hentet fra: <http://www.jstor.org/stable/2352687>
- Eilifsen, W. F., Messier, Jr. S. & Prawitt, D. F, (2010). *Auditing & assurance services*. (2. utgave). Berkshire. McGraw-Hill.
- EØS-loven. LOV-1992-11-27-109. (Del 1, Art 1). (1992). Hentet fra: http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-11-27-109#KAPITTEL_1-1

- Finansdepartementet. (2000). *Konkurransflater i finansnæringen*. (NOU 2000: 9). Hentet fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/nouer/2000/nou-2000-9/5.html?id=117279>
- Finansdepartementet. (2011). *Bedre rustet mot finanskriser*. (NOU 2011: 1). Hentet fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/nouer/2011/nou-2011-1/17.html?id=631328>
- Finansdepartementet. (2013). *Nasjonalbudsjettet 2013*. Meld. St. 1 (2012–2013). Hentet fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/regpubl/stmeld/2012-2013/meld-st-1-20122013/3/5/3.html?id=703501>
- Finansieringsvirksomhetsloven. LOV-1988-06-10-40. (1988). Hentet fra: <http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1988-06-10-40>
- Finans Norge. (2014). *Antall ekspedisjonssteder*. Hentet fra: <http://www.fno.no/Hoved/Statistikk/Bank/Antall-ekspedisjonssteder/>
- Finansportalen. (2013, 15. august). *Så sikre er sparepengene i norske og utenlandske banker*. Hentet fra: <https://www.finansportalen.no/Tips+og+r%C3%A5d/Bank/s%C3%A5-sikre-er-sparepenger-i-bank>
- Finanstilsynet. (2013, 17. desember). *Boliglånsundersøkelsen 2013*. Hentet fra: <http://www.finanstilsynet.no/no/Systemsider/Sok/?quicksearchquery=boligl%C3%A5nsunders%C3%B8kelsen>
- Finanstilsynet. (2014, 29. mars). *Konsesjonsregistret- Forretningsbank*. Hentet fra: <http://www.finanstilsynet.no/no/Venstremeny/Konsesjonsregister/>
- Freixas, Z. & Rochet, J.-C. (1999). *Macroeconomics of Banking*. (4. utgave). Massachusetts Institute of Technology.
- Forretningsbankloven. LOV-1961-05-24-2. (1961). Hentet fra: <http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1961-05-24-2>
- Gjesdal, F. & Johnsen, T. (1999). *Kravsetting, lønnsomhetsmåling og verdivurdering*. Oslo. Cappelen Akademisk Forlag.
- Gjesdal, F., Kvaal, E & Kvifte, S. S. (2011). *Internasjonale Regnskapsstandarder*. Oslo. J. W. Cappelen's Forlag as.
- Husbanken. (2013). *Retningslinjer for startlån fra Husbanken*. (HB 7.B.13). Hentet fra: <http://www.husbanken.no/brosjyrer/laan/>

- Jacobsen, D. I. (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelser. Innføring i samfunnsvitenskapelig metode.* (2. utgave). Kristiansand S. Høyskoleforlaget AS – Norwegian Academic Press.
- Johannessen, A., Kristoffersen, L., & Tufte, P. A. (2004). *Forskningsmetode for økonomiskadministrative fag.* (2. utgave). Oslo. Abstrakt forl.
- Kindleberger, C. & Aliber, R. Z. (2011). *Maniacs, Panics and Crashes.* (6. utgave). Hampshire. Palgrave Macmillan.
- Langberg, Ø. K. (2013, 9. februar). DNB-sjefen mener at Regjeringen vil påføre nordmenn høyere rente. *Aftenposten*. Hentet fra: <http://www.aftenposten.no/okonomi/DNB-sjefen-mener-Regjeringen-vil-pafore-nordmenn-hoyere-rente-7115292.html#.U4sF1Sgy3BI>
- Llewellyn, D. T. (2013). *50 Years of Money and Finance - Lessons and Challenges.* (SUERF 50th Anniversary Volume, s. 319-354). Vienna. Larcier. Hentet fra: http://www.suerf.org/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=463&Itemid=139
- Mjøs, A., & Phan, J. (2011). *Den norske bedriftsbankboka: en beskrivende analyse av bankmarkedet for norske bedriftskunder.* Bergen. SNF.
- Norges Bank. (2012). *Årsrapport om betalingssystem 2012.* Hentet fra: <http://www.norges-bank.no/no/om/publisert/publikasjoner/arsrapport-om-betalingsystem/>
- Norges Bank.(2013a). *Finansiell stabilitet 2013.* (Rapportserie nr. 5-2013). Hentet fra: <http://www.norges-bank.no/no/om/publisert/publikasjoner/finansiell-stabilitet--rapport/2013-finansiell-stabilitet/>
- Norges Bank. (2013b). *Norges Bank utlånsundersøkelse 2. kvartal 2013.* Hentet fra: http://www.norges-bank.no/no/om/publisert/publikasjoner/norges-banks-utlansundersokelse/q2_13-norges-banks-utlansundersokelse/
- Porter, M. E. (1980). *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors.* New York. Free Press.
- Regjeringen.no. (2012). *Årsrapport 2012- Kommunal- og Moderniseringsdepartementet.* Hentet fra: http://www.regjeringen.no/nb/dep/kmd/dok/rapporter_planer/rapporter/2013/arsrapport-for-2012/underliggende-virksomheter/husbanken.html?id=730117
- Regnskapsloven. LOV-1998-07-17-56. (1998). Hentet fra: http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-56/KAPITTEL_7-1#KAPITTEL_7-1

- Sparebankforeningen. (2001, 28. september). *Nå kommer de utenlandske bankene*. Hentet fra: <http://www.sparebankforeningen.no/id/1630>
- Sparebankforeningen. (2014a). *Sparebankenes historie*. Hentet fra: <http://www.sparebankforeningen.no/id/1297.0>
- Sparebankforeningen. (2014b). *Antall sparebanker*. Hentet fra: <http://www.sparebankforeningen.no/id/16941>
- Sparebankforeningen. (2014c). *Sparebankenes organisasjonsstruktur*. Hentet fra: <http://www.sparebankforeningen.no/id/1294.0>
- Sparebankloven. LOV-1961-05-24-1. (1961). Hentet fra: <http://lovdata.no/dokument/NL/lov/1961-05-24-1>
- SSB. (2013, 17. september). *Bruk av IKT i husholdningene, 2013 2. kvartal*. Hentet fra: <http://www.ssb.no/ikthus/>
- SSB. (2014a, 25. mars). *Norsk mediebarometer, 2013*. Hentet fra: <http://www.ssb.no/medie/>
- SSB. (2014b). *Renter i banker og andre finansforetak*. Statistikkbanken. Hentet fra: <https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectvarval/saveselections.asp>
- Statens Pensjonskasse. (2014a). *Om oss*. Hentet den 13.06.14 fra: <https://www.spk.no/om-oss/>
- Statens Pensjonskasse. (2014b). *Boliglån*. Hentet den 13.06.14 fra: <https://www.spk.no/Boliglan/>
- Store norske leksikon. (2014a). *Bank*. Hentet fra: <http://snl.no/bank>
- Store norske leksikon. (2014b). *Oversikt over Norges historie*. Hentet fra: http://snl.no/Oversikt_over_Norges_historie
- Ulltveit-Moe, K. H., Vale, B., Grindaker, M. H. & Skancke, E. (2013). *Competitiveness and regulation of Norwegian banks*. (Staff Memo, 18/2013). Norges Bank. Hentet fra: <http://www.norges-bank.no/no/om/publisert/publikasjoner/staff-memo/2013/staff-memo-182013/>

Vedlegg

Vedlegg til kapittel 4

Vedlegg 1: Kvartalsvis utvikling i norske bankers gjennomsnittlige rentemargin

Kvartal	Rentemargin	Kvartal	Rentemargin	Kvartal	Rentemargin	Kvartal	Rentemargin	Kvartal	Rentemargin
1990K1	5,31	1995K1	3,82	2000K1	3,09	2005K1	2,63	2010K1	2,43
1990K2	5,31	1995K2	3,71	2000K2	3,21	2005K2	2,52	2010K2	2,45
1990K3	5,35	1995K3	3,64	2000K3	3,13	2005K3	2,46	2010K3	2,46
1990K4	5,21	1995K4	3,49	2000K4	3,08	2005K4	2,4	2010K4	2,39
1991K1	5,26	1996K1	3,44	2001K1	3,03	2006K1	2,28	2011K1	2,36
1991K2	5,31	1996K2	3,43	2001K2	3,12	2006K2	2,26	2011K2	2,35
1991K3	5,16	1996K3	3,37	2001K3	3,02	2006K3	2,19	2011K3	2,41
1991K4	5,04	1996K4	3,29	2001K4	2,85	2006K4	2,1	2011K4	2,46
1992K1	4,55	1997K1	3,27	2002K1	2,84	2007K1	2,13	2012K1	2,41
1992K2	4,68	1997K2	3,21	2002K2	2,97	2007K2	2,22	2012K2	2,47
1992K3	4,78	1997K3	3,19	2002K3	2,9	2007K3	2,19	2012K3	2,48
1992K4	4,73	1997K4	3,11	2002K4	2,81	2007K4	2,26	2012K4	2,37
1993K1	4,82	1998K1	3,06	2003K1	2,73	2008K1	2,24	2013K1	2,37
1993K2	5,04	1998K2	3,19	2003K2	2,86	2008K2	2,37	2013K2	2,61
1993K3	4,78	1998K3	3,77	2003K3	2,87	2008K3	2,21	2013K3	2,56
1993K4	4,44	1998K4	3,4	2003K4	2,82	2008K4	2,67	2013K4	2,51
1994K1	4,49	1999K1	3,35	2004K1	2,85	2009K1	2,39		
1994K2	4,21	1999K2	3,38	2004K2	2,83	2009K2	2,52		
1994K3	4,02	1999K3	3,3	2004K3	2,79	2009K3	2,51		
1994K4	3,91	1999K4	3,14	2004K4	2,72	2009K4	2,42		

Kilde: SSB, Statistikkbanken, 2014b.

Vedlegg 2: Fordeling av markedsandeler i utlån- og innskuddsmarkedet

	Brutto utlån		Innskudd	
	Person	Næring	Person	Næring
DNB Bank	31,6 %	32,4 %	32,7 %	34,9 %
Datterbanker av utenlandske banker i Norge	12 %	16,7 %	8,8 %	15,2 %
Filialer av utenlandske banker i Norge	10,4 %	17,6 %	8,6 %	17 %
SpareBank1-alliansen	20 %	16,3 %	18,7 %	14 %
Eika Gruppen	8,8 %	4,8 %	11 %	5,9 %
Øvrige sparebanker	13,8 %	10 %	14,7 %	10,5 %
Øvrige forretningsbanker	3,5 %	2,2 %	5,6 %	2,5 %
Sum	100 %	100 %	100 %	100 %

Kilde: Norges Bank, 2013a.

Vedlegg 3: Antall hovedkontorer og filialer

År	Forretningsbanker	Sparebanker	Totalt
2000	458	999	1457
2001	432	997	1429
2002	442	972	1414
2003	440	936	1376
2004	428	920	1348
2005	286	948	1234
2006	291	943	1234
2007	479	781	1260
2008	546	784	1330
2009	431	753	1184
2010	412	745	1157
2011	423	735	1158
2012	410	717	1127
2013	364	697	1061

Kilde: Finans Norge, 2014.

Vedlegg 4: Brutto innenlands gjeld til publikum fordelt på kredittkilder 2013

Finansieringskilder	I NOK milliard	Prosentvis
Banker og kredittforetak	3494	80,82 %
Obligasjons- og sertifikatgjeld	285	6,59 %
Statlige låneinstitutter	275	6,36 %
Andre kilder	159	3,68 %
Finansieringsselskaper	110	2,54 %
Total	4323	100,00 %

Kilde: Norges Bank, 2013a.

Vedlegg til kapittel 5

Vedlegg 5: Formelark: formler for nøkkeltall

$$\text{Egenkapitalandel} = \frac{\text{Egenkapital}}{\text{Forvaltningskapital}}$$

$$\text{Egenkapitalrentabilitet} = \frac{\text{Årsresultat}}{\text{Gjennomsnittlig Egenkapital}}$$

$$\text{Totalkapitalrentabilitet} = \frac{\text{Årsresultat}}{\text{Gjennomsnittlig Forvaltningskapital}}$$

$$\text{Produktivitet} = \frac{\text{Årsresultat}}{\text{Antall Årsverk}}$$

$$\text{Kostnadseffektivitet} = \frac{\text{Driftskostnader}}{\text{Driftsinntekter}}$$

$$\text{Nettorente i andel av GFK} = \frac{\text{Nettorente Inntekter}}{\text{Gjennomsnittlig Forvaltningskapital}}$$

$$\text{Netto andre inntekter i andel av GFK} = \frac{\text{Netto Provisjon og Andre Inntekter}}{\text{Gjennomsnittlig Forvaltningskapital}}$$

$$\text{Kjernevirksomhet} = \frac{\text{Netto renteinntekter}}{\text{Totale Driftsinntekter}}$$

Vedlegg 6: Minitab: korrelasjonsanalyse av EKR, TKR og Resultat/Årsverk. (Hele utvalget)

Correlations: EKR; TKR; Resultat/Årsverk

	EKR	TKR
TKR	0,760 0,000	
Resultat/Årsverk	0,719 0,000	0,499 0,002

Cell Contents: Pearson correlation
P-Value

Vedlegg 7: Minitab: korrelasjonsanalyse av EKR, DK/DI, NRI/GFK og AI/GFK. (Hele utvalget)

Correlations: EKR; DK/DI; NRI/GFK; AI/GFK

	EKR	DK/DI	NRI/GFK
DK/DI	-0,596 0,000		
NRI/GFK	0,048 0,781	0,089 0,605	
AI/GFK	0,530 0,001	0,090 0,601	0,159 0,355

Cell Contents: Pearson correlation
P-Value

Vedlegg 8: Minitab: korrelasjonsanalyse av EKR, DK/DI, NRI/GFK og AI/GFK. (For utvalget, ekskludert DNB Bank).

Correlations: EKR; DK/DI; NRI/GFK; AI/GFK

	EKR	DK/DI	NRI/GFK
DK/DI	-0,579 0,001		
NRI/GFK	-0,076 0,680	0,160 0,381	
AI/GFK	0,486 0,005	0,154 0,401	0,071 0,701

Cell Contents: Pearson correlation

Vedlegg 9: Minitab: korrelasjonsanalyse av EKR, DK/DI, NRI/GFK og AI/GFK. (For DNB Bank).

Correlations: EKR; DK/DI; NRI/GFK; AI/GFK

	EKR	DK/DI	NRI/GFK
DK/DI	-0,945 0,055		
NRI/GFK	0,373 0,627	-0,494 0,506	
AI/GFK	-0,159 0,841	-0,145 0,855	0,655 0,345

Cell Contents: Pearson correlation
P-Value

Vedlegg 10: Bankenes EKR, TKR og NRI/DI for årene 2004-2013. (Alle tall oppgitt i prosent, og basert på unormalisert resultat).

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	<i>EKR</i>	<i>EKR</i>	<i>EKR</i>	<i>EKR</i>	<i>EKR</i>	<i>EKR</i>	<i>EKR</i>	<i>EKR</i>	<i>EKR</i>	<i>EKR</i>
DNB Bank	19,37	18,62	19,13	18,47	12,84	7,64	13,50	12,87	11,42	12,94
SR	20,79	24,86	22,73	19,86	8,13	15,83	15,28	11,28	12,16	13,94
Vest	11,61	15,45	17,03	16,07	4,78	7,84	11,30	8,68	12,17	11,61
SMN	19,32	23,31	22,84	18,69	11,89	16,02	14,58	12,65	11,68	13,14
Nord-Norge	16,54	20,40	23,72	18,19	8,03	17,86	15,07	8,73	8,99	12,57
Møre	11,56	13,21	12,81	14,49	13,44	12,04	14,82	11,30	13,40	10,91
Sør	12,86	12,91	11,16	10,95	-0,88	6,29	14,16	8,00	5,87	8,47
Hedmark	9,61	10,34	10,62	12,56	7,74	5,48	12,59	7,53	6,96	10,89
Pluss	10,59	11,27	13,14	11,95	8,36	12,84	11,29	7,80	10,69	10,13
	<i>TKR</i>	<i>TKR</i>	<i>TKR</i>	<i>TKR</i>	<i>TKR</i>	<i>TKR</i>	<i>TKR</i>	<i>TKR</i>	<i>TKR</i>	<i>TKR</i>
DNB Bank	0,96	0,93	0,98	0,96	0,65	0,36	0,67	0,65	0,58	0,69
SR	1,11	1,36	1,25	1,07	0,44	0,89	1,04	0,81	0,99	1,24
Vest	0,70	0,94	1,07	0,97	0,25	0,39	0,60	0,50	0,70	0,71
SMN	1,23	1,51	1,59	1,26	0,81	1,08	1,12	1,04	1,02	1,25
Nord-Norge	0,54	0,96	1,24	1,22	0,57	1,32	1,23	0,75	0,82	1,27
Møre	0,90	1,04	0,95	1,00	0,89	0,82	1,08	0,81	1,09	0,86
Sør	1,03	1,08	0,93	0,85	-0,06	0,42	1,01	0,58	0,41	0,60
Hedmark	1,08	1,12	1,11	1,32	0,82	0,60	1,53	0,96	0,92	1,52
Pluss	0,96	0,95	1,04	0,88	0,56	0,79	0,70	0,50	0,70	0,69
*	<i>NRI/DI inkl.</i>	<i>NRI/DI inkl.</i>	<i>NRI/DI inkl.</i>	<i>NRI/DI inkl.</i>	<i>NRI/DI inkl.</i>	<i>NRI/DI inkl.</i>	<i>NRI/DI inkl.</i>	<i>NRI/DI inkl.</i>	<i>NRI/DI inkl.</i>	<i>NRI/DI inkl.</i>
DNB Bank	65,28	62,00	61,81	65,67	69,40	66,16	64,16	63,17	69,93	69,78
SR	61,03	54,61	50,20	51,09	66,24	49,60	51,03	53,75	46,01	47,11
Vest	70,28	67,36	62,58	62,42	77,72	74,82	70,48	72,50	67,61	73,78
SMN	61,54	53,75	49,80	52,55	62,01	47,78	47,36	45,95	48,16	45,13
Nord-Norge	73,88	71,53	64,53	64,42	80,15	54,33	55,18	62,07	56,00	50,16
Møre	83,18	76,10	76,43	75,63	80,71	75,80	73,93	80,94	76,35	83,76
Sør	68,20	66,71	67,34	67,43	93,91	77,97	63,32	71,75	85,23	80,60
Hedmark	75,66	74,44	73,70	66,93	80,00	73,24	60,08	69,16	66,64	55,08
Pluss	78,42	77,12	73,60	79,28	91,17	70,69	78,57	89,37	81,63	84,55
**	<i>NRI/DI eksl.</i>	<i>NRI/DI eksl.</i>	<i>NRI/DI eksl.</i>	<i>NRI/DI eksl.</i>	<i>NRI/DI eksl.</i>	<i>NRI/DI eksl.</i>	<i>NRI/DI eksl.</i>	<i>NRI/DI eksl.</i>	<i>NRI/DI eksl.</i>	<i>NRI/DI eksl.</i>
DNB Bank	71,64	71,97	72,78	74,33	79,43	80,63	74,72	78,19	78,61	79,42
SR	65,68	60,29	56,20	59,96	67,38	62,68	61,27	59,57	54,30	53,74
Vest	73,62	72,48	70,50	70,55	73,65	77,91	78,18	76,85	75,44	78,96
SMN	67,08	64,11	62,98	62,67	68,73	62,85	58,60	58,23	56,46	52,48
Nord-Norge	76,16	75,09	72,10	72,17	76,26	71,74	68,76	69,05	64,00	57,99
Møre	84,84	82,43	80,42	80,16	83,25	83,89	83,53	84,17	83,87	85,69
Sør	68,20	71,49	70,90	72,32	77,83	78,56	79,62	78,46	79,01	81,57
Hedmark	82,60	82,19	82,40	82,54	82,82	78,27	78,53	77,31	68,71	64,33
Pluss	79,06	79,37	77,96	80,13	83,07	83,56	84,62	84,78	85,83	86,87

Kommentarer: () inkludert posten verdiendringer og gevinst/tap på finansielle instrumenter. (**) ekskludert posten verdiendringer og gevinst/tap på finansielle instrumenter.*

Vedlegg 11: Bankenes nøkkeltall for perioden 2010-2013 (Alle nøkkeltall basert på normalisert resultat).

		EKR	TKR	Resultat/Årsverk	DK/DI	NRI/GFK	AI/GFK
2010	DNB Bank	7,83 %	0,39 %	0,57	54,02 %	1,33 %	0,47 %
2010	SR	12,34 %	0,84 %	0,93	49,60 %	1,35 %	1,10 %
2010	Vest	7,38 %	0,39 %	0,48	63,13 %	1,49 %	0,42 %
2010	SMN	11,76 %	0,90 %	0,80	48,37 %	1,33 %	1,26 %
2010	Nord-Norge	13,04 %	1,07 %	0,90	49,43 %	1,70 %	1,22 %
2010	Møre	10,33 %	0,75 %	0,80	51,31 %	2,03 %	0,39 %
2010	Sør	6,50 %	0,46 %	0,47	53,62 %	1,83 %	0,52 %
2010	Hedmark	8,67 %	1,00 %	0,79	52,56 %	2,10 %	0,94 %
2010	Pluss	9,84 %	0,61 %	1,24	36,23 %	1,23 %	0,25 %
2011	DNB Bank	5,91 %	0,30 %	0,46	56,38 %	1,32 %	0,42 %
2011	SR	10,36 %	0,74 %	0,82	51,38 %	1,31 %	1,06 %
2011	Vest	6,72 %	0,39 %	0,48	64,52 %	1,46 %	0,44 %
2011	SMN	9,41 %	0,77 %	0,69	58,67 %	1,30 %	1,26 %
2011	Nord-Norge	9,15 %	0,78 %	0,69	56,18 %	1,61 %	1,02 %
2011	Møre	12,11 %	0,87 %	0,97	48,87 %	1,96 %	0,52 %
2011	Sør	5,84 %	0,42 %	0,45	57,89 %	1,60 %	0,48 %
2011	Hedmark	6,61 %	0,84 %	0,54	60,19 %	2,28 %	0,90 %
2011	Pluss	9,05 %	0,58 %	1,23	41,62 %	1,24 %	0,23 %
2012	DNB Bank	7,10 %	0,36 %	0,64	55,45 %	1,28 %	0,33 %
2012	SR	9,57 %	0,78 %	0,89	54,00 %	1,27 %	1,28 %
2012	Vest	8,28 %	0,47 %	0,67	55,42 %	1,45 %	0,47 %
2012	SMN	9,56 %	0,84 %	0,78	57,59 %	1,40 %	1,32 %
2012	Nord-Norge	8,49 %	0,77 %	0,64	54,66 %	1,60 %	1,21 %
2012	Møre	10,70 %	0,87 %	1,03	39,23 %	1,93 %	0,38 %
2012	Sør	8,25 %	0,57 %	0,66	56,97 %	1,63 %	0,45 %
2012	Hedmark	7,98 %	1,06 %	0,70	57,91 %	2,19 %	1,23 %
2012	Pluss	9,84 %	0,64 %	1,47	38,50 %	1,32 %	0,24 %
2013	DNB Bank	8,75 %	0,47 %	0,95	54,01 %	1,33 %	0,35 %
2013	SR	14,93 %	1,33 %	1,71	43,60 %	1,42 %	1,68 %
2013	Vest	9,79 %	0,60 %	0,93	51,24 %	1,70 %	0,49 %
2013	SMN	12,15 %	1,16 %	1,12	49,53 %	1,44 %	1,66 %
2013	Nord-Norge	12,36 %	1,25 %	1,03	47,49 %	1,69 %	1,66 %
2013	Møre	12,43 %	0,98 %	1,31	43,53 %	2,00 %	0,51 %
2013	Sør	8,62 %	0,61 %	0,80	51,29 %	1,74 %	0,43 %
2013	Hedmark	12,21 %	1,70 %	1,19	47,86 %	2,20 %	1,98 %
2013	Pluss	9,79 %	0,67 %	1,64	38,60 %	1,38 %	0,23 %

Kommentar: Resultat per årsverk er oppgitt i millioner NOK.